

משינת הנחמה

דיני ומנהגי

בין המצרים ותשעה באב

על פי פסקי

מרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה

משה באאמו"ר הגאון רבי יהודה זללה"ה פוליטנסקי

תמוז תשפ"ה

ניתן להשיג

פוליטנסקי

מתתיהו 13 בני ברק

055-6723630

7147827@gmail.com

הערות והארות יתקבלו בברכה

תוכן הענינים

הסכמות.....ט

הקדמה למהדורה ראשונה.....יא

הקדמה למהדורה שניה.....כא

מכתבי חיזוק מאאמו"ר הגאון רבי יהודה פוליטנסקי זללה"ה

מכתב א'.....כג

מכתב ב'.....כח

דיני תענית ציבור

סימן א' - רחיצה בחמין במוצ"ש ליל התענית.....לג

סימן ב' - אכילה בתענית עד עלות השחר השני.....לה

סימן ג' - כהן שאינו צם האם נושא כפיו.....לו

דיני בין המצרים

סימן ד' - שמיעת שירה מטייפ.....לז

סימן ה' - שירה בפה.....לח

סימן ו' - שירה בסעודת מצוה.....מב

סימן ז' - תספורת לצורך שידוך.....מז

סימן ח' - אמירת שהחיינו סמוך לשבת.....מח

סימן ט' - יציאה מחוץ לעיר.....מט

סימן י' - אמירת תיקון חצות במקום שאין אומרים.....נ

דיני תשעת הימים

סימן י"א - כניסה לדירה חדשה	נב
סימן י"ב - נתינת מתנה	נד
סימן י"ג - גזיזת ציפרניים	ס
סימן י"ד - הפעלת מכונת כביסה שתגמור בלילה	סא
סימן ט"ו - קניית בגדים או כיבוס	סב
סימן ט"ז - מגבת מכובסת בע"ש חזון	סג
סימן י"ז - גדר בגדים חדשים	סד
סימן י"ח - בגדים חדשים ובגדי שבת לצורך שידוך	סה
סימן י"ט - לבישת טלית קטן חדשה ומכובסת	סז
סימן כ' - קניית טלית קטן חדשה	ע
סימן כ"א - קשירת ציצית	עא
סימן כ"ב - חפיפת וסירוק פאה	עב
סימן כ"ג - בשר ויין לקטנים	עב
סימן כ"ד - גדר קטן היודע להתאבל על ירושלים	עה
סימן כ"ה - בשר ויין בסעודה שלישית	עו
סימן כ"ו - להוסיף ללמוד בשביל סיום	עז
סימן כ"ז - רחיצה כשמריח מהזיעה	עח
סימן כ"ח - רחיצה כשהנהלת המקוה מקפידה	עט
סימן כ"ט - שטיפת הרצפה	פ
סימן ל' - לקונן בהפטרת שבת חזון	פב

דיני ערב תשעה באב

סימן ל"א - סעודה המפסקת למי שאינו צם	צ
סימן ל"ב - טיבול באפר	צא

סימן ל"ג - זימון בתשעה באב שחל בשבת.....צב
 סימן ל"ד - אכילת דגים בתשעה באב שחל בשבת.....צב
 סימן ל"ה - ישיבה על הספסל בביה"ש שחל במוצ"ש.....צג

דיני תשעה באב

סימן ל"ו - אמירת תהלים.....צד
 סימן ל"ז - אמירת התפילה למוצש"ק.....צז
 סימן ל"ח - זימון לחולים שצריכים לאכול.....צז
 סימן ל"ט - נטילת ידיים לאחר שינת היום.....צט
 סימן מ' - שטיפת כלים.....צט
 סימן מ"א - שאילת שלום לאדם שאינו שומר תומ"צ.....קא
 סימן מ"ב - עשיית קיטנה.....קא
 סימן מ"ג - לבישת טלית קטן מעל החולצה.....קב
 סימן מ"ד - אם יש להכניס חוטי הציצית.....קג
 סימן מ"ה - הרחת בשמים וטבק.....קד
 סימן מ"ו - קטן שאוכל אם מבדיל.....קו
 סימן מ"ז - אמירת עננו ונחם במנחה.....קז
 סימן מ"ח - ביאור תפילת נחם.....קח
 סימן מ"ט - קריאת איכה ביחיד.....קח
 סימן נ' - ישיבה על כסא נמוך.....קט
 סימן נ"א - נטילת ידיים במוצאי תשעה באב.....קיא
 סימן נ"ב - שתית יין ההבדלה במוצאי ת"ב.....קיג

דיני זכר לחורבן

סימן נ"ג - שמיעת שירים בזמנינו.....קיד
 סימן נ"ד - האם השוכר צריך לקלוף אמה על אמה.....קטו

סימן נ"ה - אמה על אמה בחדר שאינו ד' על ד'.....קטז
סימן נ"ו - מה צריך לקרוע בכותל המערבי.....קיז
סימן נ"ז - האם מועיל לקרוע את החולצה.....קיח
סימן נ"ח - קריעת בגד שאינו שלו.....קיט
סימן נ"ט - קניית בגד לפטור מקריעה.....קכ
סימן ס' - אם ראוי לאב לאסור על בנו לקרוע.....קכב

הסכמת מו"ר הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

~~~~~

Rabbi Naftoli Kopshitz
Rabbi of
"Chanichei Hayeshivos" Congregation
Romema, Jerusalem

Address:
3 Petach Tikva St.,
Jerusalem

Tel: 02-5023303 :טל

הרב נפתלי קופשיץ
רב קהילת ובית המדרש
"חניכי הישיבות"
רוממה, ירושלים

מען למכתבים:
רח' פתח תקוה 3
ירושלים

בס"ד כ"ז תמוז תשפ"ה

הנני בזה להכיר ולהוקיר את ידידי עוזי רב חביבי הרב הגאון ר' משה פוליטנסקי שליט"א אשר הוא מפארי וגדולי ישיבת בית מדרש עליון, ואשר לן באחלה של תורה בעומק העיון ובהבנה יתירה כל הימים, ובאשר יראתו קודמת לחכמתו וגם מדותיו התרומיות והנאצלות כל רואיו יאשרוהו ויכבדוהו.

וכאשר אתי ואייתי מתניתא בידיה ספר נפלא הנקרא משנת הנחמה אשר סידר בו את הלכות בין המצרים ותשעה באב באופן נפלא כל ההלכות דבר דבור על אופניו, והנה לא עלה בידי לעבור על כל חדושי תורתו, אבל ידעתי שהוא אוהו במדת האמת ומרחיק את מה שרחוק מן האמת וסברתו ישרה, ולכן ידי תכון עמו לחזקו ולהגיד שבחו של תלמיד חכם שרבים יוכלו ליהנות מחדושי תורתו וירבה הדעת בישראל.

והנני לברכו מקרב לב שיזכה שיפוצו מעינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה כל הימים ולשבת באחלה של תורה כל הימים מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת.

כעתירת וכברכת ידידו מוקירו ומכבדו כערכו

נפתלי הכהן קופשיץ

הסכמת הגאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א

~~~~~

Rabbi Yehudah Aryeh Dunner
Rav Kehilas "Divrei Shir"
And Center of Bnei Brak
37 Ha'Admor Migur Street,
Bnei Brak Israel 5152729
Tel Beit Hora'ah: 03-6194741
Home: 03-6181981

הרב יהודה אריה הלוי דינר
רב ביהמ"ס קהילת "דברי שיר"
ואזור מרכז העיר בני ברק
רח' האדמור"ר סגור 37 בני ברק 5152729
טל. בית ההוראה 03-6194741
בית 03-6181981

הס' ז' אדר א' ש"פ, ב' חנוכה

גאון. באתי להכיר טובה, ולהעביר תיקר והחלום
ורב שלי פועל עסקי שליטא. שלחני ותיק
מקני אבולגה בימי יפורים, ש"ס. ע"ס קנים
מיוחדים, למקד א' זה ע"ס כמון ימי חול, ולס
ע"ס כמון ימי אבולגה ימים טובים, ויהי
אבולגה העמוד בעת נ"מ אלו, יהיו כן
למחול על כל ע"ס יאבולגה!

בבית הקדושה

ובכבוד רב

יהודה אריה הלוי דינר

הסכמה זו נכתבה לקונטרס נחמת פורים, והיא נדפסת כאן בהוראת הרב שליט"א

הקדמה למהדורה ראשונה

יתברך הבורא וישתבח המנהיג אותנו ומשגיח עלינו בכל עת, ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו וכו' אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלקינו על כל החסד אשר עשית עמדי, ובפרט עתה במה שזיכיתני להוציא קונטרס זה אשר בשם "משנת הנחמה" נקרא, ובו חידושים והערות אשר נתחדשו בעזרת החונן לאדם דעת בעניני ימי בין המצרים.

ובתוך כדי הכנת קונטרס זה לדפוס, חשכו המאורות, ובאה הבשורה הקשה על סילוקו של צדיק אשר קשה הוא יותר משריפת בית אלוקינו, אשר רוח אפינו משיח ה' נלקח מאיתנו בחטף, בבחינת סכותה בעיני לך מעבור תפילה, אשר בוודאי אם כלל ישראל היו יודעים מכך קודם לכן היו בוקעים שערי שמים ותפילה כזו של כלל ישראל מכל החוגים וכל הזרמים [אשר מו"ר זללה"ה היה מסתמא היחיד בדורות האחרונים שהיה "רבן של ישראל" במלוא מובן המילה] בוודאי תפילתנו היתה מתקבלת, אך לא כך עלתה המחשבה לפניו, ונהפך לאבל מחולנו ביום ט"ו אדר ב' שושן פורים בהאי שתא, אוי מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים, ומי יפרק הוויות ומי יתרץ שברים, מי יפליא נזירות ומי יערוך נדרים, ומי ילחום מלחמתה של תורה וישוב לשערים, כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים, אשריהם משכילים כרקיע זוהרים, במנוחות שלום נחו ישרים, אוי ואבוי שוד ושבר לנותרים.

ואביא כאן דברי הספד אשר זיכני השי"ת למסור בכמה מקומות תורה בימי האבל על סילוקו של רבינו הגדול זללה"ה.

אמרנו חז"ל (ב"ב קט"ז א') מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה וכו', דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן

כמותו, נאמרה בו מיתה. ומבואר בדברי חז"ל, שכאשר אדם נפטר מן העולם ויש בן שממשיך אותו, נחשב כאילו לא מת.

וכן איתא בבראשית רבה (פר' מ"ט אות ד') תני ר"ש בן יוחאי אומר כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת, ומבואר בזה גם כן יסוד זה, שכאשר יש בן שהולך בדרכו נחשב שעדיין הוא חי.

והנה, כאשר נסתלק לבית עולמו מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל, עמד מרן הגרא"מ שך זצ"ל בהלוייתו, והכריז שמרן זצ"ל הניח אחריו בן כמותו. ואם כן כעת לא נסתלק מעימנו רק מו"ר זללה"ה אלא כעת נסתלק מעמנו מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל.

ולא זו בלבד, אלא שכל חייו של מו"ר זללה"ה ראינו בו את דמותו של דודו הגדול מרן החזון איש זללה"ה, ראינו אצלו את עמל התורה של החזו"א, את הדקדוק הלכה של החזו"א, וכל חייו היו על פי החזו"א, וכמו שאמר פעם ליבדלחט"א חתנו הגדול הגר"ש שטינמן שליט"א שכל פעם שיש לו שאלה כיצד לנהוג, הוא חושב מה החזו"א היה עושה בכזה מצב, ועל פי זה הוא נוהג.

וכעת בעוונותינו הרבים איבדנו את שלושת הרועים ביום אחד, איבדנו את רבינו החזון איש, איבדנו את רבינו הקהילות יעקב, ואיבדנו את רבינו הדרך אמונה.

מרן הגרא"מ שך זצ"ל שאל פעם, בחומש בראשית התורה מספרת הרבה על אברהם אבינו, ועל יעקב אבינו, אך על יצחק אבינו התורה כמעט לא מספרת, מה עשה יצחק אבינו כל הזמן.

אמר הרב שך, יצחק אבינו ישב ולמד, וישב ולמד, וישב ולמד.

אם רוצים לתמצת את חייו של מו"ר זללה"ה, הוא ישב ולמד, וישב ולמד, וישב ולמד, וישב ולמד.

במשך שבעים שנה בדיוק היה מו"ר זללה"ה אברך כולל, לא ראש ישיבה, לא רב, לא מגיד שיעור, וללא שום משרה, פשוט ישב ולמד.

ומשחר נעוריו מספרים איך שישב ולמד בישיבת לומז'א שעות ע"ג שעות וגרס עוד דף ועוד דף, סיפר פעם שבגיל שש עשרה הוא ניסה להתחיל לגמור את הש"ס בשנה ח' דפים ליום, ובשנה הראשונה לא הצליח ועם כל זה לא נתייאש וניסה שוב, ובשנה השניה גם כן לא הצליח וניסה שוב, ומגיל שמונה עשרה ועד סוף ימיו במשך שמונים וחמש שנה סיים כל שנה את כל הש"ס.

ולא זכה אז לכבוד גדול בצעירותו, וכמו שמספרים חבריו מהעת ההיא שהוא לא היה נחשב מהאריות שבחבורה, כולם ידעו שהבן של הסטייפלער הוא מתמיד גדול ויודע את כל הש"ס, אך היו בטוחים שלומד בשטחיות, ולא העריכוהו יותר מדי.

אך הוא ישב ולמד וישב ולמד ולא חיפש את הכבוד, וסוף הכבוד לבוא, שכאשר יצא הספר דרך אמונה שבו הוא מקיף בעיון עצום ובבקאות עצומה את כל עניני זרעים עם כל הראשונים והאחרונים, עם ביאור ההלכה לבאר בטוטו"ד את הסברא בכל דבר, אז כולם העריכו את כוחו הגדול, וכפי שסיפר מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א שפעם היו בטוחים שהוא מתמיד גדול ובקי גדול אך לא החזיקו ממנו יותר מדי, וכאשר יצא הדרך אמונה כולם היו בהלם ואז התחילו להכיר בגדלותו, וכפי שידוע שהגר"ח גריינימן זצ"ל ביקש ממנו מחילה לאחר שיצא הספר דרך אמונה על שלא העריכו

כראוי קודם לכן, ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר פעם כשדיברו על מופתים של מו"ר זללה"ה, שהמופת הכי גדול של רבי חיים זה הדרך אמונה. ובעצמי ראיתי אשתקד כשלמדתי שביעית לאחר ימים או שבועות שנתייגעתי להבין סוגיא עם כל הראשונים ואחרונים, פתחתי לאחמ"כ דרך אמונה וראיתי איך שהכל מתומצת בכמה שורות, ואי אפשר להבין איך אפשר לחבר חיבור מקיף שכזה לא על סוגיא אחת ולא על שני סוגיות אלא על מאות סוגיות, בתוך זמן קצר שכזה.

קודם השידוך שלו, החזון איש בירר טוב על השידוך, ומאוד דחף שהשידוך יצא לפועל, משני טעמים, א' - כי שמע שיש לבת המדוברת מידות טובות כמו זקנה רבי אריה לוי זצ"ל, ב' - כי חיפש בית ששם כל צרכי הבית מוטלים רק על האישה והבעל אינו צריך לעשות שום דבר בבית, וכך היה ביתו של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכך הוא רצה שיהיה אצל מו"ר זללה"ה [כידוע כמה שהיתה הרבנית ע"ה מתמסרת עבור מו"ר זללה"ה שלא יצטרך לעשות שום דבר מצרכי הבית והכל ממש היה מוטל עליה], ואז הגיע מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל למרן החזו"א לברר על הבחור, ואמר לו החזו"א שהוא הרוגטשובר של הדור, ועל ידי זה יצא השידוך לפועל.

ולימים סיפר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שבתחילה היה בטוח שהחזון איש מגזים כדרכם של שדכנים, אך לאחר שיצא הספר קרית מלך הבין שזה נכון שהוא באמת הרוגטשובר של הדור, ולאחר שיצא הדרך אמונה הבין שבבחינה מסויימת הוא גם יותר מהרוגטשובר, כי הרוגטשובר היה כותב בקיצור, ואילו מו"ר זללה"ה מיוחד לא רק בבקאות אלא גם בביאור הדברים והפשטתם.

ולא רק בדרך אמונה, אלא בעשרות חיבוריו בכל חלקי התורה, שחיפש דווקא את החלקים שאין רבים עוסקים בהם והם בבחינת מת מצוה, רואים

בכל חיבור וחיבור את גאונותו העצומה ובקיאותו הגדולה.

ועם כל מה שנתפרסמה גדלותו בתורה המשיך לשבת וללמוד בכולל כאחד האברכים, ואע"פ שהגיעו אליו הרבה הצעות של הרבצת תורה, ועוד בחיי החזו"א הוצע לו לכהן כרבה של פתח תקוה, אך מו"ר זללה"ה לא חיפש את כל זה, אלא חיפש רק לשבת וללמוד.

וגם מאות אלפי התשובות שהשיב לשואלים דבר ה' זו הלכה, שלא היה בתולדות עם ישראל חכם שהניח כ"כ הרבה תורה אחריו, וכל כך הרבה פסקי הלכות שנשארו ממנו עד אין מספר, גם את כל זה הוא לא חיפש, אלא היה סבור שאין חיוב לחפש הרבצת תורה, אך אם מגיעים אליו לשאול ממנו אז יש לו חיוב של הרבצת תורה.

ובשנים האחרונות שזכיתי לעסוק מעט בבירור מקרא של צדיק בעניית תשובות במשנתו בקו דרך אמונה שהוקם בשנים האחרונות בעידודו ובברכתו, היה זה דבר מופלא לראות איך כל תשובה מדוקדקת להפליא, מתי כתב לשון מותר או אסור, ומתי אולי או צ"ע, ומתי יתכן, ולפעמים היה נראה לפום ריהטא שיש סתירה בדבריו, אך לאחר ההתבוננות רואים שאין כל סתירה, [מלבד שאלות בהנהגה שבהם השיב לכל אחד לפי מה שנתנו בפיו מן השמים, וכפי שענה לי פעם כששאלתי על סתירה בתשובותיו השיב "תלוי מי השואל" ופעם השיב לאחד "מה שנותנים בפי מן השמים אני אומר"], ופעמים רבות כשנשאל שאלות והיה נראה מתשובתו שכלל לא הבין את השאלה, לאחר העיון מבינים היטב את כוונתו, ויש לכך דוגמאות לרוב עד אין מספר.

וכל פעם לאחר שהייתי יוצא משיעור שהיה מוסר ביא"צ של החזו"א או של הסטייפלער הייתי יוצא אחוז התפעלות איך שהיה מציג במהירות את כל השאלות וכל הראיות, בצורה שכל ראש ישיבה היה עושה מזה שיעור כללי שלם של שעה, הוא תימצת את הכל בחמש דקות.

לאחר סילוקו של צדיק נשאלתי האם יש חיוב קריעה או לא, והשבתי שלדעת השו"ע (יו"ד סי' ש"מ סעיף ח') שצריך לקרוע על כל חכם שמת בוודאי צריך לקרוע, וגם לדעת הרמ"א (שם) שכתב שיש אומרים שאין חיוב לקרוע אלא ברבו שרוב חכמתו הימנו, ולכן נהגו להקל במדינות אלו, מ"מ הלא כתבו הרמ"א (שם סעיף ז') והש"ך (שם ס"ק ז') שחכם שמבדרן שמעתתיה בבי מדרשא נחשב רבו וצריך לקרוע עליו, ואין לך חכם שמבדרן שמעתתיה בבי מדרשא יותר ממור זללה"ה, שנותרו ממנו כ"כ הרבה פסקי הלכות, ואע"פ שהש"ך (שם ס"ק י"ז) כתב ללמד זכות על מנהג העולם שאינם קורעים משום דסבירא להו שאין צריך לקרוע אלא על חכם ששואלים אותו בכל מקום ויודע ואפילו במסכתא דכלה וזה לא שייך היום, אך אצל מור זללה"ה ודאי שהיה בקי בכל מקום ואפי' במסכתא דכלה, ולכן ודאי שצריך לקרוע.

אך הדרך שהגיע מור זללה"ה לכל זה הוא ע"י קביעות בלימוד התורה מנעוריו בניצול כל רגע ורגע לתורה הקדושה.

וכפי שסיפר יהודי שלמד עם מור זללה"ה בילדותו, וסיפר שבזמן שכולם שיחקו בהפסקות, משחקו של מור זללה"ה היה לספור כמה אביי יש בגמרא, וכמה רבא יש בגמרא, וכדו'.

ובשיבת לומז'א כידוע היה יושב שעות על גבי שעות בפנינתו ושוקד על תלמודו יומם ולילה. סיפר פעם שאימו ע"ה היתה נותנת לו לישיבה בכל פעם מאכלים טובים, והוא כאשר הגיע לישיבה מיד התיישב ללמוד ושכח מכל העולם, ורק לפני שבת שהיה חוזר הביתה נזכר בזה וחשש שמא תצטער מכך, ולכן היה יושב ואוכל הכל למרות שכבר היה מקולקל או מעופש, העיקר שהאמא לא תצטער. וכן סיפר שאמו ע"ה היתה נותנת לו כל שבוע סדין נקי, והוא היה כ"כ חס על זמנו ולכן היה פורס את הסדין על

הסדין הקודם, ופעם בחצי שנה היה מחזיר הביתה ערימת סדינים.

וכידוע שהיה במשך שבע שנים בשידוכים מגיל י"ז ועד גיל כ"ד, ובחור אחר שכ"כ הרבה זמן בשידוכים לבו נשבר מכך, והוא כל הזמן המשיך לשקוד על תלמודו בהתמדה עצומה.

ומיד לאחר נישואיו המשיך לשקוד על תלמודו בהתמדה עצומה, בתחילה כשגרו בפתח תקוה למשך חדשים ספורים, ואח"כ כשגרו ברחוב בלוי בבני ברק בדירה אחת יחד עם הגר"נ קרליין הגר"ע זקס והגר"ד וינטרוב זצ"ל, ובשנה ראשונה היה נשאר בערב בבית והיה לומד בחברותא יחד עם ידידו הגר"ד וינטרוב זצ"ל שנישאו שניהם באותה תקופה, ונשותיהם למדו יחד באותו זמן ספרי מוסר לנשים.

ובל סוד ההצלחה שלו היה מהקביעות שעשה לעצמו שלא לבטל מסדריו כי הוא זה.

כשמרן החזו"א נפטר היה זה בשבת, וקברו אותו ביום א', ואחרי שחזרו מהלוויה היה עייף שבור ורצון, ועדיין לא למד את חובותיו היומיים, והרגיש שהוא כ"כ שבור ורצון עד שלא היה טעם לפתוח גמרא מרוב החולשה והתשישות שהיו לו, וידע שגם אם ינסה לא יתרכז ולא יבין כלום, אך החליט שקביעות זו קביעות והתיישב ללמוד את כל חובותיו היומיים, אפילו שמרוב תשישות לא הבין כלום, העיקר שלא לבטל את הקביעות.

וכך היה מקפיד מאוד כל חייו על הקביעות, והגר"צ רוטברג שליט"א שלמד עמו כל יום הגיע ללמוד עמו אפי' יום לאחר נישואיו, והגר"ר אברהם גולדשמידט שליט"א שלמד עמו בשנת תשכ"ב סיפר, שהיה מאוד מקפיד שהחברותא לא יחסיר אפילו פעם אחת, והיה פעם אחת שהחסיר, ומו"ר זללה"ה רצה להפסיק ללמוד עמו, אך הגר"ש ברמן זצ"ל התערב והפציר בו

להמשיך ללמוד עמו, ורק לכן המשיכו ללמוד יחד.

ועל ידי קביעות זו זכה למה שאמרו באבות (פ"ו מ"א) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה, שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה מעיין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, והוא צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

וכל הדברים הללו נתקיימו במו"ר זללה"ה במדויק אחד לאחד.

ולסיום אביא כאן את מה שאמר מו"ר זללה"ה לאחר פטירת מרן הגראי"ל שטינמן זללה"ה, שהדברים נראים כאילו נכתבו עליו. וזה לשונו:

איתא בתשובות הגאונים (שע"ת סי' קע"ח) שלרב היו עשר מעלות שנשתבח בהם מעל כל בני דורו, כגון לא להסתכל חוץ לד' אמותיו, לא ללכת ד' אמות בקומה זקופה, וכשנסתלק רב מן העולם, כל תלמיד מגדולי תלמידיו קיבל על עצמו מידה ממידותיו, כי המידה משוטטת בעולם עד שיטלוח כדי שלא יחסר כבוד שמים ח"ו, רב ששת קיבל על עצמו לא להסתכל חוץ לד' אמותיו וראה שאינו עומד בזה, וביקש מהקב"ה להיות סגי נהור, וכן שאר כל תלמידי רב כל אחד לקח מידה אחת.

הנה אני הכרתי את מרן הגאון רבי אהרן לייב שטינמן זללה"ה שבעים שנה, היו לו כמה מעלות גדולות שנשתבח בהם יותר מכל בני דורו כבר אז,

ואחד מהן שלא הסיח דעתו ומחשבתו אפילו לרגע אחד מהתורה הקדושה, בין בישיבתו בין בהליכתו וגם בתוך שנתו בכל המצבים.

לכן חובה על כל אחד ואחד, לתפוס את המעלה הזאת, כמובן בחלק ממנה סגי, כל אחד לפי דרגתו, ולהתחזק וללמוד עוד כמה רגעים ביום לעילוי נשמתו, ולהתרכז יותר בשעת הלימוד, ובזה נזכה להרבות כבוד שמים וכבוד התורה בעולם ולזכות את הרבים כשאיפתו זללה"ה.

עד כאן דברי מו"ר זללה"ה. ועל זה נאמר נאה דורש ונאה מקיים, אשר קיים רבינו את זה כל רגע ורגע מימי חייו.

יתן השי"ת שנזכה לילך לאחוזו בידינו מקצת דרכיו, ויהיה זה לעילוי נשמתו, ובעיקר לעילוי נשמתנו.

אודה ד' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו על אשר זיכני להסתופף בישיבת בית מדרש עליון, ולקבל תורה ויראה מכל רבותי הגאונים שליט"א, ובראשם מו"ר ראש הישיבה הגאון הגדול רבי ירחמיאל אונגרירש שליט"א, ועמו מו"ר המשגיח הגה"צ רבי שמואל שולמן שליט"א, יתן ה' שיזכו להמשיך במסירת התורה והעתקת השמועה עוד רבות בשנים, מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת, ורוב ברכה ונחת עד בלי די אכי"ר.

מזכרת נצח אציב בזאת לאאמו"ר הגאון רבי יהודה פולישנסקי זללה"ה אשר עבד את בוראו כל ימיו בצורה מופלאה, בהתמדתו ויגיעתו הנוראה בתוה"ק מעבר לכחות אנושיים, ובתפילותיו אשר היה מתחטא לפני קונו ומוריד דמעות כמים, עם דקדוק הלכה בצורה המושלמת ביותר, מתוך

פרישות וקדושה, יחד עם הזהירות והרגישות בכבודו של כל אחד ואחד, והכל מתוך ענווה ופשטות ובריחה מן הכבוד.

כאן המקום להודות לאמי מורתי תליט"א אשר אינה חוסכת כל עמל ויגיעה מיום הוולדי ועד עתה למען אגדל ואעלה בתורה ויראת שמים, וכן למו"ח הגאון רבי **מיכאל פוזן** שליט"א וחמותי תליט"א אשר מתמסרים למעננו בצורה יוצאת מן הכלל, ואין לי אלא לברכם שירוו רוב נחת מכל יוצאי חלציהם מתוך שפע של ברכה והצלחה ובריות גופא ונהורא מעליא.

ומעל כולם חב אני הכרת הטוב עצומה לנוות ביתי תליט"א, אשר עומדת לצדי כל הזמן במסירות עצומה עד אין קץ כדי שאוכל לעסוק בתורה בלי שום טירדות, יתן השי"ת ונזכה יחד לקיים תמיד את רצון הבורא יתברך בשלימות בתוך אושר ושמחה, ונזכה לראות דורות ישרים מבורכים, ולרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלצינו, ולראות את כולם הולכים בדרך ה' עוסקים בתורה ובמצוות כל הימים.

והנה ידוע בשם הרוקח דיש ענין ששם המחבר יהא רמוז בשם הספר, ועל כן קראתי שם הקונטרס "**משנת הנחמה**" אשר רמוז בו שמי בראשי תיבות.

ואסיים בתפילה, שנזכה במהרה לראות בנחמת ציון וירושלים, בביאת משיח צדקנו ובבנין בית הבחירה, ואז אנחם.

תמוז תשפ"ב

משה באאמו"ר הגאון רבי יהודה זללה"ה פוליטנסקי

הקדמה למהדורה שניה

אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, על שזיכני להוציא בשנית קונטרס זה אשר בשם "משנת הנחמה" נקרא, ובו חידושים והערות אשר נתחדשו בעזרת החונן לאדם דעת בעניני ימי בין המצרים בהלכה ובאגדה.

הרבה מהנידונים המובאים כאן, הם מתוך דברים שנתלבנו בקו' דרך אמונה, אשר זיכני השי"ת בששת השנים האחרונות להשיב בו לשואלים דבר ה' זו הלכה, על פי משנתו והוראותיו של מו"ר מרן רשכבה"ג רבי חיים קניבסקי זללה"ה, ובכך זכות היא לי להיות נטפל לעושי מצוה יחד עם תלמידיו המובהקים, הלא הם ידידי הרבנים הגאונים, רבי יהושע אייזנשטיין, רבי יוסף ברנר, רבי יששכר ברוך גולדנמל, רבי חיים משה דרורי, רבי שמעון ויסברג, רבי משה חליוה, רבי חיים מלין, ורבי אברהם חיים שצ'יגל שליט"א, ותודתי נתונה להם בזאת על כל מה שמסייעים בעדי בפלפולה של תורה ובבירור הדברים עד להלכה למעשה. ובהזדמנות זו אודה למנהל הקו ידידי הבה"ח אליהו שניידר נ"ו אשר מקדיש מכחו ומזמנו למען הפצת תורת רבינו לזיכוי הרבים.

בראש הקונטרס ענדתי עטרה לראשי מדברי תורתו של אאמו"ר הגאון הצדיק רבי יהודה פוליסנסקי זללה"ה, והבאתי שני מכתבים שנכתבו על ידו המעוררים ומחזקים אודות קירבת השי"ת שניתן להשיג דווקא בימים אלו ובפרט ביום תשעה באב. יהי רצון שיהיו הדברים הללו לעילוי נשמתו הטהורה, ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים, עד אשר יקיצו וירננו שוכני עפר בקרוב.

אודה בזאת לידידי הרב גמליאל רבינוביץ שליט"א על השתתפותו
בהוצאת ההדפסה, יתן השי"ת שכרו משמים, ויזכה לכל טוב סלה.

ואסיים בתפילה שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ותן חלקנו בתורתך,
ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות, ותחזינה עינינו בשובך
לציון ברחמים, במהרה בימינו אמן.

תמוז תשפ"ה

משה באאמו"ר הגאון רבי יהודה זללה"ה פוליטנסקי

מכתב חיזוק - א

מאאמו"ר הגאון הצדיק רבי יהודה פוליטנסקי זללה"ה

חשוב מאד לזכור שהקב"ה מאד מאד מצפה ומייחל לתפילות שלנו מעומק הלב, וכדאי מאד לנצל היטב את היום הגדול והנשגב הזה.

מה פירוש "אתם בכיתם בכיה של חינוך אני אקבע לכם בכיה לדורות" - האם זה נקמה, או כמו שחשבנו כשהיינו ילדים "עכשיו יהיה לכם סיבה טובה לבכות"? - ח"ו!!! חלילה מלחשוב כך על אבינו שבשמים אבינו אב הרחמן!! שאוהב אותנו אהבה עצומה! אלא מה באמת הכוונה?

[**סליחה** על האריכות אבל כתוב כאן דבר שנוגע מאד מאד לכל אחד מאיתנו!]

היו פעם כמה "בני מלכים" שחטאו לאביהם והתנהגו לא יפה, וניסו להסביר להם שוב ושוב וזה לא הועיל. עד שהוחלט שאין ברירה וצריכים לשלם אותם בכפר של אנשים פשוטים, עד שיחזרו אל הדרך הישרה בכדי שיהיו "כשירים" ומתאימים כל אחד לתפקיד הנעלה שמצפה לו.

וכמובן שהאבא כל הזמן עוקב ומשגיח עליהם שיהיה להם כל צרכיהם, וכמובן עוקב לשמוע מה הם אומרים, והנה יום אחד האבא

^א תענית כ"ט א', סנהדרין ק"ד ב', במדבר רבה פר' ט"ז סי' כ', מדרש תנחומא פר' שלח סי' כ"א, פסיקתא זוטרתא איכה פרק א' סי' ב', ילקוט שמעוני ישעיהו רמז תי"ט ותהלים רמז תתס"ה.

עובר שם והוא שומע איך שהם בוכים על מצבם "אוי ואבוי אנחנו אבודים אין לנו כבר סיכוי לחזור לארמון של אבא, טוב, אין מה לעשות, נשלים עם המצב, ונלמד להסתדר עם המצב שאנו נמצאים בו, עד... עד שאבא ירחם עלינו"...

האבא שומע את זה והלב שלו מתפלץ - וכי אתם חושבים שאני כזה אכזרי - סתם לזרוק אתכם ככה שתסבלו ו"תשלימו עם המצב", האם אתם לא מרגישים שאני כל הזמן דואג לכם **ועוקב אחריכם** ומשתוקק להחזיר אתכם, אבל אני לא רוצה שתשלימו עם המצב, אני רוצה מאוד מאוד להושיע אתכם ו"במסתרים תבכה נפשי" בבכיות נוראות על המצב שלכם [וכמו שרואים לאורך כל הקינות איך שאבינו שבשמים בוכה על המצב הנורא של הצרות שלנו בגלות. רק שכביכול אין לו ברירה, וזה כמו אבא שמוכרח לעשות ניתוח לבנו **האהוב**, שהוא בוכה כל הזמן בדמעות שליש, אבל הוא מוכרח].

אבל -

אם האבא עובר על ידם והוא שומע איך שהם אומרים זה לזה - הרי אבא כל כך אוהב אותנו, והוא בודאי מצפה לנו ורוצה להוציא אותנו מהכפר הזה, "ומכל הבוץ".

אז -

הבה ונתחזק לראות מה **אנחנו** יכולים לעשות בשביל שנוכל לצאת מפה כמה שיותר מהר

- אוי כמה שמח האבא לשמוע את זה!!!

וככל שהוא רואה שהם יותר מתחזקים - הוא שולח להם שליחים

לעודד אותם:

בני היקרים!! תמשיכו!!! תמשיכו עם ההתחזקות! זה כל כך נפלא!!!

תעזרו לי להוציא אתכם מהבוץ!

תמשיכו בכל הכוחות!

להתחזק בויתורים!!! אין לנו בכלל מושג כמה שווה כל ויתור שיהודי מוותר לשני עם כל הלב, וכל שכן יהודי שמפרגן לשני בכל ליבו שההוא יצליח - כמה השפעה עצומה של מידת החסד זה עושה בכל העולם!

ובפרט - אם אף אחד לא רואה וזה רק בינו לבין הקב"ה!! כמה קידוש ה' הוא עושה בכל העולמות!!!

וכל ההשפעה של ה"חסד" שיתרבה בעולם בזכות זה - הכל נזקף לזכותו!!!

[יעויין ברמב"ם הלכות קידוש ה' שכתב ש"הרי זה מקדש את ה' כיוסף הצדיק^ב].

להתחזק בתפילה לה' שיושיע אותנו!!! - כל הזמן להתפלל [ולא רק בתשעה באב].

^ב אב"ה. כוונת אאמו"ר זללה"ה למה שכתב הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה ה"י) וז"ל "כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם", עכ"ל.

כמו שכתב בספר מסילת ישרים פרק י"ט: אל יאמר אדם מי אני ומה אני חשוב, וכי בגלל התפילות שלי יחזרו הגלויות ותבוא הגאולה - אל יאמר אדם כך, כי הקב"ה מאד מתאוה ומשתוקק שיהיו בניו מבקשים על זה, כמו שנאמר² ציון היא דורש אין לה, ואמרו חז"ל³ שזה בא לומר שאנחנו צריכים לדרוש! ולהתחנן! ולבקש מעומק הלב!

וממשיך המסילת ישרים, שגם אם הגאולה עדין מתעכבת רח"ל בגלל כל מיני חשבונות שמים, אבל כל יהודי עם התפילה שלו מקדם מאד מאד את המצב.

ולעיתיד לבוא יתפרסם על כל אחד ואחד כמה הוא עשה בשביל כבוד שמים!

[ובשביל לעשות לא צריכים להיות "עסקן", אלא בעיקר על ידי תפילה מעומק הלב לבקש שיתחזק כבוד שמים בעולם, והאמת תתחזק לעין כל!!]

החזון איש כותב: "כל שבירת רצון בונה אבן מאבני העזרה בקודש"⁴!!! [וזה משהו "אישי" בינינו לבין אבינו שבשמים, אף אחד לא אמור לדעת מזה!]

וכמובן -

כל תוספת חיזוק בלימוד התורה הקדושה [ובפרט בבין הזמנים] כל אחד לפי מצבו - שבזה אנחנו מראים להקב"ה כמה אנחנו באמת רוצים להתקרב אליו, ולא להישאר בין הכפריים המגושמים...

² ירמיהו ל' י"ז.

³ ראש השנה ל' א', סוכה מ"א א', ילקוט שמעוני ירמיהו רמז שי"ב.

[כל בר דעת מבין שחצי שעה בבין הזמנים שווה כמו עשרים שעות כשהכל זורם בקלות].

ולהאמין - בכל הלב -

שכל מילה שאנחנו לומדים - שווה יותר מכל המצוות שבעולם!!!

החפץ חיים אומר^ה שכשחז"ל אומרים "גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות" - זה כפשוטו ממש!!!!

והקב"ה בכבודו ובעצמו בא ללמוד אתנו ב"חברותא" [כמו שאמרו באבות "אפילו יחיד שעוסק בתורה הקב"ה יושב ושונה כנגדו"]^ז.

^ה תורת הבית פרק ה'.

^י מגילה ט"ז ב', ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנ"ט.

^א אב"ה. במשנה באבות (פרק ג' משנה ב') אמרו "שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם, שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, אין לי אלא שנים, מניין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו", ע"כ. ועוד אמרו שם (פרק ג' משנה ו') "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר אלהים נצב בעדת אל, ומנין אפילו חמשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה, ומנין אפילו שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט, ומנין אפילו שנים שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו', ומנין אפילו אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך", ע"כ (וכע"ז בברכות ו' א'). אך לא נזכר שם בפירוש ענין זה שהקב"ה יושב ושונה כנגדו.

אך דבר זה נזכר בתנא דבי אליהו רבה (פרשה י"ח ד"ה ברוך המקום) שאמרו שם "כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה, הקדוש ברוך הוא יושב כנגדו וקורא ושונה עמו". וכעין זה אמרו בילקוט שמעוני (איכה רמז תתרל"ד) "כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה כביכול הקדוש ברוך הוא יושב כנגדו וקורא ושונה עמו".

וע"ע בנפש החיים (שער ד' פרק ו') ובבית הלוי (שמות י"ט ה', כ"ה א') שהאריכו בזה.

יהי רצון שנזכה לצאת מהתשעה באב הזה עם חיזוק פנימי אמיתי
להוכיח לאבא שבשמים שאנחנו באמת רוצים את קירבתו, וכביכול
"נעזור" לו להוציא אותנו מהבוץ ביחד עם כלל ישראל.

"השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם"!!!

מכתב חיזוק - ב

מאאמו"ר הגאון הצדיק רבי יהודה פוליטנסקי זללה"ה

למען אחי ורעי

כתוב שתשעה באב נקרא "מועד".

"מועד" הכוונה יום של התקרבות להקב"ה.

מה זה אומר לנו?

מי שחושב שהתכלית של היום הזה זה "להיכנס לדיכאון 24 שעות" ואח"כ לחזור לשיגרה - הוא עלול לפספס את אחת ההזדמנויות הכי גדולות - ואולי ההזדמנות הכי גדולה לכל ישועות החיים.

מסופר^ט שאחד מגדולי חכמי יוון (אפלטון) פגש את ירמיהו הנביא כשהוא בוכה על חורבות ביהמ"ק ושאל אותו: מפני מה אתה בוכה, מה זה יעזור לך לבכות, וכי בוכים על חלב שגלש, אמר לו ירמיהו הנביא - אני לא יכול להסביר לך את זה כי אתה גוי ולא תוכל להבין את זה.

ומה באמת ההסבר:

משל לבן מלך שגדל בארמון המלך וזכה לקירבה עצומה מאביו וכמובן שהיה לו שם לא רק מעדנים אלא גם קירבה גדולה לאביו ולמד ממנו חכמות עצומות וכמובן שכל דבר שהוא היה צריך מיד כשביקש מאביו - נתנו לו וכו' וכו' וכו'.

^ט מעשה זה מובא בספר תורת העולה להרמ"א.

בהמשך הזמן הוא התנהג לא יפה ובתחילה ניסו להחזירו למוטב וכו' אבל כשזה לא הועיל החליטו להרחיק אותו מהארמון עד שיחזור למוטב. שמו אותו באיזה כפר נידח בין אנשים כפריים פרימיטיבים. בתחילה הוא היה בוכה ובוכה אבל במשך הזמן התרגל למצבו והתחיל להתחבר איתם. לבש פרוה של כבש כמוהם, ואכל תפוז"א איתם וכו' והמלך רואה את זה וליבו מתפלץ מכאב - עוד מעט ח"ו לא יהיה מי שיחזור!...

מה עשה ידיד של המלך?

ניגש לבן המלך והתחיל להזכיר לו:

אתה זוכר כמה טוב היה לך כשהיית בארמון, כמה נפלא זה היה, אמר לו בן המלך: אוי! אל תזכיר לי את זה!! טוב לי כך!!

אמר לו הידיד: מה אתה מדבר! זה נקרא "טוב"? זה "טוב" זה? ללבוש פרוה של כבש ולאכול תפוז"א!!

תיזכר כמה טוב היה לך בארמון!! איזה מעדנים היה לך שם! איזה קירבה לאבא היה לך שם! איזה תפקידים נעלים היו לך!

והבן מלך שומע את זה, ומתחיל להיזכר, ומתחיל לבכות... ולבכות... וכמה שהוא יותר בוכה - האבא יותר שמח!!!

ברוך ה' יש לו געגועים!! יש עם מי לדבר!!!

המטרה האמיתית של תשעה באב היא לא "להיכנס לעצבות", אלא בדיוק להיפך: לצאת ממרוצת החיים שמשכיחה מאיתנו כל הזמן את קירבת ה', ולהתייחד ברצון האמיתי שיש לכל אחד מאיתנו בעומק הלב - להתקרב לאבינו שבשמים.

ובפרט אם מתבוננים בקריאת התורה של תשעה באב [אני הייתי שם את הקריאת התורה הזאת בחג השבועות או לפחות בר"ה או בשמחת תורה! קריאה כ"כ מרוממת!!]

בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה וגו', כי קל רחום ה' אלוקך וגו'.
השמע עם קול אלוקים חיים וגו' כאשר שמעת וגו'.

והעיקר -

וביקשתם משם [= כל אחד ממקומו היכן שהוא נמצא!], את ה'
אלוקיך [= לשון יחיד] - ומצאת!!! כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך^א.

וידעת היום, אבל לא רק בידיעה - אלא - והשבות אל לבבך! כי ה'
הוא האלוקים אין עוד!^ב ומזה פורצת הזעקה - השיבנו ה' אליך ונשובה
חדש ימינו כקדם!!!

והעיקר העיקר -

לזכור - שאבינו שבשמים מצפה מאד להתעוררות הלב של כל
אחד מאיתנו.

וההשתוקקות הזאת להקב"ה בונה את ביהמ"ק השלישי.

^א דברים פרק ד' פס' ל'-ל"ג.

^א שם פס' כ"ט.

^ב שם פס' ל"ט.

ועוד דבר חשוב -

הזוה"ק אומר על הפסוק "וידעת וגו' והשבות אל לבבך וגו' כי ה' הוא האלוקים אין עוד".

אומר על זה הזוה"ק: אנחנו חושבים שיש הנהגה של דין - שזה היסורים והקשיים שעוברים עלינו.

ואומר הפסוק "ה' הוא האלוקים" - זה לא שתי הנהגות אלא הכל הכל - כולל כל הקשיים והיסורים שעוברים עלינו - הכל בא מה' - אבא שבשמיים "קל מלא רחמים" שרוצה לעורר אותנו מתרדמתנו ולקרב אותנו אליו, וגם לנקות אותנו מכל הלכלוך שנדבק בנו מבחוץ.

ועד כמה שנתחזק בזה - נחסוך מעצמינו את כל היסורים!

ובעיקר -

להוריד את כל הקפידות מהלב על אחרים.

שהרי זה לא פלוני ולא אלמוני ולא פלמוני אלא הכל מאבינו האב הרחמן שרוצה לטהר אותנו ולקרב אותנו אליו.

וכל הבוטח בה' חסד יסובבנו, כי דורשיך לעולם לא יכשלו, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם!!!

דיני תענית ציבור

סימן א'

רחיצה בחמין במוצ"ש ליל התענית

שאלה: האם יש לרחוץ בחמין בליל י"ז בתמוז שחל במוצאי שבת, כבכל מוצאי שבת, משום שחמין במוצאי שבת מלוגמא.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תקנ"ב ס"ב) שבשאר צומות חוץ מתשעה באב מותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המיטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום.

וכתב המשנ"ב (ס"ק ו') שבשעה שרצו וקיבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות, לא קיבלו עליהם שיהיו בחומר תענית ציבור כתשעה באב, לפי שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה. אך כתב, שבעל נפש יחמיר בכולן כמו בתשעה באב, אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו, וגם נעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא ואטלולא, וכן אם חל עשרה בטבת בערב שבת אין להחמיר ברחיצה בחמין מפני כבוד השבת.

ואם כן לכאן מעיקר הדין מותר לרחוץ בחמין, אך בעל נפש יחמיר על עצמו ולא ירחץ אלא יקיים בשבוע זה חמין במוצאי שבת מלוגמא בשתייה ולא ברחיצה.

(ב) אך ברחיצה בחמין יש נידון נוסף, דהא כתב הבה"ל (סי' תקנ"א ד"ה מראש חודש) ואפשר דיש להחמיר ב"ז בתמוז ובעשרה בטבת כמו מראש חודש ועד התענית, ולגבי מראש חודש ועד התענית כתב הרמ"א (שם סעיף ט"ז) שנוהגין שלא לרחוץ אפילו בצונן.

ומו"ר הגר"ח קניבסקי זללה"ה היה נוהג בכל מוצאי שבת ליקח מעט מהכוס תה שהכינו לו לשתייה ולרחוץ בזה את ידיו כדי לקיים

רחיצה בחמין במוצ"ש, אך בתשעת הימים לא עשה כך, בגלל איסור רחיצה בחמין (פתחי חיים עמ' מ"ג).

אלא שלענין ליל י"ז בתמוז יש מקום להקל בזה מכמה טעמים: א', בשונה הלכות (שם דין ל"ח) כתב "דין זה שמקורו מפמ"ג בשם א"ר צריך עיון, דהמעין באליה רבה יראה שנכפל שם בטעות שורה מסימן הקודם ואין מקור לזה, ושמעתי שכבר העירו בזה", עכ"ל. ובאמת כך האריך בדעת תורה (שם סעיף ב') שנפל ט"ס בדברי האליה רבה הללו.

ב', דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמ' שפ"א) שכל דברי הביאור הלכה לא נאמרו אלא רק בדברים האסורים בתשעת הימים מעיקר הדין, ולא בדברים שרק נהגו להחמיר בהם, וכך מוכח בשעה"צ (סי' תקנ"ט ס"ק ח') שכתב בשם הפרי מגדים, שבצונן מותר לרחוץ בג' צומות, והרי בתשעת הימים נוהגים שלא לרחוץ, אלא ע"כ שרק הדברים האסורים מדינא נוהגים גם בי"ז בתמוז ועשרה בטבת, אבל הדברים האסורים מחמת מנהג היכא דנהגו נהגו והיכא דלא נהגו לא נהגו, ורק בתשעת הימים מצינו שנהגו, אך בי"ז בתמוז ועשרה בטבת לא ראינו שנהגו כך, וכעין זה צידד הגר"נ קופשיץ שליט"א (מ"ב דרשו סי' תקנ"א הע' 22).

ג', אפשר שכל דברי הבה"ל נאמרו רק לגבי יום התענית, אך בליל התענית אפשר שאין לזה דין של תשעת הימים.

ג) אך בספר אלא (פרק נ"ב סעיף ב') מובא שמו"ר (שליט"א) זללה"ה בליל י"ז בתמוז שחל במוצ"ש אינו אוכל בשר בסעודת מלווה מלכה משום דברי הבה"ל הללו^י, ואף שהוכיחו שיש טעות סופר באליה רבה, מ"מ הואיל דנפיק מפומיה דהמשנ"ב לכן מחמיר בזה.

^י וכן מובא בספר ענפי משה (תשעה באב סי' ג') ובספר פתחי חיים (עמ' מ"ב). ויעו"ש עוד, שאף את הזימון על הכוס נתן דווקא לספרדי ולא לאשכנזי מטעם זה.

וחזינן מהכא שמו"ר (שליט"א) זללה"ה מחמיר דלא כג' הטעמים שהבאנו להקל, אע"פ שזה ט"ס באליה רבה, ואע"פ שגם בשר ויין זה רק מנהג כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ט) ורק בסעודה המפסקת אסור מדינא כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"ב ס"א), ואע"פ שמדובר בליל התענית, מ"מ מו"ר (שליט"א) זללה"ה מחמיר בזה.

ד) העולה לדינא, שמעיקר הדין מותר בליל התענית לרחוץ בחמין, אך יש מקום להחמיר בזה משני טעמים, א' משום שבעל נפש יחמיר בכולן כמו בת"ב, ב' הואיל דנפק מפומיה דהמשנ"ב שאפשר שיש להחמיר ב"ז בתמוז כמו מראש חודש ועד התענית.

סימן ב'

אכילה בתענית עד עלות השחר השני

שאלה: האם בתענית ציבור אפשר לאכול ולשתות עד עלות השחר השני [של ע"ב מינוט] או שצריך להחמיר כעלות השחר הראשון [של צ' מינוט].

תשובה: א) בספר אשיח בפיקודיך (עמ' רט"ו) נשאל מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, האם בד' תעניות אפשר לאכול ולשתות עד עלות השחר של ע"ב מינוט, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "כן".

ב) ויעויין בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קס"ב) שהביא בשם מרן החזו"א שהיה אומר בערב צום למקורביו שיעשו תנאי ויקומו לפני עלות השחר ויאכלו טרם החצי שעה שלפני עלות השחר, וזמן עלות השחר הוא כמובא בלוח ארץ ישראל.

ולכאן' מוכח משם שיש להקפיד על הזמן הראשון של עלות השחר, שהרי בלוח א"י מובא הזמן הראשון של עלות השחר.

ג) ויש לדחות, שאין הכי נמי שאפשר עד י"ח מינוט לאחמ"כ, אך כיון שיכולים לטעות בחשבון, וגם יש חילוק בין ב"ב לירושלים, וגם פעמים שאין השעונים מדויקים, ולכן אמר כן לרווחא דמילתא, אף שמעיקר הדין אפשר להקל כזמן השני.

סימן ג'

כהן שאינו צם האם נושא כפיו

שאלה: כהן שאינו צם בתענית האם נושא כפיו במנחה.

תשובה: בספר מועדי הגר"ח (ח"א סי' תע"ד) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו בזה"ל: כהן שלא צם ביוה"כ האם נושא כפיו, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "לא".

דיני בין המצרים

סימן ד'

שמיעת שירה מטייפ

שאלה: האם מותר לשמוע בימי בין המצרים שירה מטייפ.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ט"ז) אסור לעשות ריקודין ומחולות מ"ז בתמוז ואילך.

וכתב הבה"ל (ד"ה ממעטים) שישראל שפרנסתו בכלי זמר אצל העכו"ם בבית המשתה, מותר לו לעשות כדי פרנסתו. ומבואר מדבריו שבלא"ה אסור לשמוע כלי זמר בימי בין המצרים.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קי"א) כתב, שאף שהמג"א לא הזכיר אלא ריקודים ומחולות, מ"מ הלכה פסוקה היא בפי גדולי האחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד אסור. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' כ"א) שאסור לנגן בכלי נגינה בימי בין המצרים. ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פי"ד ס"ג) שמעיקר הדין אין איסור אלא במנגינות המעוררות לריקוד, אך נכון להימנע אף ממנגינות שאינן מביאות לידי ריקוד.

ב) וכן לגבי שמיעת ניגונים עם כלי זמר, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קס"ו) לענין האיסור לשמוע כלי זמר כל השנה, שאין חילוק בין שמיעת כלי נגינה ממש לשמיעת קול כלי נגינה דרך הטייפ, וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה שם) לעניין בין המצרים שאין חילוק בין שמיעת כלי נגינה ממש לשמיעתם בטייפ, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קכ"ז) שאסור לשמוע ניגונים מטייפ בימי בין המצרים.

ג) ולעניין שמיעת שירה בפה מטייפ, בשו"ת אגרות משה (שם) כתב לגבי איסור שמיעת כלי זמר כל השנה, שמותר לשמוע הקלטה של שירה בפה, ואין זה נחשב ככלי זמר, ובשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמ"ו) נסתפק בזה אם שירה מטייפ בלי כלי זמר נחשב זמרא דמנא לעניין כל השנה. אך כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' ל"ג) שכל זה לענין שאר ימות השנה, אבל בבין המצרים כיון שאסור גם ריקודים ומחולות א"כ אסור אפילו אם השירה היא ממה שהקליטו בפה.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (שם) שאפילו אם הטייפ נעשה משירה בפה נהפך לכלי שיר.

וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש או"ח פס"ה אות כ' ופס"ח אות ה'), תורת המועדים סי' תקנ"א הע' ה') והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמ' שע"ט) ומו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (יד בבין המצרים פ"ז הע' ט"ז) והגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פ"ד סעיף ד') והגר"ש מילר שליט"א (דור המלקטים בין המצרים עמ' 51) שאסור לשמוע גם שירה בפה מטייפ.

וכן כתב בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נ"ח) שכל שמיעת שירה מטייפ נחשבת ככלי שיר, ואין חילוק אם הכלי עצמו משמיע קול או שנקלט בכלי מהפה [וע"ש שכתב שחוזר בו ממה שכתב בספרו בית ברוך (כלל י' ס"ק ל"ב) לא כך].

סימן ה'

שירה בפה

שאלה: האם מותר לשיר בפה בימי בין המצרים.

תשובה: א) רוב הפוסקים לא הזכירו איסור כי אם בריקודים ומחולות או בשמיעת כלי זמר אך לא בשירה בפה, ומ"מ יש כמה אחרונים שאסרו גם בזה, ונביא את דבריהם:

השדי חמד (ח"ה פאת השדה מערכת בין המצרים סי' א' אות י') הביא מספר משא חיים שכתב שעשו הסכמה ותקנה מכח תורתנו הקדושה שמיום י"ז בתמוז ועד אחר ט"ב לא לנגן בשום ניגון זולת בשעת ברית מילה בלבד וכו', ונראה מדבריו שגם בפה לא ינגנו, והשדי חמד צידד שלא כדבריו יעויי"ש.

ובספר מועד לכל חי להגר"ח פלאגי' זצ"ל כתב [לגבי שבוע שחל בו תשעה באב] שהמלמדים שירות ותשבחות לתלמידיהם, באלו הימים לא ילמדו כי אם מהניגונים של אלו השבתות ששוכרים הלב, וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר עד שיעברו ויתמו ימי בכי על חורבן בית המקדש, והכף החיים (סי' תקנ"א ס"ק מ"א) הביא את דבריו לגבי בין המצרים.

ובספר מקור חיים (סי' תקנ"א) כתב [לגבי תשעת הימים] שאסור לשמוע קול זמרא דמנא ודפומא אם לא בסעודת מצוה.

ובספר לקט יושר מובא שבעל תרומת הדשן לא היה שר זמירות שבת בשבתות של בין המצרים, והוכיח מכך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"ח) שאין לשיר בימי בין המצרים, ואף שאנו נוהגים לשיר בשבתות משום דהוי אבילות בשבת, מ"מ לגבי ימות החול יש ראייה מדבריו שנקט שאין לשיר בימי בין המצרים.

ב) ולמעשה כתב מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (קרא עלי מועד עמ' ל"ב) "שמעתי מאאמו"ר זללה"ה שהמנהג להחמיר בין בימי בין המצרים ובין בספירה (אבל לא בשבתות)", עכ"ל.

וכן נשאל מו"ר זללה"ה (פסקי ההלכות עמ' רס"ט) האם שירה בפה מותרת בשלשת השבועות, והשיב "המנהג שלא שרים גם בפה".

ובספר עלי שי"ח (עמ' קס"א) נשאל מו"ר זללה"ה האם מותר לשיר בימי בין המצרים סתם שירה בפה, והשיב "אין ראוי".

ובספר שמענו כו ראינו (ח"ב פרק ט' סי' ט"ו) נשאל מו"ר זללה"ה, האם שירה בפה גם כן אסורה בימי בין המצרים, והשיב: כן.

ומ"מ צידד מו"ר (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים שם) ששירים מעניני החורבן מותר לשיר בפה.

וע"ע במה שהובא בשמו להלן (סי' ו') לענין שירה בפה בסעודת מצוה.

(ג) **דעת** הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה שם פי"ד ס"ג, בין פסח לשבועות פט"ו ס"ה) והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שבת ח"ב עמ' שכ"ה) והגר"פ שיינברג זצ"ל (תורת המועדים שם) ששירים המביאים לידי שמחה אסור לשיר, אך סתם שירים כגון שירי רגש מותר. וכעין זה אמר לי הגר"א נבנצל שליט"א (כ"ד תמוז תשפ"ה) ששירים המשמחים לא כדאי לשיר בבין המצרים^{טו}.

ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב) שאין לשיר ולזמר גם לא מנגינות של עצב ותוגה, כיון שסוף סוף יש בהן נעימות, והנפש באה על סיפוקה מהן, ומ"מ כל שיר בפה שכוונתו להתעוררות לכבוד השי"ת מותר.

והורה עוד הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פסקי הלכות או"ח אות קע"א, אשרי האיש או"ח פס"ט אות י"ג) שאף לשיר לתינוק כדי להרדימו, אין נכון בתשעת הימים.

ובשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ"ה סעיף ב') כתב, ששירה בפה מותרת, ומ"מ לכתחילה יש להימנע מלשיר בפה מראש חודש אב עד תשעה באב.

^{טו} ויעויין עוד בספרו ירושלים במועדיה (בין המצרים עמ' קצ"ב) שכתב גם שירה בפה אסורה.

והגר"ש קמינצקי שליט"א הורה (קובץ הלכות בין המצרים פרק ד' סעיף ה'-ו) שלאדם אחד מותר לשיר לעצמו, אך כמה אנשים יחד אסור להם לשיר אף ללא כלי זמר ואפילו ניגונים שאינם מעוררים לריקוד, כיון שיש בזה שמחה יותר גדולה.

והגרי"מ שטרן שליט"א אמר לי (כ"ה תמוז תשפ"ה) שיש מחמירים שלא לשיר בפה בימי בין המצרים.

ד) ולענין מה שנוהגים לאחר קידוש לבנה לרקד ולזמר טובים מאורות, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ספר קידוש לבנה עמ' ל"א) ומו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (אשי ישראל תשובה ש"מ, מועדי הגר"ח ח"א סי' ש"ו, נחמת ישראל פ"ג הע' 58, קרא עלי מועד פ"ג הע' א', תורת המועדים שם), שמותר לרקוד ולשיר כנהוג^{טז}. וכן הורה לי הגר"א נבנצל שליט"א (כ"ד תמוז תשפ"ה)^{יז}.

מאידך, הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר (הליכות שלמה תפילה פט"ו הע' 22, שלמי מועד עמ' תפ"ז) שהמנהג שאין מזמרים טובים מאורות בתשעת הימים.

ובשו"ת תשובות ונהגות (ח"א סי' כ"ו) כתב, שכשמקדשין הלבנה קודם הלבנה לא ירקדו שאין אז הזמן לריקודים, וכן דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל (נחמת ישראל פרק ג' הע' ס"ג).

וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' תמ"ג) ובשו"ת רבבות אפרים (חי"ב עמ' קס"א) ובספר הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' שמ"ז) מה שכתבו בענין שירת טובים מאורות בתשעת הימים.

^{טז} וכעין זה הורה מו"ר זללה"ה (אשיחה עמ' שצ"ז) לענין אבל, שמותר לו לרקוד כששרים טובים מאורות.

^{יז} ודלא כמ"ש בשמו בספר ירושלים במועדיה (בין המצרים עמ' רל"ב).

ה) וללמוד תורה בנגינה, נשאל מו"ר זללה"ה (עלי שי"ח עמ' קס"א) האם מותר לשיר בפה בשעת לימוד תורה או תפילה בימי בין המצרים, והשיב "המנהג להקל".

וכעין זה נשאל מו"ר זללה"ה (שמענו כן ראינו ח"ב פרק ט' סי' ט"ו) האם מותר לשיר תוך כדי הלימוד, והשיב: מותר, שלא נחשב שיר אלא לימוד, אבל להימשך בניגון אין להתיר.

מאידך, לגבי תשעת הימים, נשאל מו"ר זללה"ה (קרא עלי מועד פ"ב הע' י"א) האם מותר ללמוד תורה בנגינה בתשעת הימים, והשיב "לא ראוי".

אך מ"מ אין צריך למחות ביד מי שלומד בניגון בתשעת הימים, וכמו שמובא בספר מעשה איש (ח"ז עמ' קנ"א) שהיה מי שלמד בבית מדרשו של מרן החזו"א בתשעת הימים בניגון, ונכנס אחד ואמר לחזו"א שהלה שר בתשעת הימים, ואמר לו החזו"א שלא להפריעו ולתת לו ללמוד.

וע"ע בספר הלכות ומנהגי בין המצרים (עמ' כ"ד) מה שכתב בזה בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ז) ובשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קס"ט) ובשו"ת ויען דוד (ח"א סי' ס"ט) ובספר נטעי גבריאל (פרק ט"ו סי"א, פרק מ"ט ס"ד והע' ז', פרק פ"ז הע' י"ח).

סימן ו'

שירה בסעודת מצוה

שאלה: האם מותר לשיר בסעודת מצוה בימי בין המצרים.

תשובה: (א) בשו"ת מועדי הגר"ח (ח"א סי' ש"א) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם בסעודת מצוה בבין המצרים מותר לשיר בפה, והשיב "לא".

ובספר נחמת ישראל (פ"ב הע' 47) השיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה על שאלה זו שכמדומה שלא שרים בפה בבין המצרים בסעודת מצוה.

ובספר דור המלקטים (בין המצרים עמ' 45) נשאל מו"ר זללה"ה האם מותר לנגן בסעודת בר מצוה, והשיב "אין ראוי".

ונשאל עוד מו"ר זללה"ה (דור המלקטים בין המצרים עמ' 40) האם מותר לרקוד בבר מצוה בימי בין המצרים, והשיב "ילך בלי לקפוץ".

ב) הגר"ש אלישיב זצ"ל כתב (קובץ תשובות ח"ג סי' ל"ה) שיש מקום להתיר בסעודת בר מצוה אחרי ראש חודש אב לזמר שירי קודש בפה, אבל בלא כלי זמר ומחולות, וכן הובא בשמו (ישא יוסף או"ח ח"ג סי' קל"ט) לענין ברית מילה, שבמקומות שנהגו לשיר מותר לשיר בפה אף בתשעת הימים, וכן הובא בשמו (אשרי האיש פס"ח ס"ד) לענין סעודת אירוסין בימי בין המצרים, שמותר לשיר בפה אפילו בציבור אך ללא ריקודים ומחולות.

ובשם הגרש"ז אוערבך זצ"ל מובא (הליכות שלמה בין המצרים עמ' ת"ב) שבמסיבת תנאים בימי בין המצרים יש למעט בשירי שמחה אבל אין לרקוד, וכשערך בביתו שמחת תנאים אחרי ר"ח אב לא הסכים שישירו כלל.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ג) כתב שמותר לשיר בסעודת מצוה בימי בין המצרים. וכן הורה לי הגר"מ שטרן שליט"א (כ"ה תמוז תשפ"ה) שמותר לשיר בסעודת מצוה בתשעת הימים.

ודעת הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק ד' סעיף כ"ב) שאפשר להקל בבר מצוה אף לענין ריקודים בלא כלי זמר. וכן דעת הגר"ש מילר שליט"א (שושנת ישראל בין המצרים פרק א' הע' כ"ב) שבריקודים בלא כלי זמר אפשר להקל בכל סעודת מצוה כגון סעודת בר מצוה או ווארט, אך אחרי ראש חודש יש להימנע מזה.

ודעת הגר"א נבנצל שליט"א (מה טובו אהליך יעקב ח"א עמ' ע"א) שאסור לעשות ריקודים אף ללא כלי זמר בסעודת בר מצוה או ווארט.

ג) אך לגבי סעודת שבע ברכות, שיש בזה שמחת חתן, נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (מועדי הגר"ח שם סי' רצ"ח) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם מותר לעשות תזמורת וריקודים בשבע ברכות לאחר י"ז בתמוז, והשיב **"ימעט"**, ואם כן, אם התיר מו"ר (שליט"א) זללה"ה אפילו תזמורת וריקודים אלא שימעט בזה, כל שכן שמותר לשיר בפה [ומסתבר שלגבי שירה בפה גם למעט אין צריך].

וכן בספר ישמח לב (נישואין ח"א עמ' שע"ט) נשאל בזה מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם מותר לערוך סעודת שבע ברכות בריקודים וכלי שיר, והשיב **"יש מתירין"**.

וכן השיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בקונטרס מענה ר"ח שנהגו להקל בתזמורת בסעודת שבע ברכות.

ובשו"ת עלי שיח (עמ' ק"ס) נשאל מו"ר זללה"ה, האם מותר לעשות ריקודין ומחולות בסעודת שבע ברכות שבימי בין המצרים, והשיב, **"נוהגין להקל"**. ושאל עוד (שם) מה הדין בכלי זמר, והשיב מו"ר זללה"ה, **"נוהגין להקל"**.

(ד) ובספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קכ"ח) כתב בשם הגרי"י קניבסקי זצ"ל, שלא מצא בזה איסור בפוסקים, ומ"מ אמר שלא לעשות ריקודים ומחולות. וכעין זה הביא בשמו בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ח).

ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה פי"ח ס"ק ח') שמותר לעשות בימי בין המצרים שבע ברכות כרגיל ולנגן בכלי זמר, שלענין שמחת חתן בשבעת ימי המשתה אין נוהגים דיני בין המצרים.

וכן הורה לי הגר"א נבנצל שליט"א (י"ד תמוז תשפ"ד), שבסעודת שבע ברכות בימי בין המצרים, אפשר להביא תזמורת, ולרקוד ולשיר כרגיל. וכן הורה הגרש"צ רונבלט שליט"א (תמוז תשפ"ה) לענין שבע ברכות בליל י"ז בתמוז, שמותר לרקוד בליווי תזמורת כנהוג.

וכן דעת הגר"א וייס שליט"א (דרכי הוראה גליון ט' עמ' פ"ו) שאין להימנע מריקודים ומחולות ומכלי זמר בשבע ברכות בימי בין המצרים.

(ה) דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שמעתתא דמשה שמועות משה אות י', שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט) שמותר לשיר ולרקוד בשבע ברכות בימי בין המצרים, אבל לא לנגן בכלי זמר^{יח}.

וכן כתב דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קי"ג, תל תלפיות קובץ ע"ג עמ' כ"ט ועמ' נ"ח), שריקודים ומחולות מותר, אך

^{יח} ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט, ח"א סי' תמ"ג) הביא את דברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שמותר לעשות ריקודין ומחולות, והביא שיש שאסרו, וכתב שלדעתו היתר גמור הוא בלא שום פקפוק ומותר לכל הקרואים שם לעשות ריקודים ומחולות.

וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"י סי' מ"ט) ששמחת חתן כל שבעת ימי המשתה שהיא חיוב מעיקר הדין מן התורה או מדרבנן, דוחה את המנהג שלא לעשות ריקודים ומחולות בימים אלו.

וכן כתב בספר בירור הלכה (תליתאה, סי' תקנ"א סעיף י"ח) שמותר לעשות ריקודים ומחולות. וכתב, שהסכים עמו אביו הגרב"י זילבר זצ"ל.

אך לא נתבאר בדבריהם מה דעתם לענין כלי זמר.

כלי זמר אסור, משום שלא רגילים תמיד בסעודת שבע ברכות בכלי זמר והוי כמזלזל בימי בין המצרים. אך אלו שנוהגים תמיד לזמר בכלי שיר בסעודת שבע ברכות, הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל (לקנות חכמה נישואין ושבע ברכות עמ' י"ג, אשרי האיש או"ח פרק ס"ח אות ב') שמותר להם גם בימי בין המצרים.

וכן דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (יד בבין המצרים פ"ז ס"ח) והגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק ד' סעיף ז') שמותר בריקודים ואסור בתזמורת וכלי שיר.

והגר"א זצ"ל שטינמן זצ"ל הורה (ישמח לב שבע ברכות עמ' ת"י) שלשיר בפה מותר, אבל לא להביא תזמורת.

והגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ח סי' של"ח) כתב, ששמע שנחלקו גדולי התורה אם מותר לשמוע כלי זמר בסעודת שבע ברכות, וכתב שנראה שיש להימנע מזימרה בכלי שיר אפי' בשמיעה מטייפ, אך לשיר מותר [וע"ע מה שכתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' קס"ח וח"ה סי' קס"ז].

וכן הורה לי הגר"ש רוזנברג שליט"א (י"ד תמוז תשפ"ד), שאין להביא תזמורת בסעודת שבע ברכות בימי בין המצרים, אך לשיר ולרקוד אפשר כרגיל ואין צריך למעט בזה.

ו) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז, ח"י סי' פ"א) כתב שאסור לעשות ריקודים וכלי זמר, ומותר רק שירי פה שירי מצוה.

וכן כתב בשו"ת קנה בושם (ח"ג סי' ל"ו) שאינו רואה שום היתר לעשות ריקודים ומחולות בשבע ברכות.

ז) ולגבי סעודת סיום, שיש בזה משום כבוד התורה, השיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בקונטרס מענה ר"ח שמותר לשיר.

וכן שמעתי מידידי הג"ר יהושע אייזנשטיין שליט"א, שהיה בסעודת סיום בתשעת הימים אצל דודו הגר"ש קניבסקי שליט"א, ואמר הגר"ש שליט"א, שאביו (שליט"א) זללה"ה אמר לו שמותר לשיר בסעודת סיום בתשעת הימים.

ובשם הגר"נ קרליץ זצ"ל מובא (קרא עלי מועד פ"ב סעיף ו') שמותר לשיר לכבוד הסיום אבל לא לרקוד וגם לא להפליג בשירים.

ועיין עוד בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' י"ג) ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' מ"ט) ובשו"ת קנה בושם (ח"ג סי' ל"ו) ובשו"ת ישיב יצחק (ח"ט סי' י"ד) ובשו"ת עטרת משה (ח"ב סי' קצ"ד) ובקונטרס איך נשיר (פרק ח' סעיף ח') מה שכתבו בענין זה של שירה בסעודת מצוה.

סימן ז'

תספורת לצורך שידוך

שאלה: האם מותר להסתפר בימי בין המצרים לצורך שידוך.

תשובה: (א) הורה מו"ר (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים סי' תקנ"א ס"ק י"ז) שאין להקל לבחורה שצריכה להיפגש לצורך שידוך להסתפר.

(ב) ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פי"ד הע' י') שאפשר להקל בזה להסתפר מר"ח עד שבוע שחל בו ת"ב, כיון שיש לצרף את מה שכתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סי' ל"ז) דכיון שהרי"ף (מו"ק י"ד ב' מדפי הרי"ף) והרמב"ם (פ"ו מאבל ה"ג) מתירים לאשה להסתפר גם בימי אבילות, והשולחן ערוך (יו"ד סי' ש"צ ס"ה) פסק כוותיהו [והרמ"א שם פליג], מסתבר שיש לנו לסמוך על כך במילי דרבנן ולהתיר משום כך לאשה להסתפר מר"ח ועד התענית [והו"ד

בפתחי תשובה יו"ד שם ס"ק ה']. ואף שאין אנו נוקטים להלכה כדעת הפנים מאירות, מ"מ לצורך שידוך אפשר לצרף את דעתו להקל בזה.

וכל זה דווקא לגבי הבחורה, אך לגבי הבחור שאצלו לא קיים צירוף זה, נראה מדבריו שאין להקל.

(ג) ודעת הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק ט"ו סעיף ב') שבחור שהולך לפגישה ומרגיש צורך לגלח בשביל הפגישה, אפשר להקל.

וכן אמר לי הגר"א נבנצל שליט"א (כ"ד תמוז תשפ"ה), שאפשר להקל לבחור לגלח בבין המצרים לצורך פגישה, אך בתשעת הימים לא כדאי להקל בזה.

סימן ח'

אמירת שהחיינו סמוך לשבת

שאלה: הלוּבש בגד חדש לשבת שבבין המצרים, האם מותר לברך שהחיינו סמוך לשבת.

תשובה: (א) דעת מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (מים חיים גליון 89, לקט שאלות המצויות ח"ד סי' כ"ג) שמותר לברך שהחיינו רק לאחר שקיבל שבת.

מאידך, בספר שמענו כן ראינו (ח"ב פרק ט' סי' ח') נשאל מו"ר זללה"ה בזה"ל: מבואר במ"ב שבשבת שבבין המצרים מותר לברך שהחיינו על בגד חדש, האם יכול ללבשו לפני שבת לכבוד שבת או שצריך להמתין עד השבת עצמה, והשיב: יכול ללבוש קודם השבת.

(ב) בספר תשובת ריב"א (להג"ר יואל אונגר זצ"ל, פאקש תרמ"ט, או"ח סי' כ"ד) כתב, שלא הקלו אלא בשבת עצמה, ולא בערב שבת שהוא עדיין חול, אף שלובש עדין את הבגד לכבוד שבת.

(ג) דעת מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל (מים חיים שם, לקט שאלות המצוות שם) שכיון שלובש את הבגד לכבוד שבת יכול לברך שהחיינו מיד כשלובשו אפילו שעדיין לא קיבל שבת.

(ד) והגר"א נבנצל שליט"א הורה לי (כ"ד תמוז תשפ"ה), שיברך שהחיינו רק לאחר שקיבל שבת. וכן הורו לי (כ"ו תמוז תשפ"ה) הגר"ש רוזנברג, הגרש"א שטרן, הגרי"א דינר, והגרי"מ שטרן שליט"א.^ט

^ט ושאלתי עוד את הגר"א נבנצל שליט"א, לגבי שנה שחל ראש חודש אב בשבת, האם גם בזה ילבש את הבגד לאחר שקיבל תוספת שבת, שהרי קודם שבת אין זה תשעת הימים, ואילו בשבת זה תשעת הימים, ואולי עדיף שילבשו קודם לכן, והשיב שגם בשבת עצמה מותר ללבוש בגדים חדשים, ורק בשבת חזון מחמירים בזה, ולכן ילבש רק לאחר שקיבל שבת.

והגר"ש רוזנברג שליט"א אמר לי, שיכול ללבוש בשבת עצמה, ויכול גם ללבוש קודם שבת ולברך שהחיינו לאחר שקיבל שבת, ויעשה כרצונו.

והגרי"א דינר שליט"א אמר לי, שילבש את הבגד לאחר שקיבל שבת ויברך אז שהחיינו, משום שלגבי שהחיינו אפשר לברך אז כיון שקיבל שבת, אך דיני תשעת הימים לא חלים עליו אף שקיבל שבת.

והגרש"א שטרן שליט"א אמר לי שילבש את הבגד סמוך לשבת ויקבל שבת מיד ויאמר שהחיינו.

סימן ט'

יציאה מחוץ לעיר

שאלה: האם ראוי שלא לצאת מחוץ לעיר בימי בין המצרים.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ח) צריך להיזהר משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שלא לילך יחידי מארבע שעות עד תשע שעות.

וכתב מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (סי' כ"ז אות ה') **"מה שאסרו לילך יחידי בימי בין המצרים משעה ד' עד שעה ט' הוא דוקא בהולך חוץ לעיר (עי' סי' תקנ"א סי"ח) (וכ"כ האשל אברהם מבוטשאטש וערה"ש), עכ"ל.**

וכן כתב בדינים והנהגות להגר"מ גריינימן שליט"א בשם מרן החזו"א. **וכעין** זה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פרק ס"ט ס"א) דהיינו דווקא במקום מבודד שאין שכיח שם אנשים כלל, ולא במקומות שמצוי אנשים או כלי רכב.

ומוכח מזה, שאין בעצם בעיה לצאת מחוץ לעיר בימים אלו, ולכן אם אינו הולך יחידי, או שהולך יחידי לא בין שעה ד' לשעה ט', אין איסור בזה.

(ב) שוב ראיתי בספר שערי ציון (ח"א עמ' קכ"ז) שנשאל בזה מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם ראוי שלא לצאת מחוץ לעיר בימי בין המצרים, והשיב **"ראוי להימנע מכל סכנה היכא דאפשר".**

וכן מטו משמיה דהגראי"ל שטינמן זצ"ל, שעדיף שלא לנסוע מחוץ לעיר בימים אלו.

וכנראה הביאור בזה שמעיקר הדין צריך להיזהר רק בהולך יחידי ורק בשעות אלו, אך מ"מ ראוי להיזהר בזה בכל גווני.

סימן י'

אמירת תיקון חצות במקום שאין אומרים

שאלה: מי שנוהג לומר תיקון חצות אחר חצות היום בבין המצרים, האם יכול לאומרו במקום שאין נוהגים כך, או שיש בזה משום יוהרא.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג) בשם כוונת האר"י, שיתאבל בימי בין המצרים אחרי חצי יום ויבכה כמו חצי שעה, ואמנם לא הוזכר דווקא תיקון חצות, אך הוזכר עיקר הדבר שיש להתאבל ולבכות בחצות היום.

(ב) ויש לדון, האם דבר שהוזכר במשנ"ב לעשותו, ואין רגילים להקפיד על כך, האם יש בזה משום יוהרא או לא.

ומצאתי בשו"ת דעת נוטה (ח"א עמ' שע"ה) שנשאל מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, לגבי מה שהביא המשנ"ב (סי' ק"ב ס"ק י"ז) שהזהר אוסר לעבור אפילו בד' אמות שבצידי המתפלל, האם יש לנהוג כן, או דהוי כיוהרא, כי כמעט אין מי שמחמיר בזה, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה **"אין זה יוהרא"**.

וביאר מו"ר (שליט"א) זללה"ה (שם הע' 314) דמאחר שמובא דברי הזוהר במשנ"ב, אין שייך בו יוהרא.

ואם כן גם בנד"ד, כיון שמובא דברי האריז"ל במשנ"ב, אין שייך בזה יוהרא.

דיני תשעת הימים

סימן י"א

כניסה לדירה חדשה

שאלה: הקונה דירה והתשלום האחרון הוא בתשעת הימים, ואז מקבל את המפתח ונכנס לדירה, האם מותר לשלם את התשלום האחרון בתשעת הימים, והאם מותר לקבל את המפתח, והאם מותר להיכנס לדירה.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') מראש חודש ועד התענית ממעטים במשא ובמתן ובבנין של שמחה.

והמשנ"ב (ס"ק י"א) כתב, שיש מן הפוסקים שסוברים דהיינו שלא ישא במשא ובמתן של שמחה כגון לקנות כלי כסף או צרכי חופה וכדו', אבל סתם משא ומתן אין צריך למעט כלל, ויש שסוברים שצריך למעט בכל משא ומתן, ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו, וכן משמע בשו"ע בסימן תקנ"ד סעיף כ"ב שצריך למעט בכל משא ומתן [ורק אם הוא יריד, יש לומר דהוי דבר האבד ומותר בכל ענין אם הוא מוצא אז בזול יותר], ובזמנינו נהגו להקל בכל זה, משום שהכל נחשב כעת כדי פרנסתנו, עכ"ד.

ונראה במשנ"ב שנוטה יותר לדעה שצריך למעט בכל משא ומתן, ורק אם זה כדי פרנסתו מותר, ולכן נראה שאין לקנות דירה בתשעת הימים אם אין זה כדי פרנסתו.

וכן מובא בספר תורת המועדים (סי' תקנ"א ס"ק כ"ז) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל ומו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, שאין לחתום חוזה על דירה בתשעת הימים כיון שבזמנינו קונים את הדירה על ידי זה, אך אם יש חשש שיתבטל המקח מותר, כיון שזה דבר האבד

שמא יקדמנו אחר, וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים עמ' תכ"ו), וע"ע בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ"ו סעיף א') שכתב להתיר מטעם זה שהוא דבר האבד.

[וגם בקניית דירה על נייר, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 4) שנחשב כקניית דירה מוכנה, ועל כן יש להמתין ולא לקנות עד אחרי תשעה באב, אא"כ עלול לבוא לידי הפסד].

(ב) ובנידון דידן, לעניין תשלום אחרון בתשעת הימים, כמדומה שכיום יש שקונים את הדירה בעת חתימת החוזה והתשלומים אח"כ הם רק בגדר חוב, ובזה בוודאי שאין בעיה לשלם בתשעת הימים, אך יש שמתנים שבכל תשלום נקנה חלק מהדירה, וא"כ לכאור' בזה יש בעיה של משא ומתן בתשעת הימים, ואמנם כשיגרם לו הפסד ע"י שאינו משלם בזמן הוי דבר האבד [ומלבד זאת צריך גם כן לעמוד בהתחייבותו], אך יש לכך פתרון פשוט, שיתנה עם המוכר שהדירה לא תהיה שלו עד לאחר תשעת הימים והכסף יהיה כעת רק בתור פקדון [או הלוואה], וכעין מה שהתיר מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (קרא עלי מועד פרק ד' סעיף י"ד) למסור מתנה לנער בר מצוה ולא להקנות לו עד אחרי תשעה באב, דכיון שיכול לחזור בו ועל פי דין אינו כלום ולא אסרו חז"ל.

(ג) וכשאין בעיה מצד משא ומתן, נראה דאין כל איסור במסירת המפתח בתשעת הימים.

(ד) אך לענין הכניסה לדירה, מובא בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים שם) שכיון שיש בזה שמחה אסור לעבור דירה בתשעת הימים, ואף אם יש לו צורך בכך כגון שצפוף לו בביתו, ג"כ אסור.

אך אם נמצא בדירה שכורה, ויש לו מזה הפסד כספי על כל יום שנמצא שם, הורו הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה שם) ומו"ר

הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (רבבות ויובלות ח"ב עמ' תקע"א) שמותר לו לעבור דירה, דכל שיש הפסד לא גזרו.

ובשם הגר"נ קרליץ זצ"ל מובא (קרא עלי מועד פרק ג' סעיף א') שהשיב לאחד שלא כדאי לעבור דירה אחרי ראש חודש אב אף אם דירתו צפופה לו, משום דלא מסמני מילתא, אא"כ הוא מוכרח לצאת, כגון שהוא שוכר וכדו' שחייב לצאת.

וע"ע בספר מקור חיים (סי' תקנ"ב סעיף י') ובשו"ת לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א) ובשו"ת דברי סופרים (סי' מ"ז) ובספר הליכות אבן ישראל (עמ' שכ"ח) ובקובץ בנתיבות ההלכה (ח"ד עמ' 479) מה שכתבו בזה.

(ה) וכל זה לגבי תשעת הימים, אך לגבי בין המצרים נשאל בזה מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (מועדי הגר"ח ח"א סי' שכ"ו) האם מותר להיכנס לדירה חדשה בבין המצרים, והשיב "אין ראוי", ונראה שמעיקר הדין אין בזה איסור.

וכן הובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים שם ס"ק ז') שאם אין הפסד אין ראוי לעבור דירה בימי בין המצרים כיון שלא מסמנא מילתא.

סימן י"ב

נתינת מתנה

שאלה: האם מותר ליתן מתנה לבר מצוה בתשעת הימים.

תשובה: (א) בספר קרא עלי מועד (פרק ד' סעיף י"ד) כתב, מותר ליתן ספר מתנה לבר מצוה בתשעת הימים.

וכתב שם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה על הגליון "צ"ע", ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה בעל פה, שטעמו משום שאמרו

ממעטין במשא ובמתן ויתכן שגם בזה יש למעט, ואמנם אינו חמור כמו בתשעה באב שאסרו לגמרי, אבל מ"מ אינו ברור להתיר לגמרי לתת מתנות, ואם רוצה לתת מתנה לבר מצוה יש עצה למסור לו את המתנה ולא יקנה לו עד אחרי תשעה באב.

וכתב שם ששאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה, דכיון שאסרו משא ומתן משום שמחה, א"כ אין נפק"מ מתי חל הקנין, והעיקר תלוי במסירה, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה **"כיון שיכול לחזור בו ועל פי דין אינו כלום לא אסרו חז"ל ופשוט"**.

ובשו"ת מועדי הגר"ח (ח"א סי' שכ"ט) נשאל מו"ר זללה"ה האם מותר ליתן מתנה לבר מצוה בימי הבין המצרים, והשיב **"המנהג להקל"**.

ובספר עלי שי"ח (עמ' קס"ז אות כ"ז) נשאל מו"ר זללה"ה, האם מותר לתת מתנה לחבירו (כגון בשמחה) בתשעת הימים, והשיב **"לא מצינו איסור"**. וחזר ושאל (שם עמ' קס"ח) בזה"ל: שאלתי מעכ"ת שליט"א האם מותר לתת מתנה לחבירו (כגון בשמחה) בתשעת הימים, וענה מעכ"ת לא מצינו איסור, אבל ראיתי בספר קרא עלי מועד עמ' מ' אות כ"ה וענה מעכ"ת צ"ע, האם שניהם סתירה, והשיב מו"ר **"עיי' שו"ה סי' תקנ"א דין י"ג"**.

^כ בשו"ה הלכות שם כתב מו"ר זללה"ה בזה"ל: "מו"ר ח עד ט"ב ממעטים במשא ומתן, י"א דהיינו שלא ישא במו"מ של של שמחה, כגון לקנות כלי כסף או צרכי חופה וכדומה, ומי שנושא ונותן בכלים כאלו אין מותר רק למכור לגוי, ואף להסרסור אין כדאי ישיא אותן בפרהסיא בעיר שמחה היא לרואים, אבל סתם מו"מ א"צ למעט כלל, וי"א דכל מו"מ צריך למעט בעת הזאת ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו וכן משמע בשו"ע, ורק אם הוא יריד י"ל דהוי דבר האבד ומותר אף אם הוא מו"מ של שמחה אם הוא מוצא אז בזול יותר, ובזמנינו נהגו להקל בכל זה משום דהכל נחשב כעת כדי פרנסתו, ומ"מ במו"מ של שמחה טוב להחמיר, ובמקום שנהגו למעט בכל מו"מ לא מהני לי' התרה, אבל במקומות שנהגו שלא לישא וליתן כלל מהני להו התרה, אבל בלי התרה אין להקל להם", עכ"ל.

ונראה מתשובת מו"ר זללה"ה, שדימה נתינת מתנה למשא ומתן, וזה תלוי בשני הדעות האם ממעטים בכל משא ומתן או רק במשא ומתן של שמחה [וההיתר של כדי פרנסתו

ובספר תורת המועדים (סי' תקנ"א ס"ק כ"ח) כתב שמו"ר (שליט"א) זללה"ה אמר לו שמשמע שכל האיסור הוא רק משא ומתן שבזה שעוסקים בזה מסיחים הדעת מהאבילות, אבל מותר לתת מתנות כשיש צורך, כמו לבר מצוה, או למלמד, וכל כיוצא בזה.

וידידי הג"ר משה חליוה שליט"א כתב בספרו פתחי חיים (עמ' מ"ב) שמו"ר זללה"ה אמר לו שאפשר ליתן מתנה בתשעת הימים, ורק בתשעה באב אסור לתת [וכן כתב בספרו ענפי משה (תשעה באב סי' ז') ע"ש].

ובספר דור המלקטים (בין המצרים עמ' 158) נשאל מו"ר זללה"ה, האם נער בר מצוה יכול לקבל מתנות בתשעת הימים, והשיב **"יכול"** כא.

ובספר פסקי ההלכות (עמ' רע"ג) הביא ששאל את מו"ר זללה"ה, על דברי המשנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) שאסור לשלוח לחבירו דורון בתשעה באב, והטעם לזה מבואר במג"א (שם ס"ק כ"א) שזה בכלל שאלת שלום^{כב}, ונראה מדבריהם שבתשעת הימים אין איסור, והשיב לו מו"ר זללה"ה: אין איסור לתת מתנה ואפילו שיש בזה שמחה כי לא כל דבר שגורם שמחה נאסר.

וידידי הג"ר שמעון ויסברג שליט"א אמר לי, שבפעם אחרת נשאל בזה מו"ר זללה"ה מדברי המשנ"ב הנ"ל, והשיב שיש חילוק בין מתנה גדולה למתנה קטנה, שמתנה גדולה שמביאה לידי שמחה אסור גם בתשעת הימים, ומתנה קטנה שאינה מביאה לידי שמחה, אין

בדרך כלל לא שייך במתנה]. ולפי זה אם נותן סתם חפץ או ספר, יהיה זה תלוי בשני הדעות, אך ליתן כלי כסף וכדו' שזה דבר של שמחה יהיה אסור לכו"ע.

כא אך שם השאלה היתה על המקבל ולא על הנותן.

כב וכעין זה מבואר ברמ"א (או"ח סי' תרצ"ו סעיף ו', יו"ד סי' שפ"ה סעיף ג') שאסור לשלוח מנות לאבל על אביו ואמו כל י"ב חודש, כיון שזה כשאלת שלום.

איסור בתשעת הימים אלא רק בתשעה באב אסור משום דהוי כשאילת שלום.

עוד אמר לי ידידי הג"ר שמעון ויסברג שליט"א, שבפעם אחרת נשאל מו"ר זללה"ה לגבי נתינת מתנה לבר מצוה בתשעת הימים, והשיב שיקנה ולא יתן.

ונראה מכל זה, שמו"ר זללה"ה לא היה ברירא ליה דבר זה, ופעמים צידד כך ופעמים צידד כך, ולכן גם בספר קרא עלי מועד כתב צ"ע, כיון שאין זה ברור כ"כ להקל, וכמו שאמר בע"פ שאין זה ברור להתיר לגמרי, ולכן עדיף למסור לו ולא להקנות.

(ב) בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ד סי' פ"ד) כתב שחתן וכלה בין האירוסין לחתונה לא יתנו מתנות בימים אלו.

וכעין זה מובא בשמו בספר שמעתתא דמשה (שמועות משה אות ב') שאין מן הראוי לתת מתנות בתשעת הימים.

ובספר מסורת משה (ח"א או"ח אות שס"ח) הביא שנשאל הגרמ"פ זצ"ל האם מותר ליתן מתנה בתשעת הימים, והשיב שאין ליתן אז מתנה חשובה שיש בה שמחה, וגם בשלשת השבועות כדאי להחמיר אע"פ שמותר, ונשאל מדברי המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שבתשעה באב אסור לשלוח דורון לחבירו כיון שזהו בכלל שאילת שלום, ומבואר שרק בתשעה באב אסור, ואמר הגרמ"פ זצ"ל, שידוע לו את זה, אבל מ"מ המנהג להחמיר בכל תשעת הימים.

(ג) דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שלמי מועד עמ' תפ"ז) שלכתחילה אין לשלוח מתנות בתשעת הימים, ואמר (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ד סעיף י"א) שהמנהג להחמיר בזה. ולתלמיד מחו"ל שנסע לבית הוריו והכין מתנות ליתן להוריו ואחיו כנהוג, הורה הגרש"ז זצ"ל (הליכות שלמה שם הע' כ"ו) שלא יתנם בתשעת הימים, רק יכול להודיעם שהביא עמו מתנות ליתנם לאחר תשעה באב.

אך מ"מ לגבי בר מצוה, הורה הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה שם סעיף י"א) שנותנים לנער הבר מצוה מתנות כנהוג.

ד) דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (גליון מים חיים, אשרי האיש או"ח פרק ס"ט סעיף כ"א), שיש להקל בנתינת מתנה לבר מצוה, אבל סתם מתנה לא, וכן אין לשלוח פרחים דהוי כמשא ומתן של שמחה.

ובקונטרס בין המצרים (אות ט') הובא בשמו, שעדיף שלא ליתן מתנה לבר מצוה בתשעת הימים ויתן לו אחר כך, אך אין זה אסור מעיקר הדין. עוד הובא (שם) בשמו, שאין לתת מתנה לכלה בתשעת הימים, אף אם זה שבת העלייה לתורה.

ובספר לקנות חכמה (נישואין ושבע ברכות) הביא בשם הגריש"א זצ"ל, שבימי בין המצרים ראוי שלא ליתן מתנות הנהוגות שנותנים לכלה, כגון טבעת ושעון, אלא ידחווהו לאחר תשעה באב.

ובספר תורת המועדים (סי' תקנ"א ס"ק כ"ח) הביא בשם הגריש"א זצ"ל, שאין ליתן מתנה של שמחה בימים אלו, ולכן לא יתנו החתן והכלה מתנות זה לזה, וכן לא יתנו מתנות ליולדת, ומ"מ אם אינו יכול לסרב מלקבל את המתנה מותר לקבל ולברך שהחיינו, אבל לכתחילה צריך שיקחו המתנה בתורת פקדון עד אחרי תשעה באב.

ובשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' קפ"א) כתב בשמו לענין מתנות שרגילים לחלק בסוף שנה לבחורים בישיבה, שאין לחלק המתנות בתשעת הימים, אלא שישלחו להם אחרי תשעה באב, אף אם הוא כרוך בטירחה.

ה) דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (קרא עלי מועד שם הע' ל"ה) והגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי עמ' שע"ז) והגר"י שפירא זצ"ל (בכרמי יהודא או"ח סי' שכ"ח) והגר"א נבנצל שליט"א (מה טובו אהליך יעקב ח"א עמ' פ"ז, אסיפת יצחק אלול תשס"ח) שמותר לתת מתנה לבר מצוה וכדו' בתשעת הימים.

וכן הורה לי הגר"מ שטרן שליט"א (כ"ה תמוז תשפ"ה) שמותר לתת מתנה בתשעת הימים.

וכן דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל (נחמת ישראל פרק ה' הע' ק"א) שמותר לתת ספר במתנה בתשעת הימים, ונהג כן בעצמו (שם).

והגר"ש רוננברג שליט"א אמר לי (כ"ו תמוז תשפ"ה) שנוהגים שלא לתת מתנות בתשעת הימים, גם לא לבר מצוה.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' קנ"ה) כתב, שאם נותנים לו מתנה יותר טוב שיאמר שכעת לא מקבלים, אך אם לא יקבל כעת זה יהיה דבר האבד דשוב לא יקבל, יקבל וילבש אחרי תשעה באב. אך בתשובה נוספת (ח"ג סי' של"ו) חזר בו, וכתב שמדברי המשנ"ב שאסור לשלוח דורון לחבירו בתשעה באב, משמע שבתשעת הימים מותר [וסיים, וזה דלא כמו שכתבנו בח"ב סימן קנ"ה אות א' וצ"ע בזה].

ודעת הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק י"ב סעיף ט') שאסור ליתן במתנה דבר יקר ערך לחבירו בתשעת הימים, ולכן מי שמתאכסן אצל חבירו לא יתן מתנה יקרת ערך לבעל הבית, אך יש בזה עצה, שיתננו לבעה"ב בלי להקנותו לו עד אחרי תשעה באב. והורה עוד (שם סעיף י') שגם מי שמוזמן לבר מצוה וכדו', לא יתן מתנה יקרת ערך לבחור הבר מצוה, אא"כ יתננו לו בלי להקנותו עד אחרי תשעה באב. וכן הורה (שם סעיף י"א ופרק ט"ו סעיף ז') לגבי מי שמתארס לאחר תשעה באב, שהדרך לתת מתנות יקרות לכלה, יתננו לה באופן שאינה קונה את המתנות עד אחרי תשעה באב.

ונשאל הגר"ש קמינצקי שליט"א (שם פרק י"ב הע' ח'), מדברי המג"א והמשנ"ב הנ"ל שאסור ליתן דורון לחבירו בתשעה באב ומשמע שבתשעת הימים מותר, והשיב ששם מדובר בכל סוג דורון אפילו אינו יקר ערך ואין בו שמחה כ"כ, אך בדבר יקר ערך שיש בו שמחה אסור גם בתשעת הימים משום משא ומתן של שמחה.

סימן י"ג

גזיזת ציפריים

שאלה: האם מותר לגזוז ציפריים בתשעת הימים.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק כ') שיש דעות בין האחרונים האם מותר ליטול ציפריים, ולצורך טבילת מצוה ודאי מותר, וכן לכבוד שבת כגון שחל ת"ב בשבת מותר בע"ש ליטול הציפריים, וכ"ה בשונה הלכות (שם דין ט'), והוסיף שם מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שגם לדעת האוסרים ליטול ציפריים, האיסור הוא רק בשבוע שחל בו ת"ב כמבואר בט"ז.

ב) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (מועדי הגר"ח ח"א סי' ש"ט) האם מי שיש לו ציפריים גדולות מאוד שעוברות את הבשר מותר לו ליטלם, והשיב "לא".

וזה דלא כדעת הבן איש חי (בן איש חי שנה א' פר' דברים סי' י"ג, שו"ת רב פעלים או"ח ח"ד סי' כ"ט) שאם ציפורניו עודפות על הבשר יש חיוב גדול מאוד על פי הסוד ליטלם ולכן מותר אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב ליטלם^כ, אך יזהר לקוץ אותם בצינעא, והוסיף עוד, שאפילו בתשעה באב עצמו יקוץ אותם בצינעא^כ. והכף החיים (סי' תקנ"א ס"ק מ"ט) הביא את דברי הבן איש חי, והוסיף שאם אפשר יש לחתוך אותם בידיו או בשיניו, שזה מותר אפילו בתוך שבעת ימי אבילות [כמבואר בשו"ע יו"ד סי' ש"צ סעיף ז'].

^כ והגרש"ק גרוס שליט"א נסתפק (נחמת ישראל פרק ז' הע' קל"ו) האם באופן זה מותר לגזוז לגמרי, או רק את החלק שעודף על הבשר.

^כ ויעויין במשנה ברורה (סי' כ"ה ס"ק מ"ב) שכל דבר שבעלי הקבלה והזהר חולקין עם הגמרא והפוסקים הלך אחר הגמרא והפוסקים, וא"כ גם כאן יש לילך אחר פשטות הפוסקים שלא חילקו בזה.

ג) עוד נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (עלי שיח עמ' רס"ה) האם מותר ליטול ציפרניים בשבוע שחל בו ת"ב כשיש חשש חציצה לנטיילת ידים, והשיב "עי' שונה הלכות סי' תקנ"א דין ט". וכנראה כוונת מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שכמו שמבואר שם שלצורך טבילת מצוה או לכבוד שבת מותר, ה"ה בזה כיון שהוא לצורך מצווה.

וע"ע בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שכתב, שאם יש לו לכלוך מתחת הצפרניים ואינו יכול לנקותו, וחושש לחציצה בנטיילת ידים, מותר לגזוז צפרניו.

ד) ולחתוך ציפרניו בידי או בשיניו, הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים סי' תקנ"א ס"ק כ') שמותר גם בשבוע שחל בו תשעה באב, וכמו בשבעת ימי אבילות.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ"ז סי' ד') שמותר לקצוץ את הציפרניים בידי או בשיניים, אף בתשעה באב עצמו.

סימן י"ד

הפעלת מכונת כביסה שתגמור בלילה

שאלה: האם אפשר להפעיל מכונת כביסה בערב ר"ח אב לפני השקיעה שתגמור לכבס בלילה.

תשובה: א) בשו"ת גם אני אודך (ח"א תשובה מ"ב) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו בזה"ל: האם מותר להפעיל מכונת כביסה בערב ר"ח אב על מנת שיגמר בלילה או לא, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "אין נכון".

וכן בגליון אליבא דהלכתא (גליון כ"ט) השיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "אין ראוי".

(ב) ובקונטרס הליכות הגר"ש אלישיב זצ"ל כתב שמותר להכניס בגדים למכונת כביסה בערב ראש חודש והיא תמשיך לכבס לתוך ראש חודש.

ובספר מבית לוי (עמ' שפ"א) כתב בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל, שאין ליתן במכונת כביסה בערב ר"ח כדי שיגמר לכבס בלילה, אבל אם יגמור בבין השמשות אפשר להקל.

סימן ט"ו

קניית בגדים או כיבוס

שאלה: מי שאין לו אלא חלוק אחד שמותר לכבסו בתשעת הימים, האם עדיף לכבס או לקנות.

תשובה: (א) בגליון מים חיים הובא בשם מו"ר זללה"ה שמי שאין לו בגד ללבוש [כגון שהתלכלכו כל בגדיו] עדיף לקנות בגד חדש מאשר לכבס, כיון שכיבוס מפורש לאיסור בגמרא, ואילו קנייה לא מפורש לאיסור.

וכן בספר וישמע משה (עמ' קפ"ג) כתב ששאל להגר"ש אלישיב זצ"ל, מי שאין לו חלוק ללבוש, האם יקנה חדש וידרוך עליו, או עדיף שיכבס וידרוך עליו, והשיב שיקנה חדש וידרוך עליו.

וכן בקונטרס הליכות הגר"ש אלישיב זצ"ל (עמ' 8-9) כתב שעדיף לקנות חלוק לשבת מאשר לכבס.

וכן דעת הגרב"צ פלמן זצ"ל (שואלים ודורשים אות כ"ו) שעדיף לקנות בגד חדש מאשר לכבס.

(ב) אמנם לענין בגדי קטנים, מובא בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים סי' תקנ"א ס"ק נ') שכיבוס וקנייה שווים, ויכול

לעשות כרצונו, וכנראה שהחילוק הוא משום שבבגדי קטנים הרי כתב הרמ"א (שם סעיף י"ד) שנוהגים להקל בזה, וביאר המשנ"ב (ס"ק פ"ד) שהוא משום שאין בכיבוסן של אלו משום שמחה, ולכן יכול גם לכבס, משא"כ במי שנתלכלכו בגדיו שאצלו יש אונס פרטי בזה עדיף לקנות מאשר לכבס.

מאידך, דעת הגר"י קמינצקי זצ"ל (אמת ליעקב סי' תקנ"א הע' 513) והגר"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים שם) שגם אם נגמרו הבגדים של התינוק עדיף לקנות מאשר לכבס.

אך לענין קניית חיתולים נוספים כדי להימנע משטיפת המלוכלכים, הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל (נטעי גביראל פרק ל"ו ס"ק י"ז) שאין צורך להדר אחר חומרות כאלה.

סימן ט"ז

מגבת מכובסת בע"ש חזון

שאלה: האם מותר להשתמש במגבת מכובסת בערב שבת חזון לאחר שרוחץ לכבוד שבת.

תשובה: שמעתי מהגר"י מקלב שליט"א ששאל כן למו"ר (שליט"א) זללה"ה והשיב שמסתבר שאסור.

וכן דעת הגר"נ קרליץ (שליט"א) זצ"ל (קרא עלי מועד פ"ד הע' י"ט) והגר"ש דבליצקי זצ"ל (קונטרס מהלכות ימי בין המצרים עמ' כ"ג) שאין להשתמש במגבת מכובסת בערב שבת חזון.

אך אם אין לו מגבת אחרת, הורה הגר"א נבנצל שליט"א (מה טובו אהליך יעקב ח"א עמ' פ"א) שמותר לו להשתמש במגבת מכובסת.

סימן י"ז

גדר בגדים חדשים

שאלה: בגד חדש שלבשו פעם אחת קודם תשעת הימים, האם מותר ללובשו שוב בתשעת הימים, או שכיון שניכר שהוא חדש אסור.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק מ"ד) שהטעם שנהגו איסור בבגדי שבת ללבשן בשבת חזון, הוא משום שאע"פ שלבשן מכבר כמה שבתות, עדיין גיהוצן ניכר והוי כחדשים.

ולפום ריהטא נראה מדברי המשנ"ב, שכל עוד שניכר שהבגד חדש, אסור ללובשו בשבוע שחל בו תשעה באב [אבל קודם שבוע שחל בו כתב בשעה"צ (שם ס"ק מ"ו) שלא נהגו להחמיר מראש חודש כי אם בחדשים או במגוהצין ממש אבל בבגדי שבת לא, ולכאו' ה"ה בזה].

וכן בשו"ת התעוררות תשובה (בהג"ה לסי' תקנ"א) נראה שמחמיר בזה.

(ב) אך בכף החיים (סי' תקנ"א ס"ק צ') כתב בשם מט"י, שבגד חדש אם לבשו פעם אחת לפני כן מותר שוב ללובשו בשבוע שחל בו תשעה באב.

וכן הובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שלמי מועד עמ' ת"פ) שהורה להקל בזה.

וכן בספר קרא עלי מועד (מהדו"ק פרק ד' סעיף ד') כתב להחמיר בזה, ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה השיג על זה וכתב על הגליון "חומרא יתירא ורק בבגדי שבת נהגו להחמיר", וכתב שם שביאר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה שעל פי דין כל בגד אפי' חדש שלבשו כבר פעם אחת מספיק אע"פ שעדיין גיהוצו ניכר, ומה שהחמירו בבגדי שבת זה רק מנהג וחומרא בעלמא, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים.

ג) עוד נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (צהר, אהל אבי עזרי עמ' קפ"ה) האם בגד שאינו חדש לגמרי מחמת שכבר נשתמש בו אחר, אך הוא חדש אצלו, אם נחשב לבגד חדש, והשיב שמותר ללבושו.

סימן י"ח

בגדים חדשים ובגדי שבת לצורך שידוך

שאלה: האם מותר ללבוש בתשעת הימים בגדי שבת או בגד חדש לצורך פגישת שידוכין.

תשובה: א) כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (סי' כ"ז אות י"ב) "התיר לבחור שהלך לראות כלה ללבוש בגד חדש בט' הימים (ר"א הורביץ נ"י, ונראה דלאו דווקא בגד חדש דהא צריך לברך שהחיינו, אלא צ"ל בגדי שבת) וכמדומה ששמעתי ג"כ שהתיר לחתן לעשות בגד חדש לצורך התנאים שהי' בימי בין המצרים (ואולי שהחיינו יעשה בשבת)", עכ"ל.

וכן מובא בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' ק"ל) שמרן החזו"א ומרן הקה"ה התירו ללבוש בגד חדש לצורך פגישה בתשעת הימים, דכיון שיכול להועיל להצלחת השידוך, לא גרע ממה שמותר לעשות אירוסין בתשעה באב.

וכן בשו"ת מועדי הגר"ח (ח"א סי' ש"י) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם מותר ללבוש בגדי שבת לצורך פגישת שידוכין כשנצרך לבגדי שבת בט' הימים, והשיב "כן".

וכן בספר ויכתוב מרדכי (עמ' שע"ז) נשאל מו"ר זללה"ה, אחד שנפגש לשידוך בשבוע שחל בו ט' באב, האם מותר לו ללבוש לכבוד הפגישה בגדי שבת, והשיב "מותר".

(ב) וכן דעת הגר"י פ"י זצ"ל (הליכות אבן ישראל ח"א עמ' של"ו) שמותר ללבוש בגדי שבת לצורך פגישה בתשעת הימים.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א) שאם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך בוודאי שמותר לו ללבוש בגדי שבת.

וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' רפ"ח) שמותר ללבוש בגדי שבת בתשעת הימים לצורך פגישה שידוכין [וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ה (סי' שע"ו אות י"ב) מש"כ בזה].

וכן הורה הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק ט"ו סעיף ד') שמותר לבחור ובחורה הנפגשים לצורך שידוך ללבוש בגדי שבת.

וכן אמר לי הגר"א דינר שליט"א (כ"ו תמוז תשפ"ה) שמותר לבחור ללבוש בגדי שבת בפגישה לצורך שידוך.

(ג) ובשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל מובא (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ד הע' 33, שלמי מועד עמ' תפ"א, ועלהו לא יבול ח"א עמ' קצ"ד) שלכתחילה יש להימנע מללבוש בגדי שבת, אך במקום הצורך שאין לו בגדי יום חול נאים כראוי, יש להתיר ללבוש בגדי שבת ובגדים מכובסים כפי הצורך, ובפגישה ראשונה יש יותר מקום להתיר בזה.

והגר"א נבנצל שליט"א אמר לי (כ"ד תמוז תשפ"ה) שבפגישה ראשונה יש להתיר ללבוש בגדי שבת, אך בפגישות שלאחר מכן לא.

(ד) עוד מובא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים סי' תקנ"א ס"ק נ"ה) שמותר ללבוש בתשעת הימים בגדים מכובסים לצורך פגישה כשיש בזה צורך.

וכן הורה הגר"ש קמינצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק ט"ו סעיף ד') שמותר לבחור ובחורה הנפגשים לצורך שידוך ללבוש בגדים מכובסים.

וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בשו"ת ישא יוסף) והגר"נ קרליץ זצ"ל (נשיח בחוקך גליון 128) שמותר להתרחץ לצורך פגישת שידוכין בתשעת הימים.

והגר"א דינר שליט"א אמר לי (כ"ו תמוז תשפ"ה) שאין בזה כללים, ובדרך כלל אין זה נחוץ כל כך להתרחץ [ואין זה כבגדי שבת שהם ניכרים], ובמקום צורך גדול יש להקל בזה, והכל לפי הענין.

ולענין חתן וכלה שנפגשים בין האירוסין לחתונה, הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל (שם) שמותר להתרחץ כשיש צורך, אך לא ילבש בגדי שבת.

סימן י"ט

לבישת טלית קטן חדשה ומכובסת

שאלה: האם מותר ללבוש בתשעת הימים טלית קטן חדשה או מכובסת.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ה') שלדעת הרמ"א שאין מחליפין בשבת חזון ללבוש בגדי שבת, אין מחליפין אפילו הטלית [ומקורו מהמג"א (ס"ק ג') בשם המהרי"ל], והו"ד בשונה הלכות (דין כ"ב).

ולפי זה נראה דה"ה ללבוש טלית של חול מכובסת או חדשה אסור. **וכ"כ** בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קל"א) שאסור ללבוש בתשעת הימים טלית של חול מכובסת.

ונראה דאין חילוק בזה בין טלית קטן לטלית גדול, וראיה לדבר ממש"כ בספר קרא עלי מועד (פ"ד הע' י"ט) בשם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, שראוי להחליף במוצ"ש את הטלית

קטן של שבת אם הוא מיוחד לשבת, ואע"פ שמכניס את עצמו לספק אם לברך על הציצית. וא"כ גם אין ללבוש טלית קטן חדש או מכובס.

וכן נשאל מו"ר זללה"ה (עלי שי"ח עמ' קס"ג) האם מותר לכבס טלית גדול או טלית קטן בתשעת הימים, והשיב "אסור".

(ב) ומי שהטלית שלו נפסלה, ואין לו טלית אחרת, ואינו יכול לשאול מאחר, כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' פ"ב) שאם אין לו טלית אחרת כל עיקר, יש להתיר ללבוש טלית חדשה^{כה}, כיון שכל הקורא קריאת שמע ומתפלל בלי ציצית כאילו מעיד עדות שקר^{כז}, אך אם יש

^{כה} היעב"ץ שם כתב בזה"ל "יש להתיר לו דודאי לא גזרו אכה"ג דמילתא דלא שכיחא היא, ועדיף ממי שאין לו אלא כתונת א' שהקלו לו לצורך הגוף. כ"ש לצורך מלבוש הנשמה, וכיון שכל הקורא קריאת שמע ומתפלל בלי ציצית כאילו מעיד עדות שקר, מוטב שיעשה לו בגד חדש לקיים המצוה".

ומה שכתב שמי שאין לו אלא כתונת א' הקלו לו לצורך הגוף, לא ידעתי כוונתו, שהרי מבואר בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ג') שאפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור לכבס בשבוע שחל בו תשעה באב, ורק לכבוד השבת מבואר בגמרא (תענית כ"ט ב') שמותר לכבס למי שאין לו אלא חלוק אחד [ואף מצד המנהג, כתבו המגן אברהם (סי' תקנ"א ס"ק י"ד) והחיי אדם (כלל קל"ג סעיף י"ג) והמשנה ברורה (סי' תקנ"א ס"ק ל"ב) שאם אין לו כתונת לשבת יש להקל לכבס לכבוד שבת], אך שלא לכבוד השבת אסור, ורק בחול המועד התירו (תענית כ"ט ב', מו"ק י"ד א' וי"ח א', חולין ק"ז ב') למי שאין לו אלא חלוק אחד לכבסו בחולו של מועד.

[ואמנם בספר פתחי עולם (להג"ר דב בער קראסיק, וילנא תרס"א, סי' תקנ"א סעיף ג') נדפס שמי שאין לו אלא חלוק אחד מותר "מראש חודש עד התענית", אך כבר כתב הביאור הלכה (שם ד"ה ואנו) שטעות סופר הוא וצריך לומר "עד השבת", וכמו שכתבו האליה רבה (שם ס"ק י"ב) והחיי אדם (כלל קל"ג סעיף י"ב) ע"ש].

^{כז} הנה בגמרא (ברכות י"ד ב') איתא "כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו", ולא אמרו כן לגבי ציצית, וכ"ה ברמב"ם (פ"ד מתפילין הכ"ו) ובשו"ע (או"ח סי' כ"ה סעיף ד').

אמנם, בזה"ק (רעיא מהימנא קע"ה א') איתא "אוי לי דבני נשא לא ידעי לאשגחא ולאסתכלא על מה מתענשין לשקרא בהאי בוגדים בגדו, דהא קורין קריאת שמע בלא ציצית וסהדין סהדותא דשקרא, ואלין אינן בוגדים דבגדו משקרי דגרמייהו, ובגד בוגדים בגדו לבושא דלהון בלא ציצית אקרי בגד בוגדים, לבושא דאינן בוגדים דבגדו דמשקרי וסהדין סהדותא דשקרא בכל יומא", עכ"ל. ומבואר בדברי הזוה"ק שגם הקורא קריאת שמע בלא ציצית הוא כמעיד עדות שקר.

לו טלית לזמן התפילה, לא ילבש בגד חדש, ואע"פ שהולך כל היום בלי ציצית, והרי הוא כמנודה לשמים^{כז}, זהו דווקא במזיד אך כאן הוא אנוס על פי תקנת חכמים^{כח}.

מאידיך, בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ד סי' כ"ט) הביא את דברי היעב"ץ וחלק עליו, וכתב שכיון שהוא צורך מצוה, מותר ללבוש טלית מכובסת או חדשה, בין טלית קטן ובין טלית גדול.

ודברי הזוה"ק הובאו במגן אברהם (סי' כ"ד ס"ק ג') ובמשנה ברורה (שם ס"ק ג'). וכן בשו"ע הרב (סי' ח' סעיף א') כתב "כל הקורא קריאת שמע בלא ציצית מעיד עדות שקר בעצמו". אך יעויין בפרי מגדים (סי' ס"ו א"א ס"ק ד') שכתב דלא קיי"ל כן, כיון שבגמרא ובפוסקים אין מבואר כן [וע"ע מה שכתב הפרי מגדים במשנ"ז שם ס"ק ב']. וכן מבואר במשנה ברורה (שם ס"ק ט"ז) שאם אין לו טלית פטור מציצית ויכול לקרות קריאת שמע בלי ציצית ואינו כמעיד עדות שקר בעצמו.

והגר"ש קלוגר זצ"ל (ובחרת בחיים סי' כ"ח) כתב שאף הזוה"ק לא דיבר אלא באופן שלובש בגד ארבע כנפות בלי ציצית, אך לא כשאינו לובש בגד של ארבע כנפות כלל [אך בפרי מגדים הנ"ל מבואר לא כן ע"ש].

אך היעב"ץ הולך לשיטתו שנקט (מור וקציעה סי' כ"ד, סי' ל"ח, וסי' ס"ו) כדברי הזוה"ק שהקורא קריאת שמע בלא ציצית הוא כמעיד עדות שקר בעצמו, ולכן כל אדם חייב ללבוש ציצית בזמן קריאת שמע, ומשום הכי פסק (שם סי' ס"ו) שיש לברך על הציצית אף באמצע קריאת שמע.

אך לדידן דנקטינן כדעת הרמ"א (סי' ס"ו סעיף ב') שאין לברך על הטלית עד לאחר התפילה, וכמבואר במשנ"ב (שם ס"ק ט"ז) שהוא מטעם שלגבי ציצית אינו כמעיד עדות שקר בעצמו [משא"כ בתפילין], אם כן נראה שגם אם אין לו טלית כלל, יהיה אסור לו ללבוש בגד חדש בשבוע שחל בו תשעה באב.

^{כז} לכאורה כוונתו למה שאמרו (פסחים קי"ג ב') שבעה מנודין לשמים, אלו הן, יהודי שאין לו אשה, ושיש לו אשה ואין לו בנים, ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו.

ויעויין בתוס' (שם ד"ה ואין לו בנים) שדנו אם מדובר בשיש לו ואינו מניחן או אפילו אין לו יש לחזר ולהביא עצמו לידי חיוב.

^{כח} ואפשר שדבריו נאמרו רק לגבי שבוע שחל בו תשעה באב, שאז הוא אנוס על פי 'תקנת חכמים', כיון שאז אסור מדינא דגמרא (תענית כ"ו ב', כ"ט ב'), אך לגבי תשעת הימים שאין זה מדינא דגמרא אלא שאנו נוהגים להחמיר (רמ"א סי' תקנ"א סעיף ג'), על זה אין ראיה מדבריו שאף במקום שעל ידי זה יפסיד מצות ציצית יש להחמיר בזה.

אך נראה שגם לדעת הרב פעלים שהתיר ללבוש טלית מכובסת או חדשה, זהו דווקא כשאין לו אלא טלית אחת, אך אם יש לו טלית של שבת נראה שעדיף ללבוש את הטלית של שבת, שהרי בספר תורת המועדים (סי' תקנ"א ס"ק ס"א) כתב בשם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה שמי שיש לו חלוק אחד של חול וחלוק אחד של שבת, והתלכלך לו החלוק של חול, ילבש הבגד של שבת ולא יכבס הבגד של חול, משום שלבישת בגדי שבת פחות חמור מכיבוס, ואם כן לכא' גם לבישת בגדי שבת פחות חמור מלבישת בגדים מכובסים, ועדיף ללבוש טלית של שבת מללבוש טלית חדשה או מכובסת. ועיין עוד בספר קרא עלי מועד (פרק ד' הערה י"ג) מה שכתב בזה.

סימן כ'

קניית טלית קטן חדשה

שאלה: האם מותר לקנות טלית קטן חדשה בתשעת הימים.

תשובה: (א) כתב הרמ"א (סי' תקנ"א ס"ז) שאסור לקנות בגדים חדשים בתשעת הימים.

וכתב המשנ"ב (ס"ק מ"ט) שהיינו אפילו שדעתו שלא ללובשן עד אחר תשעה באב. וכ"ה בשו"ה הלכות (דין כ"א).

ולפי זה נראה שאסור לקנות טלית קטן חדשה בתשעת הימים, כיון שגם זה בכלל בגד.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') שאף שזו קנייה לצורך מצווה, מ"מ כיון שהטלית משמשת כבגד מסתבר שאסור.

(ב) אך בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא (קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 5, גלאט קובץ כ"א עמ' קמ"ח) כתב שאפשר להקל לרכוש תפילין

וציצית אחרי ראש חודש אב. ובפשטות נראה שהכוונה שמותר לקנות טלית קטן בתשעת הימים. אך בספר קרא עלי מועד (פ"ד הע' כ"ז) כתב שיש לומר שכוונתו לחוטי הציצית, אבל טלית חדשה לא.

סימן כ"א

קשירת ציצית

שאלה: האם מותר לקשור ציצית בתשעת הימים.

תשובה: (א) בשו"ת מועדי הגר"ח (ח"א סי' שכ"ב) נשאל בזה מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, והשיב "לכאוי מותר [דהוי דבר מצוה]", וכן הובא בשמו בספר יד בבין המצרים (עמ' ע"ז).

ובשו"ת גם אני אודך (ענינים שונים ח"ג סי' קכ"ג) נשאל מו"ר זללה"ה, האם מותר להחליף ציציות חדשים לטלית קטן ישן בתשעת הימים, והשיב "אולי".

(ב) ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 10) והגראי"ל שטינמן זצ"ל (שלמי תודה) והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני ר"ה עמ' תט"ו, יד בבין המצרים שם) שמותר להטיל ציצית בבגד בתשעת הימים. והוסיף הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שם) שמותר אפילו לצורך לאחר תשעה באב.

וכן כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קנ"ב) שמותר להטיל ציצית בבגד בתשעת הימים כיון שהוא צורך מצווה.

וע"ע בספר הליכות אבן ישראל (עמ' של"ז) ובשו"ת קנין תורה (ח"ו סי' ל"א) ובספר נטעי גבריאל (אות ה') מה שכתבו בזה.

סימן כ"ב

חפיפת וסירוק פאה

שאלה: האם מותר לחפוף ולסרק פאה בתשעת הימים.

תשובה: (א) בקונטרס הליכות הגר"ש אלישיב זצ"ל (עמ' 10) כתב בשמו שאסור לסרק פאה נכרית, דגם זה בכלל כיבוס וגיהוץ.

וכן בספר מבית לוי (עמ' שפ"א) כתב בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל, שחפיפת פאה וסירוקה זה בכלל כיבוס וגיהוץ ואסור, אבל סירוק רגיל בבית מותר.

וכן בספר הליכות אבן ישראל (עמ' של"ט) כתב שאסור לחפוף ולסרק פאה בתשעת הימים.

ב) אכן, בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' רצ"א) כתב בשם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה שיתכן שמותר.

ועוד כתב שם בשם הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל, שמדינא מותר לחפוף פאה בתשעת הימים, כיון שפאה אין זה בגד, אך יותר טוב להימנע.

סימן כ"ג

בשר ויין לקטנים

שאלה: האם מותר לתת לקטנים בשר ויין בתשעת הימים.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ע') שכל מה שהתירו ליתן לתינוק לשתות הכוס של הבדלה, הוא רק בזה שהוא מצוה, אבל בלא מצוה, אף שאינו יודע להתאבל אסור בבשר ויין.

אך כתב בספר תורת המועדים (שם ס"ק ג') בשם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, שתינוק הצריך לאכול בשר לבריאותו

אי"צ להחמיר עליו, דסתם תינוק דינו כחולה שאין בו סכנה כמו שכתב הרמ"א (סי' רע"ו ס"א, וסי' שכ"ח סי"ז).

וכן כתבו בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ע"ב) ובשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ס"א) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ח) שבמקום הצורך מותר לתת לתינוק לאכול בשר, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ג עמ' תס"ז, חנוך לנער פכ"א הע' ה', וקונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 10).
ובשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רל"ו) כתב, שהמיקל ליתן לקטן בשר בהמה יש לו על מי לסמוך, דבמידי דצער ועינוי לקטן ליכא חינוך.

ב) אך כל זה דווקא אם הוא נצרך לבריאותו, אך אם אי"ז נצרך לבריאותו נראה פשוט שאין להתיר בזה [ולא כמו שראיתי קצת שכותבים להתיר בזה], דהא באליה רבה (סי' תקנ"א ס"ק כ"ד) מבואר שיש בזה איסור ספייה כמו שאר איסורים דרבנן, וא"כ אסור אפילו בתינוק בן יומו, ובדגול מרבבה (שם ס"ט) הוכיח שאסור ליתן לקטן בשר ויין ממש"כ הרמ"א שמצניעים מראש חודש ואילך הסכין של השחיטה, שאין שוחטים כי אם לצורך מצוה, כגון לשבת או חולה או מילה וכיו"ב, ומהא דלא כתב הרמ"א גם לקטנים משמע דלקטנים לא, ואי נימא שתינוק קטן ממש מותר לאכול בשר א"כ הו"ל לרמ"א לכתוב כן, אלא ע"כ שאסור ליתן בשר אפילו לתינוק בן יומו. ואמנם אם הוא נצרך לבריאותו הוא בכלל דברי הרמ"א שלחולה מותר, וכן לא שייך בזה איסור ספייה דהא לחולה עצמו ג"כ מותר לאכול, אך אם אין אצלו חילוק אם יאכל בשר או דברים אחרים אסור ליתן לו בשר, ופשוט.

ונראה, שגם קטן שאינו צריך לאכול דווקא בשר לצורך בריאותו, אך הוא רעב ויש כעת רק מאכל של בשר וכדי ליתן לו מאכל אחר יצטרך להמתין מעט, נראה שגם בזה יש להתיר. דהא כתב הרמ"א (סי' שכ"ח שם) שמותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול,

דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, וביאר החזו"א (או"ח סי' נ"ט ס"ק ד') דאיירי ברעבון של שעה מועטת דוודאי לית בו סכנה ומ"מ מותר שבות, ואם כן גם לענין בשר בתשעת הימים יש להקל בזה.

ג) עוד מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מבקשי תורה חלק מ"ז עמ' ו'), אשרי האיש ח"ג פרק ס"ט סעיף כ"ח) שבזמנינו אפשר להקל לקטן לאכול בשר עוף או תבשיל של בשר [ונראה שגם בזה הוא דווקא במקום צורך, דהא המשנ"ב לא חילק בזה], וכ"כ בשו"ת דברי יציב (שם) שמותר ליתן לקטן בשר עוף [ונראה בסו"ד שם שהוא משום שיש בזה צער ועינוי לקטן, וא"כ היינו דווקא במקום הצורך וכנ"ל].

וכן כתב בשו"ת אז נדברו (שם) שבעת הצורך אפשר להאכיל לקטן פחות מבן ט' בשר עוף בלא שום פקפוק.

וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קל"ב) שכתב שיש להחמיר שלא לאכול עוגות שנותנים בהם יין אע"פ שלא ניכר טעם היין, כיון שנותנים אותו כדי לשבח את הטעם, ומ"מ לקטן שעדיין לא הגיע לגיל שיודע להתאבל על ירושלים, נראה שאפשר להקל באופן כזה שאין בו אלא טעמא בעלמא, עכ"ד.

ד) כתב באליה רבה (שם) בשם הגהות מיימוני, שמותר להאכיל בשר לקטנים בערב שבת אחר חצות, כיון שיש קצת קדושת שבת אחרי חצות, [ועי' במג"א (שם ס"ק ל"א) שביאר את דברי ההגהות מיימוני באופן אחר], והובאו דבריו בבגדי ישע (ס"ק ל"א) ובכף החיים (ס"ק קנ"ה). אך מכך שהמשנ"ב לא הביא זאת, נראה שאין להקל בזה.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כ"א) כתב, שקטנים שקשה להם להמתין מלאכול עד אחר תפילת ערבית, ורגילים לאכול סעודת שבת כשעה או ב' שעות קודם השבת, יכולים להאכילם בשר בזמן הזה, אבל לפני כן לא.

סימן כ"ד

גדר קטן היודע להתאבל על ירושלים

שאלה: מה נקרא קטן שהגיע לגיל חינוך שיודע להתאבל על ירושלים לעניין שתיית היין של הבדלה.

תשובה: (א) בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ה) מובא שהגרי"י קניבסקי זצ"ל אמר שאפשר לתת לשתות כוס הבדלה לילד עד גיל י"ג ושכן נוהגין, ובספר קרא עלי מועד (פ"ה הע' ד') הביא ששאל את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, שבפוסקים מבואר שיש ליתן לקטן שעדיין אינו יודע להתאבל על ירושלים, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה, "בזמנינו גם בן י"ג א"י להתאבל".

(ב) ובספר הליכות שלמה (בין המצרים פי"ד הע' ל"ז) מובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאמר שקשה לשער מהו הגיל שיודע להתאבל על ירושלים.

ובשם הגר"נ קרליץ זצ"ל מובא (קרא עלי מועד שם) שילד שמבין גמ' עם תוספות מן הסתם יודע להתאבל על ירושלים, ובגליון מים חיים הובא בשימו שהוא בגיל 9-10.

וע"ע בקיצור של"ה שכתב לגבי הדין שקטן שהגיע לחינוך אין מאכילין אותו תענוגים בצומות, וז"ל קטנים שהמה בני עשרה שנים ומכ"ש אותן נערים הלומדים היטב ויש להם דעת להתאבל על חורבן ירושלים אין מאכילים להם רק לחם ומים כדי להתאבל עם הציבור, עכ"ל.

סימן כ"ה

בשר ויין בסעודה שלישית

שאלה: האם מותר לאכול בשר ויין בסעודה שלישית שנמשכת לאחר השקיעה.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק נ"ו) בשם המג"א (שם ס"ק כ"ו) שאם התפללו הקהל ערבית במוצ"ש אע"פ שהיחיד לא התפלל עדיין והוא בתוך סעודתו אסור בבשר ויין, אבל שארי אחרונים [אליה רבה ודרך החיים] כתבו שבמוצ"ש אם הוא לא התפלל עדיין מותר בבשר ויין, דכיון שאומרים רצה בברכת המזון שיין אצלו שבת.

ואמנם המשנ"ב הביא ב' דעות בדבר, אך ממשמעות לשונו נראה שנוטה כדעה השניה כיון שכתב דעה זו בלשון אבל, ומבואר בפמ"ג בכללי הפוסקים, שכשכתוב לשון אבל, הכוונה להכריע כדעה זו, וכלל זה הוא גם במשנ"ב כמ"ש בספר וביום השבת בשם הגרי"ש אלישיב והגר"ח פ' שיינברג זצ"ל.

וכן פסק מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשונה הלכות (שם דין ט"ו) וז"ל "במוצאי שבת אם נמשך סעודתו בלילה, אף שהציבור כבר התפללו ערבית, מתירין האחרונים אם הוא לא התפלל עדיין דכיון שאומר רצה בברכת המזון שיין אצלו שבת", עכ"ל.

ושמעתי מידדי הרב חיים מלין שליט"א בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א, שאם אמר ברוך המבדיל באמצע סעודתו, מסתבר שאינו יכול לאכול בשר ויין, כיון שאינו אומר רצה בברכת המזון.

וכל זה לגבי מוצאי שבת, אך אם קיבל בערב שבת תוספת שבת מוקדם, נשאל בזה מו"ר (שליט"א) זללה"ה (מועדי הגר"ח ח"א סי' של"ב) האם יכול לאכול בשר ויין אז, והשיב "לא".

וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' תמ"א) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' תס"ז) מה שכתבו בזה.

סימן כ"ו

להוסיף ללמוד בשביל סיום

שאלה: מי שלומד מסכת ואוחז לקראת הסוף, האם יכול להוסיף ללמוד שעות נוספות כדי לעשות סיום בתשעת הימים.

תשובה: א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ע"ג) בשם האליה רבה (שם ס"ק כ"ו) שאם לא נזדמן בלימודו הסיום לא ימהר או יאחר בשביל זה, וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה, והביא זאת מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשונה הלכות (סי' תקנ"א דין י"ז).

ב) אמנם כתב הערוך השולחן (שם סעיף כ"ח) שיש שמניחים הסיום מסכת לימים אלו כדי לאכול בשר ודבר מכוער הוא, ויש שלומדים לכתחילה מסכת כדי לעשות סיום בימים אלו ודבר זה אפשר שכדאי לעשות שעל ידי זה ירבה בעסק התורה.

וא"כ לכאור' הוא הדין כשמוסיף שעות בלימודו כדי לעשות סיום, ואינו ממהר בשביל זה, שג"כ אפשר שכדאי לעשות שע"י זה ירבה בעסק התורה.

וכן שמעתי מידידי הרב חיים מלין שליט"א בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א, שכל דברי המשנ"ב נאמרו במי שממהר בלימודו בעבור זה, אך מי שמוסיף שעות בלימודו יכול לעשות סיום בתשעת הימים.

ובספר קרא עלי מועד (פרק ה' ס"ק ט"ז) הביא את דברי הערוך השולחן הנ"ל שכל הבעיה היא למהר או לאחר אך ללמוד לכתחילה

מסכת בשביל זה אפשר שכדאי לעשות, וכתב שם מו"ר (שליט"א) זללה"ה בהערותיו על הגליון (הע' כ"ז) "שמעתי מאמו"ר זללה"ה שבזמן המלחמה הראשונה לא היה מה לאכול בישיבה רק בשר ועשו הבחורים בכל סעודה סיום וכל הישיבה אכלה בשר".

סימן כ"ז

רחיצה כשמריח מהזיעה

שאלה: מי שמזיע הרבה ויש ממנו ריח לא נעים, האם מותר לו להתרחץ בתשעת הימים.

תשובה: א) שאלתי את מו"ר (שליט"א) זללה"ה לגבי אחד שחבריו העירו לו שיש ממנו ריח לא נעים, האם מותר לו להתרחץ בתשעת הימים כדי שלא יהיה ממנו ריח, והשיב "יחליף בגדים משומשים".

ב) וכן בספר שאלת רב (ח"ב פל"ג תשובה ט') שאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה"ל: מה שהחמיר החזו"א מלרחוץ בט' הימים אפילו למזיעים ההרבה, האם זה גם כשמריח מהזיעה [ומפריע לאחרים], והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "אין זה חומרא של החזו"א אלא איסור גמור מדינא דפוסקים". וחזר ושאל (שם תשובה י') בזה"ל: מי שמריח לא טוב כשאינו רוחץ את גופו בט' הימים, האם יש להקל באופן שזה מפריע ממש לאחרים, דבכה"ג אינו רוחץ להנאתו, או דילמא אין חילוק ואסור, ואי"צ לחוש לאחרים, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "אין להקל".

ג) מאידך, בשם הגר"נ קרליץ (שליט"א) זללה"ה מובא (חוט שני יו"ט עמ' שמ"ז) שמי שנודף ממנו ריח רע יש להקל לו לטוֹף עצמו בתשעת הימים.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' פ"ד) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' י') מה שכתבו בזה.

סימן כ"ח

רחיצה כשהנהלת המקוה מקפידה

שאלה: במקום שיש תקנה שאסור לטבול במקוה בלי להתרחץ לפני הטבילה, האם מותר להתרחץ בתשעת הימים או לא.

תשובה: א) בספר מועדי הגר"ח (ח"א סי' של"ה) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, והשיב "צ"ע", וכן השיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר נחמת ישראל (עמ' ע"ז).

ובספר תורת המועדים (סי' תקנ"א ס"ק ע"ג) כתב שאמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה שאף במקום שהנהלת המקוה לא מרשה לטבול בלי רחיצה אין להקל בזה, ומותר לו לטבול באותו מקוה בלי רחיצה, ואינו עובר על שום איסור של גזל.

וכן בספר עלי שיש (עמ' קס"ה) שאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה, האם מותר להתרחץ בתשעת הימים לפני הטבילה במקוה רק כדי שלא יטנפו מי המקוה, והשיב "לא".

וכן מטו משמיה דהגר"ש דבליצקי זצ"ל שאמר שגם במקום שיש תקנה כזו אין להקל בזה ויטבול בלי להתרחץ.

ב) ובשם הגר"נ קרליץ (שליט"א) זללה"ה מובא (חוט שני ר"ה עמ' תט"ו) שמותר לשטוף בדוחק כמה שצריך.

והגר"ש אלישיב זצ"ל (שו"ת וישמע משה ח"א עמ' קפ"ד) התנגד לתקנה זו שתקנו בכמה מקוואות שמחייבים להתרחץ קודם הטבילה אף בע"ש חזון, ואמרו לו שעושים כן בגלל הבריאות שלא יהיו

זיהומים, והשיב שבכה"ג יעשו מקלחת קרה [וכע"ז הובא בשמו בספר תורת המועדים סי' תקנ"א ס"ק ע"ג].

ובשו"ת משנה הלכות כתב להתיר במקום שיש תקנה כזו, וכן דעת הגר"א שטינמן זצ"ל (שואלים ודורשים אות ט') והגר"פ שיינברג זצ"ל (גליון אליבא דהלכתא), וכן מטו משמיה דהגרש"ז אויערבך זצ"ל.

סימן כ"ט

שטיפת הרצפה

שאלה: האם אפשר לשטוף את הרצפה בתשעת הימים.

תשובה: (א) כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (סי' כ"ז אות י') וז"ל "כמדומה (קרוב לודאי) שהשיב לי שלא לשטוף הרצפה בתשעת הימים רק לכבוד שבת (עי' מ"ב סי' תקנ"א סי"ב בעניין לצייר ביתו, ועי' בשלמת חיים השלם סי' של"ב שכ' דאפי' לשבת לא ירחץ כ"כ כמו כל שבוע, ועי' יו"ד סי' שע"ח ס"ז, ויש לחלק), עכ"ל.

ומה שהביא מו"ר (שליט"א) זללה"ה מדברי המשנ"ב בסי' תקנ"א סי"ב בעניין לצייר ביתו, יעויין במשנ"ב שם שדן אם קצץ עם הנכרי בקבלנות לצייר ביתו, האם מותר משום דנכרי אדעתא דנפשיה עבד, ומבואר שבלא"ה אסור לצייר ביתו בתשעת הימים.

ומה שהביא מו"ר (שליט"א) זללה"ה מהשלמת חיים, יעויין שם שכתב שראוי למאן דאפשר ליה להחמיר בחומרת הגר"ש סלנט זצ"ל שבערב שבת חזון לא ירחצו הרצפה כל כך בטוב כמו בפעם אחר.

ומה שהביא מו"ר (שליט"א) זללה"ה מדברי השו"ע (יו"ד סי' שע"ח ס"ז), כתב שם השו"ע שמרביצין ומכבדין בבית האבל. ומה שכתב מו"ר

(שליט"א) זללה"ה ויש לחלק, יעויין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' רמ"ד) שכתב בשם ספר כרם שלמה (יו"ד סי' שפ"א) שצידד שכל טעם ההיתר הוא משום כבוד המנחמין, ולפי"ז כאן זה לא שייך, ועוד כתב שם שכל ההיתר הוא דווקא בימיהם שלא היה ריצוף והיה אבק עולה, אבל לשטוף רצפה של אבנים או של עצים אולי אסור.

ב) וכן מובא בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ג) בשם מו"ר זללה"ה בשם מרן החזו"א, שאין לשטוף הרצפה בתשעת הימים אלא רק לכבוד שבת.

אך הורה מו"ר (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים סי' תקנ"א ס"ק ס"ו) שבכה"ג שיש לכלוך מותר לשטוף גם באמצע השבוע.

וכעי"ז כתב בשו"ת התעוררות תשובה (סי' של"ט) שאסור לנקות ולרחוץ הרצפה בתשעת הימים, ורק לכבוד שבת אפשר לשטוף [וכתב שזה דווקא במי שרגיל לשטוף בכל פעם], אא"כ מתרבה הרפש והטיט בחדר מאוד ואז יש להתיר חוץ מתשעה באב עצמו שאין לנקות ולרחוץ רק במקום המטונף בלבד.

ג) ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה ח"ג פי"ד סכ"א) והגר"נ קרליץ זצ"ל (קרא עלי מועד פרק ד' הע' י"ז, מים חיים גליון 7) והגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי עמ' שע"ט) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ח סי' של"ח), שמעיקר הדין אין איסור בדבר, ומ"מ נוהגים שלא לשטוף הרצפה כרגיל, ולכבוד שבת ודאי אפשר לשטוף הרצפה, וכן אם נתלכלך אפשר לשטוף כפי הצורך.

ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא (תורת המועדים שם, הליכות והנהגות הגרי"ש אלישיב עמ' 7, שואלים ודורשים אות מ"ה), שהמנהג להתיר לשטוף הרצפה בתשעת הימים. ובכל זאת מובא (הליכות והנהגות עמ' 5) שבביתו היו ממעטים בשטיפת הרצפות בתשעת הימים.

סימן ל'

לקונן בהפטרות שבת חזון

שאלה: האם יש לקונן בהפטרות שבת חזון או לא.

תשובה: (א) מנהג זה שנהגו רבים מכלל ישראל לקונן בהפטרות שבת חזון, מקורו קדום מאוד, ומובא כבר בספר מגן אבות להמאירי (סי' כ"ד) בשם הגאונים. וזה לשונו, "כתבו הגאונים, שאף על פי שהשבת נאסר בכל מיני הספד ובכל ענין של קינה, בשבת איכה התירו לקונן בצבור דרך הכנעה ושבירת היצר, מפני שיש בזכירת החרבן והתאונן על הצרות שאירעו באותו זמן חלק משרשי התשובה", עכ"ל.

וכן הראב"ה (סי' תקצ"ה) מביא מנהג זה, וזה לשונו, "והפטרה דחזון ישעיהו נהגו לקרותה בניגון קינה, וענין אבילות הוא", עכ"ל.

ב) וכן הובא מנהג זה בשו"ת הריב"ש (סי' קי"ב), שם דן לגבי בית כנסת שהיה שם בשבת חזון רק אחד שידע לקונן, וזולתו לא היה מצוי לדעת לקונן, ואותו אחד כבר עלה לתורה באחת מהעליות הקודמות, וכתב הריב"ש שיחזור ויעלה למפטיר ויברך לפניה ולאחריה ואין בזה ברכה לבטלה, ע"ש באריכות. ועל כל פנים, מבואר בדבריו שנהגו לקונן בהפטרות שבת חזון, ולכן התיר לאותו אחד לעלות שוב כדי שיוכל לקונן כנהוג.

ודברי הריב"ש הללו נפסקו להלכה במלבושי יום טוב (סי' רפ"ב ס"ק א'), במגן אברהם (שם ס"ק י"ד), באליה רבה (שם ס"ק י'), ובאליה זוטא (ס"ק ז'), בבאר היטב (שם ס"ק י"א), בתוספת שבת (שם ס"ק י"ב), בחיי אדם (כלל קל"ו סעיף ד'), בקיצור שולחן ערוך (סי' קכ"ב סעיף י"ז) ובמשנה ברורה (סי' רפ"ב ס"ק כ"ז).

ג) ועל פי זה נהג בעל התוספות יום טוב לעלות בשבת חזון לעליית לוי ולאחר מכן לעלות שוב למפטיר כדי לקונן בקריאת ההפטרה, וכפי שמעיד על עצמו בספרו מלבושי יום טוב (שם), וכתב "שמעתי מפי זקן אחד מו"ה מישל ז"ל, כשעשיתי כן פה קראקא, שהפטרתי חזון אף שקריתי לשני, אמר שכן עשה הגאון מו"ה יוסף כ"ץ^{כט} שהיה ר"מ פה וקרא בכהנא וגם הפטיר אחר כך חזון", עכ"ל.

וכן המגן אברהם (שם ס"ק י"ד) הביא, שיש מי שכתב שאפילו אם יש אחרים שיודעים לקונן, מ"מ כיון שהמנהג היה שהרב מקונן בהפטרה זו, אפשר לכתחילה שהרב יעלה גם לשלישי וגם למפטיר, אך המגן אברהם עצמו פוסק שלכתחילה הרב לא יעלה לשלישי אלא רק למפטיר. והובאו דבריו להלכה בבאר היטב (שם ס"ק י"א), בתוספת שבת (שם ס"ק י"ב) ובקיצור שולחן ערוך (סי' קכ"ב סעיף י"ז).

והאליה רבה (שם ס"ק י"ד) הביא את דברי המלבושי יום טוב והמגן אברהם, וכתב על דברי המגן אברהם "ואפשר אילו ראה דברי מלבושי יום טוב לא היה כותב כן".

והמשנה ברורה (ס"ק ל"א) פסק כדעת המגן אברהם והתוספת שבת, שבשבת חזון במקום שהמנהג שקוראים הרב למפטיר לא יקראוהו מקודם לשלישי, וציין בסוף דבריו "ועיין באליה רבה".

ומבואר מדברי כל הפוסקים הללו, שנקטו כדבר פשוט את המנהג שהרב עולה למפטיר בשבת חזון כדי לקונן כראוי, ואף אחד לא התנגד למנהג זה.

^{כט} הוא הג"ר יוסף כ"ץ זצ"ל בעמח"ס שו"ת שארית יוסף, שהיה ראש ישיבה ודיין בקראקא, היה גיסו של הרמ"א ובן-דודו של המהרש"ל. נולד בשנת ה'רע"א ונפטר בשנת ה'שנ"א.

כמו כן, הובא מנהג זה שמקוננים בהפטרת חזון, בספר שערי אפרים (שער ט' סעיף כ"ז) וז"ל "והפטורת חזון נוהגין לומר בניגון התאוננות וקניות, וכן הפטורת ט"ב אסף אסיפם אומרים בניגון איכה".

(ד) והנה, מפורסם בשם מרן החזון איש זללה"ה שהתנגד למנהג של קריאת ההפטרה בניגון איכה. ואביא כאן כמה עדויות שנדפסו בשמו בענין זה:

א. בקונטרס הזכרונות (למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, סי' כ"ז סעיף ט"ו) כתב בזה"ל: "הפטרת שבת חזון שלא בניגון איכה (שאינן להראות אבלות בשבת)".

ב. בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ה) כתב: אמר לי הגר"ח ק"ש שליט"א, שאת הפטרת שבת חזון קראו אצל מרן החזו"א זצוק"ל שלא בניגון איכה.

ג. בספר דינים והנהגות (להגר"מ גריינימן שליט"א, פרק כ' סעיף ז') כתב: הפטרת חזון לא קראוה בניגון איכה.

ד. בספר זכור לדוד (ספר זכרון להגר"ר דוד פרנקל זצ"ל, עמ' שנ"ט) מובא: בשבת חזון לא נתן החזו"א שיקראו בבית מדרשו פסוק "איכה אשא לבדי" בניגון של איכה, וכן ב"הפטרת חזון" לא ניגנו בניגון "איכה", דהרי ליכא אבילות בפרהסיא בשבת (הגר"נ מאירזאהן שליט"א מפי ר' דוד ז"ל).

ה. בספר מעשה איש (ח"א עמ' קל"ד) כתב: הקפיד שלא יקראו הפטרת שבת חזון בניגון של מגילת איכה, כי הדבר דומה לאבילות בפרהסיא.

ו. בספר מועדים וזמנים (להגר"מ שטרנבוך שליט"א, ח"ה סי' שמ"ג) כתב: וכן הקפיד רבינו ה"חזון איש" זצ"ל שלא לנגן בניגון איכה דהוה אבילות בפרהסיא. ובתשובה נוספת (ח"ז סי' רנ"ו) כתב: ושמעתי

שהחזון איש זצ"ל הקפיד לא לנגן הפטרה דחזון בניגון איכה, שזהו אבילות בפרהסיא.

ז. בספר זה השלחן (להגר"ש דבליצקי זצ"ל, ח"ב סי' תקנ"א) כתב: גם החזו"א זצ"ל הנהיג בבית מדרשו לקרוא בניגון הרגיל של כל השנה.

ה) ולכאורה דברי מרן החזו"א הם כנגד דברי הראשונים וכל הפוסקים הנ"ל שנקטו כדבר פשוט שנהגו לקונן בהפטרת שבת חזון.

וכבר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הלכות ומנהגי בין המצרים פרק ה' הע' 8) תמה על דברי החזו"א טובא, כיון שמקור מנהג זה בראשונים ובמגן אברהם.

ויש שכתבול, שדברי החזו"א נאמרו על פי דעת הגר"א, שלובשים בשבת חזון בגדי שבת, כי אין לנהוג שום אבילות בפרהסיא בשבת.

אך עדיין דבר זה הוא חידוש, להכריע נגד כל דברי הראשונים והפוסקים על פי סברא זו, שהרי ודאי שהרמה של אבילות בלבישת בגדי חול היא הרבה יותר גדולה מאשר קריאת פסוקי הפטרה בניגון איכה.

וגם לא מצאתי במעשה רב או בשאר כתבי תלמידי הגר"א שכתבו מה היה מנהגו בקריאת ההפטרה של שבת חזון, ולכא' נראה מכך שהיו מקוננים אצלו בקריאת הפטרה זו, שהרי המנהג בכלל ישראל היה לקונן בקריאת ההפטרה, ואם נהגו אצלו אחרת, היו צריכים לציין זאת.

עוד יש להעיר, שהמשנה ברורה (סי' תקנ"א ס"ק ו') הביא את מנהג הגר"א ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, ואילו לגבי קריאת ההפטרה

^ז ראה בספר זה השולחן (ח"א סי' תקנ"א, ח"ב סי' תקנ"א) ובספר דולה ומשקה (עמ' 239).

הביא את המנהג לקונן כדבר פשוט וכנ"ל, ולא כתב לתלות מנהג זה במחלוקת. וכבר עמד בהערה זו בשו"ת משנת יוסף (להגר"י ליברמן זצ"ל, ח"ז סי' ק"ד).

(ו) אך באמת שאין כל מקור בדברי הראשונים והפוסקים כל מקור למה שנהגו כיום רבים לקרוא את ההפטרה בניגון של מגילת איכה, וכל מה שכתבו הראשונים והפוסקים הוא שנהגו לקונן בקריאת הפטרה זו, אך אין מקור לקרות בניגון של איכה, אלא הכוונה שקורים בניגון הרגיל מתוך קינה והתעוררות.

וזו גם הסיבה שנהגו שהרב עולה לקריאת הפטרה זו, שהרי אם המנהג לקונן היינו לקרוא בניגון של איכה, אם כן הבעל קורא היה צריך לקרוא הפטרה זו ולא הרב, ולא מצינו שנהגו שהרב קורא את מגילת איכה או את הפטרת אסוף אסיפם בתשעה באב שקוראים בניגון של איכה. אלא כל הטעם שכאן הרב עולה, הוא משום שכאן הענין אינו הניגון אלא צורת הקריאה בהתאוננות והתעוררות, ולכן הרב היה עולה כדי לקונן כראוי ולעורר את העם לתשובה, וכפי שנהגו בהרבה מקומות שהרב היה עולה למפטיר בשבת שובה, כדי לקרוא את ההפטרה ולעורר את העם לתשובה, ושם ודאי אין ניגון מיוחד להפטרה זו, אלא קוראים בניגון הרגיל מתוך רגש והתעוררות כדי לעורר את העם לתשובה.

וזה מה שכתב במגן אבות להמאירי, בשם הגאונים, שאף על פי שהספד וקינה אסורים בשבת, בשבת חזון מותר כיון שזה "דרך הכנעה ושבירת היצר, מפני שיש בזכירת החרבן והתאונן על הצרות שאירעו באותו זמן חלק משרשי התשובה", והיינו שעל ידי קריאת ההפטרה בהתעוררות וקינה, על ידי זה יבואו להכנעה ולשבירת היצר.

(ז) ובאמת שכך מבואר להדיא בדברי השערי אפרים (שער ט' סעיף כ"ז) שהבאתי לעיל, ואעתיק שוב את לשונו: "והפטרת חזון נוהגין לומר

בניגון התאוננות וקִינֹות, וכן הפטורת ט"ב אסף אסיפם אומרים **בניגון איכה**". הרי שמבואר דבריו שיש חילוק בין הפטרת חזון להפטרת אסף אסיפם, שלגבי אסף אסיפם כתב שאומרים אותה בניגון של איכה, אך לגבי הפטרת חזון לא כתב שאומרים אותה בניגון של איכה אלא שאומרים אותה בניגון התאוננות וקִינֹות, דהיינו שקוראים אותה בטעמים הרגילה, אך בניגון של התאוננות וקִינֹות.

(ח) עוד ראיתי בספר מנהגות וורמייזא (לרבי יהודה ליווא קירכום, מחכמי וורמייזא לפני כ-400 שנה, עמ' רס"ו) שכתוב שם בזה"ל: "ומפטירין חזון ישעיה, ואמר המפטיר הפטרה בניגון השייך לאותה הפטרה **בניגון רחמנות** כדי לעורר הבכי". הרי שלא כתוב כלל שאומרים זאת בניגון של איכה, אלא ב"ניגון רחמנות" [ולגבי תשעה באב לא כתב שם שאומרים בניגון רחמנות, דניגון מגילת איכה הוא ניגון אחר וכן"ל].

ובמחזור מעגלי צדק (סביונטה ה'ש"כ, דף קנ"ח א') כתוב בזה"ל: "והחשוב שבקהל מפטיר חזון ישעיהו בניגון קינה עד וריב אלמנה לא יבא אליהם". וגם הוא כתב ניגון קינה ולא כתב ניגון של מגילת איכה.

גם בספר נהר מצרים (להג"ר רפאל אהרן בן-שמעון זצ"ל, מצרים תרס"ח, דף ל"ה ב') מביא שיש מקומות שאינם קוראים שום קינה בשבתות אלו, "אכן ניגון ההפטרה קוראים אותו בניגון קול מר וקול יללה קורע הלבבות לקרעים ומוריד דמעה מנקיקי הסלעים". וכעין זה כתב בספרו נהר פקוד (על ספר שער המפקד, דף צ"ז ב', סוף הע' ד') שבכמה מקומות באפריקה ובפרט בתוניס מנהגם שלא לומר שום קינה בשלש השבתות, "אכן ההפטרות דתלתא דפורענותא אומרים אותה בקול נהי ונועם תמרור קורע הלה לבית חללו ומעורר היגון מעומק מסתרי הלב וגם כן נראה שלא היה זה ניגון של איכה, אלא ניגון מיוחד של קול מר ויללה.

גם בספר כתר שם טוב (להג"ר שם טוב גאגין ח"א עמ' ת"ה) כתב שמנהג לונדון ואמשטרדם וערי מרוקו לנגן את ההפטורות של תלתא דפורענותא "בקול משבר הלב", וכעין זה כתב שם (עמ' 73) שמנהג הקהילות הספרדיות בלונדון ואמשטרדם שקורין הפטרת חזון "בניגון של אבל המעורר דאגה".

ט) ואמנם יש מקומות שכן נהגו לקרוא הפטרה זו בניגון איכה, כגון בפפד"מ, וכמו שכתב בספר יוסף אומץ (להג"ר יוסף יוזפא האן נורלינגן, מחכמי פרנקפורט לפני כ-400 שנה, עמ' רמ"ז) שקוראים הפטרה זו בניגון איכה. וכן מובא בספר דברי קהילות (להג"ר שלמה זלמן גייגר זצ"ל, פפד"מ תרכ"ב, עמ' 92), ומשם בספר מנהגי פרנקפורט (ירושלים תשמ"ב, עמ' קמ"ב).

ומנהג זה התפשט למקומות רבים ברחבי אירופה [מעבר לפפד"מ וגרמניה] עוד בדור שקודם השואה, כמו שהובא מנהג זה בשו"ת מהר"ם בריסק (סי' ח'), מנהגי ביהכ"נ דקהל עדת ישראל ברלין (ברלין תרצ"ח, עמ' י"ט), ספר שאול בחיר ה' (הנהגות הג"ר שאול בראך זצ"ל, עמ' רכ"ז), מנהגי ישיבת טלז (עמ' מ"ט), ועוד. וכך המנהג כיום ברוב קהילות האשכנזים.

אך גם הנוהגים כך, צריכים לדעת שזה צורה לקיים את המנהג לקונן, אך הקורא בניגון של איכה ללא כל רגש והתעוררות, לא קיים את המנהג כראוי [ואף שהניגון של איכה הוא מעורר מצד עצמו, אך בודאי שיש משמעות רבה לצורת הניגון וההתעוררות].

י) ואם כן, דברי החזון איש אינם סותרים כלל לדברי הראשונים וכל הפוסקים הנ"ל, שהתנגדותו של החזון איש היתה שלא לקרוא את ההפטרה בניגון של איכה, שלזה אין שום מקור, ובודאי זה כאבילות בפרהסיא שקוראים בשבת בניגון המיוחד לתשעה באב, אך על צורת

קריאת ההפטרה ברגש ובהתאוננות לא הובא בשם החזו"א כל התנגדות לכך^{לא}.

ומעשה שהיה, באחד מבתי הכנסת בבני ברק שנוהגים שם כדעת מרן החזו"א, והבעל קורא שם קרא את הפטרת שבת חזון בניגון הרגיל אך מתוך רגש והתעוררות. והיו שטענו כנגדו, שקריאה זו היא אבילות בפרהסיא לדעת החזו"א, אך לפי משנ"ת אין בזה כל חיסרון בכבוד השבת, ולא על זה נאמרו דברי מרן החזו"א, ובוודאי שכאשר חז"ל קבעו לנו לקרוא את הפטרה זו בשבת חזון, כוונתם היתה שנתעורר על ידי קריאת הפטרה זו, ועל ידי זה נשוב בתשובה שלימה, ונזכה לבנין בית הבחירה, במהרה בימינו אמן.

^{לא} וכעין דוגמה לזה ניתן להביא, שהנה בתפילות שבת ויום טוב מזכירים הרבה פעמים את הציפייה והבקשה לגאולה, כגון בברכות ההפטרה ובתפילת מוסף, ובוודאי שגם אם הש"ץ אומר ומפני חטאינו גלינו מארצנו ברגש רב והתעוררות גדולה שמעורר לב השומעים אין זה אבילות בפרהסיא, וכך נוהגים בראש השנה וביום הכיפורים שאומרים קטעים אלו ברגש ולא שמענו מי שיאמר שזה אבילות בפרהסיא.

אך זה נראה פשוט שאם יהיה אי מי שירצה לעורר לב השומעים ויאמר קטע זה של ומפני חטאינו גלינו מארצנו בניגון של הספד, שיהיה זה נחשב לאבילות בפרהסיא.

והחילוק הוא פשוט, שרגש והתעוררות אינם מוגדרים כאבילות בפרהסיא, אך צורה של הספד היא כן נחשבת כאבילות בפרהסיא.

וממילא גם לגבי הפטרת שבת חזון הוא כן, שלקרא הפטרה זו מתוך רגש והתעוררות על חורבן בית המקדש ומעשי עמ"י שהביאו לכך אין זה צורת אבילות אלא צורת התעוררות, אך לקרוא הפטרה זו בניגון של מגילת איכה שהוא ניגון שמצד עצמותו ההוא ניגון של אבילות, זה נחשב כאבילות בפרהסיא בשבת.

דיני ערב תשעה באב

סימן ל"א

סעודה המפסקת למי שאינו צם

שאלה: חולה שאינו צם בתשעה באב האם צריך לאכול סעודה המפסקת.

תשובה: (א) בשו"ת מועדי הגר"ח (ח"א סי' של"ח) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, והשיב "מצוה [אולי יתרפא]" עכ"ל.

מאידך, בספר פסקי הלכות (עמ' רע"ב) כתב בשם מו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין ענין שיאכל סעודה המפסקת.

(ב) דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק ט"ו סעיף ב') והגראי"ל שטינמן זצ"ל (כאיל תערוג מועדים עמ' רע"ח) שגם חולה שאוכל בת"ב צריך לאכול סעודה המפסקת, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ"ח) ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' פ"ג) שגם חולה שאוכל בתשעה באב יאכל סעודה המפסקת.

וכן מובא בשם הגרי"י פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שני"ח) שגם מי שלא מתענה אסור לו לאכול ב' תבשילין בסעודה המפסקת.

והגר"י זליברשטים שליט"א (תורת היולדת פרק נ"א הע' כ"א) נסתפק בזה האם מותר לו לאכול ב' תבשילין בסעודה המפסקת.

מאידך, שמעתי מידידי הרב חיים מלין שליט"א בשם הגר"י זילברשטין שליט"א שמסתבר שגם חולה שאוכל בתשעה באב יש לו לאכול סעודה המפסקת.

וע"ע בשיעורי שלמי תודה (בין המצרים עמ' ל"ו) מה שכתב בזה.

סימן ל"ב

טיבול באפר

שאלה: האם בסעודה מפסקת יש לטבל באפר את הפת או את הביצה.

תשובה: (א) כתב הרמ"א (סי' תקנ"ב סעיף ו') ויש מחמירין לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו על שם ויגרס בחצץ וגו'. אך לגבי ביצים כתב הרמ"א (שם סעיף ה') ויש נוהגים לאכול ביצים קשים שהוא מאכל אבלים, ולא כתב לטבל את הביצה באפר.

(ב) אמנם בספר מועד לכל חי להגר"ח פלאג'י זצ"ל (סי' י' אות כ"ט) כתב בשם ספר לב מבין (עמ' נ"א) שיש שמנהגם לאכול בסוף הסעודה ביצים מטובלות באפר, וכן השדי חמד (פאת השולחן מערכת בין המצרים סי' א' אות ו') והאשל אברהם (בוטשאטש, סי' תקנ"ה) הביאו מנהג זה.

וכן מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה נוהג לטבל את הביצה באפר, ואמר שכך נהגו אצלם (אלא פרק נ"ג אות ג').

וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל לטבל את הביצה באפר (קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 9).

וכן נהג הגרש"ז אויערבך זצ"ל לטבל את הביצה באפר (שלמי מועד עמ' תפ"ט).

סימן ל"ג

זימון בתשעה באב שחל בשבת

שאלה: האם בתשעה באב שחל בשבת אפשר לאכול בסעודה שלישית ג' אנשים יחד ולזמן.

תשובה: כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק כ"ג) בשם המג"א, שלא ישב בסעודת חברים, ובספר בכור השור חולק על זה ודעתו שמי

שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומיודעיו ומונע בשבת זה הו"ל כאבילות בפרהסיא, ולכו"ע מותר לאכול עם בני ביתו וכול לברך בזימון כיון שהוא שבת, והביא זה מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשונה הלכות (סי' תקנ"ב דין ח').

סימן ל"ד

אכילת דגים בתשעה באב שחל בשבת

שאלה: בתשעה באב שחל בשבת, האם מן הראוי שלא לאכול דגים אלא רק בשר כדי למעט בתענוג.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תקנ"ב ס"י) אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת, ומעלה על שולחנו כסעודת שלמה בעת מלכותו.

וכתב המשנ"ב (ס"ק כ"ג) שאסור למנוע מאכילת בשר, אע"ג דאין חיוב לאכול בשר בשבת, מכל מקום שנמנע משום אבל עבירה היא, והו"ד בשונה הלכות (דין ח').

ב) ונראה פשוט דאין זה דוקא בבשר, אלא בכל מאכל שמונע את עצמו משום אבל עבירה היא.

ג) וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' קי"ב) שכתב שגם מי שאינו רגיל לאכול בסעודה שלישית מותר לו לאכול בשר בסעודה זו, וא"כ גם מי שאינו רגיל לאכול דגים כל שבת יכול לאכול ואסור לו למנוע את עצמו מכך, ופשוט שמה שכתב השו"ע שמעלה על שולחנו כסעודת שלמה בעת מלכותו לא נאמר דוקא על מי שרגיל להעלות כן כל שבת, וגם בזה מי שמונע את עצמו משום אבל עבירה היא.

סימן ל"ה

ישיבה על הספסל בביה"ש שחל במוצ"ש

שאלה: האם בליל תשעה באב שחל במוצאי שבת צריך לשבת בבין השמשות ע"ג קרקע או שאפשר לשבת על הספסל, והאם לכתחילה ראוי לעמוד או לשכב אז.

תשובה: (א) בספר קרא עלי מועד (פרק ו' הע' ק"א) הביא ששאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם יש מקום להדר ולעמוד או לשכב כל בין השמשות, והשיב לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה שלא נהגו כן.

ב) וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שש"כ פרק ס"ב הע' פ"ח) והגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב) והגר"ש דבליצקי זצ"ל (קונטרס דיני ת"ב שחל ביום א') שאפשר לשבת על ספסל כל בין השמשות.

ואמר הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה מועדים ח"ב פי"ט הע' 44) שמה שנהג הגרש"ז זלזניק זצ"ל לשכב כל זמן בין השמשות זה חומרא יתירה, ומ"מ אמר בנו הגרמ"ש אויערבך שליט"א (שם) שכמדומה שאביו נהג כן לעצמו כמה שנים.

וכן הגרי"ש אלישיב זצ"ל נהג כן (איש על העדה ח"ב עמ' קע"ח).

דיני תשעה באב

סימן ל"ו

אמירת תהלים

שאלה: האם מותר לומר תהלים בתשעה באב.

תשובה: (א) כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (סי' כ"ז אות כ"ז) וז"ל "בט"ב התיר לאמי ז"ל לומר תהלים (לכאן) הוא כדעת המתירין במ"ב בסי' תקנ"ד סק"ז, וע"ל סי' מ"ד אות כ"ה, וצריך לחלק). וי"א משמו שאסר (ואולי דוקא לאשה התיר שאין מצווה על תלמוד תורה והוי אצלה תפילה, עי' מאירי סוף תענית דכל דרך תפילה מותר וצ"ע). (ועי' ארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ב), עכ"ל.

וכן בסוף ספר טעמא דקרא כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה הוראות ממרן החזו"א בשם אמו ע"ה, וכתב שם (אות מ"ג) "התיר לה להגיד תהלים בתשעה באב (כדעת המתירין במ"ב סי' תקנ"ד סק"ז)".

ומה שציין מו"ר (שליט"א) זללה"ה למשנ"ב סי' תקנ"ד סק"ז, כתב שם המשנ"ב, שנוהגים לומר תהלים ושיר היחוד במנחה, ואע"פ שאסור בת"ת כל היום, צריך לומר דסבירא לן כיון שהוא דרך בקשה שרי, ובפוזנא נוהגים לומר למחרתו של אמש ושל היום, וכן נכון. ובשונה הלכות (שם דין כ"ה) כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "ונוהגין לומר תהלים ושיר היחוד במנחה כיון שהוא דרך בקשה, ויש מחמירין בתהלים, ובפוזנא נוהגין לומר למחרתו תהלים ושיר היחוד של אמש ושל היום וכן נכון".

ומה שציין מו"ר (שליט"א) זללה"ה לקונטרס הזכרונות בסי' מ"ד אות כ"ה, כתב שם מו"ר (שליט"א) זללה"ה וז"ל "אבל אסור לו לומר תהלים אפי' עבור חולה (ר"ש גרינמן ז"ל)".

ומה שציין מו"ר (שליט"א) זללה"ה לארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ב, שם
כתב שהחזו"א התיר לומר תהלים בתשעה באב.

ובספר קרא עלי מועד (פ"ח הע' י') הביא את דברי הארחות רבינו וכתב
מו"ר (שליט"א) זללה"ה על הגיליון "יתכן שלא התיר אלא לאשה
כי יש סתירות בזה".

(ב) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ג עמ' תל"ג) כתב בשם הגר"מ פיינשטיין
זצ"ל שאין לומר תהלים בתשעה באב, וכן כתב בשו"ת אור לציון
(ח"ג פרק כ"ט סי' א') שאין לומר תהלים בתשעה באב, וכן הובא בשם
הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק ז' ס"ק כ"ז) שאין
לומר תהלים בט' באב, וכן הובא בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי עמ'
ת"ו) שנוהגים שלא לומר תהלים בתשעה באב, וכן הובא בשם הגר"ש
דבליצקי זצ"ל (נחמת ישראל עמ' קס"ו) שהטעם שאין אומרים תיקון לאה
בליל תשעה באב [כמו שכתבו הברכי יוסף (סי' תקנ"ב ס"ק י"א) והבן איש
חי (פר' דברים אות כ"ה) והו"ד בכף החיים (סי' א' ס"ק י"ד)] הוא משום שאין
אומרים תהלים בתשעה באב.

ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פרק ע"א סעיף כ') שמותר
לומר תהלים בתשעה באב.

(ג) ובקריאת שמע שעל המיטה, כתב מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א)
זללה"ה (קרא עלי מועד פרק ח' הע' ט') "כמדומה שא"א רק פרשה
ראשונה בידך והמפיל", וכן הובא בשמו בספר אשי ישראל. ובספר
תורת המועדים (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) כתב שאמר לו מו"ר (שליט"א)
זללה"ה, שאין לומר בקריאת שמע שעל המיטה אלא מה שרגיל לומר
בכל יום, ואמר שהוא נוהג לומר בתשעה באב רק פרשה ראשונה בידך
והמפיל [אף שהיה רגיל לומר בכל יום יותר מכך].

ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים שם) והגר"נ קרליץ זצ"ל
(קרא עלי מועד שם הע' ט') שמותר לומר בק"ש שעל המיטה את

כל הנוסח המוזכר בשו"ע (או"ח סי' רל"ט סעיף א')^ל. אך את שאר ההוספות שבסידור הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל (שם) שאין לומר בתשעה באב.

ד) והרגיל לומר כמה פרקי תהלים בכל יום, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם) שמותר לו לומר בתשעה באב, אך בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל הובא (מבית לוי שם) שנוהגים שלא לומר תהלים אף מי שש לו סדר קבוע בכל יום, וכן נראה מדברי מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה ומדברי הגר"נ קרליץ זצ"ל (הנ"ל אות ג') והגר"ש דבליצקי זצ"ל (הנ"ל אות ב') ודו"ק.

ה) ולומר תהלים עבור חולה, כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט') שכיון שזה דרך בקשה אין זה בכלל ת"ת ומותר לומר בתשעה באב, וכן הובא בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי שם), וע"ע במה שהובא לעיל אות א' בשם החזו"א לגבי אבל.

ו) ולגבי ערב תשעה באב אחר חצות, הובא בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קמ"ב) ובקובץ זכור לדוד (ח"א עמ' שנ"ט) שראו את החזו"א אומר תהלים בערב תשעה באב לאחר חצות [אך אפשר שהיה זה לצורך חולה]. וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה שם) שבערב תשעה באב אחר חצות מותר לומר תהלים.

וע"ע בקובץ מבקשי תורה (ח"ז עמ' רט"ז) מה שהובא בשם החזו"א בזה.

^ל פרשה ראשונה של קריאת שמע, יושב בסתר עליון, ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה, ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו, ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וכו', ה' שומרך וכו' מעתה ועד עולם, בידך אפקיד רוחי וכו', יברכך ה' וכו' עד וישם לך שלום, השכיבנו עד סמוך לחתימה, וברכת המפיל.

סימן ל"ז

אמירת התפילה למוצש"ק

שאלה: האם אומרים בליל תשעה באב שחל במוצש"ק את תפילת רבון העולמים הנדפסת בסידורים לאומרה במוצש"ק.

תשובה: (א) כתב בספר קרא עלי מועד (פ"ז הע' ד') ששאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם לומר תפילה זו, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין לאומרה כיון שיש שם פסוקי ברכה.

וכן בספר מישרים אהבוך (עמ' ש"י) שאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם אפשר לומר תפילה זו, והשיב "לא יאמר".

(ב) וע"ע בספר אלא (פרק ל"ז אות י'), שהביא שבשנים קודמות היה נוהג מו"ר (שליט"א) זללה"ה בכל מוצאי שבת לומר תפילה קצרה בזה"ל, החל עלינו ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום והשמייענו בהם ששון ושמחה הביננו ולמדנו, ונוסח זה הוא עפ"י הירושלמי (ברכות פ"ה ה"ב) ששם לא נזכר כל האריכות שנדפס בסידורים. ונוסח זה ודאי אפשר לאמרו בתשעה באב, כיון שאין בו פסוקים.

סימן ל"ח

זימון לחולים שצריכים לאכול

שאלה: שלשה חולים שאוכלים יחד בתשעה באב האם יעשו זימון.

תשובה: (א) בשו"ת מועדי הגר"ח (ח"א סי' שנ"ד) נשאל בזה מו"ר (שליט"א) זללה"ה והשיב "לא".

(ב) ויש להוכיח כן, דהנה כתב השו"ע (סי' תקנ"ב סעיף ה') יש ליזהר שלא ישבו שלושה לאכול בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון,

אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו, וכתב המשנ"ב (שם ס"ק י"ט) שבדיעבד אף אם ישבו שלשה לא יזמנו, דלא חשיב קביעות.

ואם לגבי סעודה המפסקת כך הוא, לכאו' כ"ש לגבי תשעה באב, שלכתחילה לא ישבו לאכול יחד, ובדיעבד אף אם ישבו לא יזמנו דלא חשיב קביעות.

ג) ולכאו' היה מקום לדחות, עפ"י מה שידוע בשם הגרי"ז זצ"ל, שבסעודה המפסקת זה נחשב כמו אונן שמתו מוטל לפניו, ולכן אסור בבשר ויין ומאידך מותר ברחיצה וסיכה [מעיקר הדין], אך בתשעה באב זה כמו אבל ולכן אסור ברחיצה וסיכה אך אין איסור בבשר ויין, וא"כ אפשר לומר שרק בסעודה המפסקת דהוי כמי שמתו מוטל לפניו אין לזמן יחד, אבל בתשעה באב לא מצינו כן.

ד) אך באמת, הנה כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה במכתבו להגרי"ש אלישיב זצ"ל (נדפס בקובץ תשובות ח"א סי' נ"ז) ששאל אותו לגבי חולה שאוכל בת"ב שחל ביום א' האם מבדיל, וכתב בתו"ד בזה"ל "איך יבדיל על היין בט"ב והרי אמרו בתענית ל' ב' כל האוכל בשר ושותה יין בט"ב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם (ואע"ג דרש"י פי' שם על סעודה המפסקת לכאו' כ"ש בט"ב עצמו)", עכ"ל.

ואם כן מבואר בדברי מו"ר (שליט"א) זללה"ה שנקט דלא כדברי הגרי"ז, אלא אם בסעודה המפסקת אין לאכול בשר ויין כ"ש בט"ב עצמו.

והגרי"ש אלישיב זצ"ל השיב למו"ר (שליט"א) זללה"ה בעל פה, ולאחמ"כ כתב זאת מו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה"ל "הגרי"ז ז"ל מבריסק התיר גם על יין ע"ס מה שביאר בחידושו על הרמב"ם ה' תענית דעט"ב הוא כמו מתו מוטל לפניו דאסור ביין אבל ט"ב עצמו הוא כמו אבלות אחר הקבורה דמותר ביין, אמנם באו"ז (ה' ט"ב סי' תט"ו) אי' בהדיא שגם בט"ב דומה למתו מוטל לפניו, ומ"מ ביין מגתו יש להקל", עכ"ל.

ה) וא"כ לדעת מו"ר (שליט"א) זללה"ה שגם תשעה באב נחשב כמתו מוטל לפניו, וכדברי האור זרוע, א"כ אם בסעודה המפסקת לא חשיב קביעות ואין מזמנים, כ"ש שבתשעה באב עצמו לא יזמנו.

ו) וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד סי' קל"ה) שחולים האוכלים בתשעה באב לא יזמנו.

סימן ל"ט

נטילת ידים לאחר שינת היום

שאלה: האם לאחר שינת היום בתשעה באב יש ליטול ידיו פעם אחת או ג' פעמים.

תשובה: בספר שאלת רב (ח"ב פל"ג תשובה ל"א) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו בזה"ל: כשישן שינת קבע בט' באב ביום, האם יטול ידיו למנחה ג"פ, דכמו שרק נוטל עד פיסת היד לחשוש לפוסקים שסוברים שאי"צ יותר, ה"ה ראוי לחשוש לדעות שבשינת יום אין רוח רעה, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה ג"פ".

סימן מ'

שטיפת כלים

שאלה: האם מותר לשטוף כלים בתשעה באב.

תשובה: א) יש לדון בזה מצד שני דברים, א' מצד איסור רחיצה, ב' מצד עשית מלאכה בתשעה באב.

והנה מצד איסור רחיצה, כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק י"ט) שנשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר, אף דממילא רוחצת גם ידיה,

מותר, דאינו אסור אלא רחיצה של תענוג, ואם כן נראה דה"ה שאין איסור לרחוץ כלים בתשעה באב.

ב) אך מצד עשיית מלאכה, כתב השו"ע (סי' תקנ"ט ס"י) נוהגים שלא לשחוט ושלא להכין צרכי הסעודה עד אחר חצות, וכן הרמ"א כתב (סי' תקנ"ד סכ"ב) שנהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט, והטעם לזה כתב הביאור הלכה (סי' תקנ"ט ד"ה עד) בשם הלבוש, כדי שיהא יושב ושומם באבילות של ירושלים, להתעסק ולהתאונן בנהי וקנינות ולא בדברים אחרים המשמחים ומסיחים מן האבילות.

וא"כ לכא' גם לגבי שטיפת כלים מותר רק לאחר חצות.

ג) שוב הראוני בספר שאלת רב שנשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, והשיב שאחרי חצות מותר, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ"ט סי"ד) שקודם חצות אין לרחוץ כלים שאינו צריך להם כעת ולאחר חצות מותר הכל.

וע"ע בספר אשרי האיש (פרק ע"א ס"ד) שהובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמי שרוחץ כלים וידיו נשטפות במים תוך כדי רחיצתם מותר, וא"צ ללבוש כפפות על היד [ושם הנידון רק מצד רחיצה, אך מצד מלאכה הוא תלוי כנ"ל].

וע"ע בספר שמעתתא דמשה (עמ' תל"ד) ובספר מועדי ישורון (עמ' 140) ובשו"ת מחזה אליהו (ח"א סי' פ"ז) ובספר נטעי גבריאל (פנ"א סכ"ה, פס"ט ס"ה, פע"ח ס"ד) ובקובץ הלכות לימי בין המצרים (עמ' ס"ד) מה שכתבו בזה.

סימן מ"א

שאלת שלום לאדם שאינו שומר תומ"צ

שאלה: האם מותר בתשעה באב לומר שלום לאדם שאינו שומר תומ"צ.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תקנ"ד ס"כ) אין שאילת שלום לחבירו בתשעה באב, והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש, וכתב המשנ"ב (ס"ק מ"ב) שלעם הארץ טוב שיודיע לו שהיום אסור ליתן שלום, ולא יהיה לו איבה עבור זה עליו.

וכן כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשונה הלכות (שם דין כ"ו) וז"ל "אין שאילת שלום לחבירו בט"ב ואפי' לומר צפרא טבא אסור, ולעם הארץ טוב שיודיעו שהיום אסור ליתן שלום שלא יהא לו איבה עבור זה, והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש", עכ"ל.

(ב) ואם כן יאמר לאותו אדם שאסור ליתן שלום בתשעה באב, ואם אותו אדם כבר נתן לו שלום ישיב לו בשפה רפה ובכבוד ראש.

סימן מ"ב

עשיית קיטנה

שאלה: האם ראוי לעשות קייטנה בתשעה באב, או שאין ראוי משום היסח הדעת מאבילות.

תשובה: (א) בספר שאלת רב (ח"ב פרק ל"ג אות ל"ט) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו בזה"ל, האם יוכל להרשות לבתו הקטנה לעשות קייטנה בת"ב (לשחק ולשמור על ילדים בתשלום), דמ"מ זה עוזר

לאמהות של הילדים להתענות יותר טוב, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "אין ראוי כ"כ".

(ב) ועוד נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (שם אות מ') האם כדאי לשלוח ילדיו לקייטנה כזו משום שאינו כהוגן לעבוד בט"ב, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "יתכן שמותר".

סימן מ"ג

לבישת טלית קטן מעל החולצה

שאלה: האם אפשר ללבוש טלית קטן מעל החולצה תחת החליפה בתשעה באב.

תשובה: (א) בשו"ת דעת נוטה (ח"ב סי' קנ"ח) נשאל מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, האם אותם הנוהגים ללבוש מעל בגדיהם צריכים ללבוש בתשעה באב תחת בגדיהם, והשיב "לא הקפידו".

(ב) ונשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (שם הע' 196) שהרי בשו"ע (סי' תקנ"ה ס"א) כתב שלובשים טלית קטן תחת בגדים, וכ"מ במרדכי (תענית סי' תרל"ז) שכתב שמהר"ם לא היה מניח תפילין ולא היה מתעטף בטלית גדול, אך היה לובש טלית קטן לפי שאין נראה לעולם, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שלא נהגו כן, ואצלינו לא הקפידו ללבוש הטלית קטן בתשעה באב תחת הבגדים, אך אפשר שנהגו כן משום שלבשו מעיל עליון ארוך, עכ"ד.

ובספר תורת המועדים (סי' תקנ"ה ס"ק א') כתב שאמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שמרן החזו"א ומרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל שנהגו ללבוש הטלית קטן כדרכם על הבגדים, כיון שהלכו עם חליפה, לכן לא חששו להחביאו גם כשהורידו את החליפה.

וביאר הגר"נ בן סניור שליט"א (שם) שלפי זה מה שכתבו הטור והשו"ע ללבוש הציצית תחת הבגדים הכוונה כשהולך בלי חליפה, או שלובש הציצית מעל החליפה, וכמו שנהגו בזמן חז"ל כדמוכח במנחות (מ"א א') בעובדא דרב קטינא שחשש ללכת עם ציצית מפני הסכנה, ואם היו הולכים מתחת הבגדים, למה פחד, הרי הציצית נמצאת מחתחת הבגדים.

סימן מ"ד

אם יש להכניס חוטי הציצית

שאלה: האם יש להכניס את חוטי הציצית תחת הבגדים בתשעה באב.

תשובה: (א) בשו"ת דעת נוטה (ח"ב סי' קנ"ז) נשאל מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, דהנה כתב השו"ע (סי' תקנ"ה ס"א) שבתשעה באב נוהגים שלא להניח תפילין שחרית ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת הבגדים בלא ברכה, ולכאורה נראה דאף דבעלמא ס"ל להמחבר דעיקר מצות טלית קטן ללבושו על בגדיו, מ"מ בתשעה באב מצניעים הטלית ואין לובשין אותו אלא תחת בגדיו, ויל"ע להנוהגים ללבושו תחת בגדיהם אלא שמוציאין הציצית לחוץ, האם בתשעה באב צריכים להשאיר הציציות בפנים, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה **"אין קפידא"**.

וכן בספר נזר החיים (עמ' ר"ט) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה האם צריך להכניס גם את חוטי הציצית, והשיב **"לא זכור לי דבר כזה"**.

וכן בספר מועדי הגר"ח (ח"א סי' שמ"ט) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, והשיב **"פחמע"ד"**.

(ב) מאידך, דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל (תורת המועדים סי' תקנ"ה ס"ק א') שגם חוטי הציצית צריכים להיות מכוסים.

וע"ע בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' צ"ג) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ג) מה שכתבו בזה.

סימן מ"ה

הרחת בשמים וטבק

שאלה: האם מותר להריח בשמים או טבק בתשעה באב.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תקנ"ו סעיף א') שבליל תשעה באב שחל במוצ"ש, מברכים על הנר בורא מאורי האש, ולא מברכים על הבשמים.

ובשעה"צ (ס"ק א') כתב שמלשון ה"ז משמע דסבירא ליה דאין להריח בבשמים בתשעה באב משום תענוג, ומג"א משמע דסבירא ליה דדוקא במוצאי שבת אסור משום דהוי תענוג להשיב נפש יתירה, ומהגר"א משמע דסבירא ליה כהט"ז.

ובשונה הלכות (סי' תקנ"ד דין כ"ז) כתב **"ויש אומרים שאין להריח בבשמים ב"ב"**.

ונראה שיש להחמיר כיש אומרים אלו ולא להריח בשמים בתשעה באב, שכן הוא דעת הגר"א והט"ז, וכן נראה מסתימת השונה הלכות [שרק כתב זה בשם יש אומרים ולא הביא החולקים] ויתבאר עוד להלן בעזה"י.

(ב) וכתב השו"ע (או"ח סי' תקנ"ט ס"ז, יו"ד סי' רס"ה ס"ד) שבברית מילה בתשעה באב אין מברכים על הבשמים, ולכאז' מוכח מדבריו כהט"ז והגר"א [ובאמת בש"ך (יו"ד שם סקי"ב) כתב להתיר להריח בשמים בברית מילה, דשאני מוצ"ש שהבשמים באים לתענוג ולהשיב הנפש על סילוק

נשמה יתירה שהלכה לה במוצ"ש, אבל שיהיה אסור להריח בשמים בכל יום התשעה באב זה לא שמענו].

ובספר מטה יהודה (סי' מ"ו ס"ק ט') כתב, שההדס בברית מילה הוא גם כן להשיב את הנפש, כי יש בני אדם שמתעלפים בראותם דם הברית [כמו שכתב הלבוש יו"ד שם ס"א] ולכן אין מברכין על הבשמים בברית מילה בתשעה באב, ולפי דבריו אין ראיה מדברי השו"ע שאסור להריח בשמים בתשעה באב.

אך המשנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק כ"ז) כתב, שהטעם שאין מברכין על הבשמים בברית מילה הוא משום דבתשעה באב צריך למעט בתענוג בכל מה שאפשר, ולכאור' נראה מדבריו שאין זה דין מיוחד בברית מילה, אלא גם שלא בברית מילה אין להריח, וכדעת הגר"א והט"ז הנ"ל.

[ובאמת בשונה הלכות הנ"ל ציין לדברי המשנ"ב הללו, וכנראה כוונתו שכאן נראה שנקט כהט"ז והגר"א].

ואם כן ודאי שלכתחילה יש להחמיר בזה, כיון שכך נטיית המשנ"ב.

(ג) עוד כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ח') בשם כנסת הגדולה, שאסור לעשן טבק אפילו בארבע צומות, וכל שכן בתשעה באב, והחמיר מאד עד שכתב שמי שמעשן בתשעה באב היה ראוי לנדותו, ויש מאחרונים שמקילין, ועל כן מי שדחוק לו, שמורגל בו ביותר, יש להקל אחר חצות בצינעה בתוך ביתו.

(ד) ולענין הרחת טבק בזמנינו, שאין מברכין עליו כיוון שהוא מדברים מלאכותיים, נראה פשוט שגם בו אין להריח בו בתשעה באב, דמאי שנא מבשמים, וזיל בתר טעמא, וכ"כ בספר פסקי תשובות (סי' תקנ"ה אות ו'). וכן נראה בכף החיים (סי' ר"י, וסי' תקנ"ד סק"ד) שבשמים וטבק דינם שווה יעו"ש.

סימן מ"ו

קטן שאוכל אם מבדיל

שאלה: קטן שהגיע לחינוך שאוכל בתשעה באב שחל במוצש"ק, האם צריך להבדיל קודם שאוכל או לא.

תשובה: (א) בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ה' אות ע"ב) נסתפק בזה, האם צריך להבדיל קודם שאוכל, או שאיננו צריך דילמא אתי למיסרך בגדלותו בתשעה באב, ומצדד שצריך להבדיל.

(ב) ולמעשה, דעת הגרי"י קניבסקי זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ה) הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שמעתתא דמשה עמ' פ"ד) הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה ח"ג פט"ז סק"ג) הגר"ש ואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"י סי' קע"ז) הגרי"י פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל ח"א עמ' שע"ו) הגר"ש דבליצקי זצ"ל (דיני ט"ב ביום א' עמ' נ"א) הגר"מ קליין זצ"ל (בשו"ת משנה הלכות) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ג סי' רנ"ה), שקטן שאוכל בתשעה באב אינו צריך להבדיל קודם אכילתו, וכן נראה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (רבבות אפרים ח"ג סי' שע"א, הלכות ומנהגי בין המצרים פ"ז הע' 26, קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב עמ' 17, ודלא כמ"ש בשמו בתורת המועדים סי' תקנ"ו ס"ק א') והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמ' רצ"ו, ודלא כמ"ש בשמו בגיליון נשיח בחוקיך 77), וכן כתב מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה במכתב לחמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל (נדפס בקובץ תשובות ח"א סי' נ"ז, ובאגרות וכתבים ח"ב) "מעולם לא שמענו שקטנים שאוכלים בט"ב ביום א' יבדילו"ל.

² אמנם מו"ר כתב שם במכתבו לחמיו זצ"ל אף לגבי חולה האוכל בתשעה באב שלא יבדיל, אך מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לא הסכים עמו בזה ונקט שצריך להבדיל, וכמו שכתבו הברכי יוסף (סי' תקנ"ו ס"ק ב') והשערי תשובה (שם ס"ק א') בשם שו"ת כנסת הגדולה (סי' ע"א), וכן דעת מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל (קרא עלי מועד פרק ז' הע' י"ט) וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז, ח"ח סי' קכ"ט) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' ל"ט), וכן הורה לי הגרי"א דינר שליט"א (כ"ו תמוז תשפ"ה).

ג) מאידך, בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמ"ג) ובשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ"ט ס"ח) כתבו שקטן שאוכל בתשעה באב צריך להבדיל קודם אכילתו, וכן דעת הגר"י קמינצקי זצ"ל (אמת ליעקב סי' תקנ"ו הע' 525).

סימן מ"ז

אמירת עננו ונחם במנחה

שאלה: מדוע אומרים עננו רק במנחה, ומדוע אומרים נחם רק במנחה, והאם דינים אלו קשורים זה לזה.

תשובה: א) כתב השו"ע (סי' תקס"ה ס"ג) שבארבע צומות אומרים עננו בכל התפילות, דאפילו אם יאחזנו בולמוס ויאכל שיין לומר עננו ביום צום התענית הזה, כיון שתיקנו חכמים להתענות בו, אך הרמ"א כתב בכל הצומות שלא לאמרו כי אם המנחה, וביאר מו"ר שליט"א בשונה הלכות (שם דין ב') שטעמו של הרמ"א דס"ל שאם יאחזנו בולמוס ויאכל ונמצא שקרן בתפילתו, וז"ל "ואין היחיד אומר עננו אפי' בד' צומות אלא במנחה ולא בשחרית, שמא יאחזנו בולמוס ויצטרך לאכול להשיב נפשו ונמצא שקרן בתפילתו, אבל במנחה אפי' כשמתפלל מנחה גדולה אפי' אם יאכל אח"כ אינו שקרן שהרי התענה עד חצות, עכ"ל.

ב) ולגבי אמירת נחם, כתב השו"ע (סי' תקנ"ז ס"א) שבתשעה באב אומר בבונה ירושלים נחם ה' את אבלי ציון וכו', וכתב המשנ"ב (שם ס"ק א') שמסתימת השו"ע משמע שדעתו שיאמרו בכל התפילות, אך

ואף מו"ר זללה"ה אף שבעצמו לא היה מבדיל [אלא רק לאחר חצות בת"ב נדחה, שאז הבדיל כיון שהיה בעל ברית, וכמבואר במשנ"ב (סי' תקנ"ז ס"ק ל"ז) שבעל ברית מבדיל קודם שיאכל, ואז הבדיל ונתן לקטן לשתות, כל זה שמעתי מבנו הגר"ש קניבסקי שליט"א ומקורבו הרב ישעיהו אפשטיין שליט"א], מ"מ לאחרים הורה כדעת חמיו זצ"ל, וכך הורה לי למעשה (ח' אב תשע"ט), וכך הורה גם לאחרים כמוזבא בספר קרא עלי מועד (פרק ז' הע' י"ט).

הרמ"א כתב שהמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפילת מנחה של תשעה באב [והובא בשונה הלכות שם דין ב'] לפי שאז הציתו אש במקדש ולכן מתפללים אז על הנחמה.

ג) ואם כן זה שני טעמים נפרדים, עננו אין אומרים אלא במנחה שמא יאחזנו בולמוס ויאכל, ונחם אומרים רק במנחה לפי שאז הציתו אש במקדש ולכן מתפללים אז על הנחמה.

סימן מ"ח

ביאור תפילת נחם

שאלה: איך אומרים בתפילת נחם בתשעה באב והשוממה מאין יושב, הרי בזמנינו יהודים רבים יושבים בירושלים.

תשובה: בספר הליכות חיים (ח"ב תשובה ר"ו) שאל את מו"ר (שליט"א) זללה"ה שאלה זו בזה"ל: איך אומרים בזמן הזה בתפילת נחם בתשעה באב והשוממה מאין יושב וכו', הא תפילה זו מסתמא נתקנה בימי החורבן, אבל האידנא הלא ירושלים מלא ביושבים, ולכאן' הו"ל בכלל דובר שקר ח"ו, והשיב מו"ר (שליט"א) זללה"ה "שיבתינו אינה ישיבה".

סימן מ"ט

קריאת איכה ביחיד

שאלה: יחיד שלא שמע מגילת איכה, האם יקרא לעצמו.

תשובה: א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק ה') ואומרים איכה וקינוח, ואפילו כשהוא ביחיד, והביא זאת מו"ר שליט"א בשונה הלכות (סי' תקנ"ט דין ו').

ב) ולגבי מגילת איכה ביום, כתב המשנ"ב (שם ס"ק ב') וטוב שיחיד יקרא איכה גם ביום, וכ"ה בשונה הלכות (שם דין ט'). והמקור לקרוא מגילת איכה ביום בציבור, הוא בערוך השולחן (סי' תקנ"ט ס"ב) וכ"ה בלוח ארץ ישראל, אך ודאי שמי שלא שמע בציבור, שייך אצלו את מה שכתב המשנ"ב [ומקורו מהשל"ה] לקרוא איכה ביחיד.

סימן נ'

ישיבה על כסא נמוך

שאלה: האם בתשעה באב אפשר לשבת על כסא נמוך, או שצריך לישוב על הקרקע.

תשובה: א) כתב השו"ע (סי' תקנ"ט ס"ג) תשעה באב ויומו יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפילת המנחה.

וכתב המשנ"ב (ס"ק י"א) בשם המג"א (ס"ק ב') והפרי מגדים (א"א ס"ק ב') שמותר להניח תחתיו שק או כר קטן.

ואע"פ שלגבי אבל מבואר בפוסקים (ש"ך וט"ז סי' שפ"ז ושאר פוסקים) שאסור לאבל לישוב על כרים וכסתות, ורק חולה וזקן שיש להם צער בישיבת קרקע מותר להשים כר קטן תחתיו, כתבו המג"א והפמ"ג, שבאבל זה איסור מעיקר הדין, אך בתשעה באב שאין זה אלא מנהג מותר לכל אחד בזה.

ב) עוד כתב המשנ"ב (שם) שמי שקשה לו לישוב על הארץ יוכל לישוב על ספסל נמוך.

וגובה הספסל, כתב מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (סי' כ"ז אות כ') **"גובה הספסל בט"ב אין קפידא אם גבוה ג"ט כן שמעתי משמו** (ועי' מ"ב סי' תקנ"ט סקי"א, ועי' במסכת שמחות פי"א אפי' גבוה מן הארץ ד"ט כו') (ועי' גשר החיים ח"א עמוד רי"ד)".

ונשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים סי' תקנ"ט ס"ק ג') שברמב"ן (מו"ק כ"ז) כתב וז"ל, באבל תניא כופה אדם את מיטתו על גבי שני ספסלים או על גבי ד' אבנים, ונותן אפילו ארבעה וחמישה מלמעלה, ואפילו גבוה מן הארץ שלוש אצבעות [נ"א ד' טפחים] עליה הוא נותן ובלבד שיהיו רגליה זקופות מלמעלה, עכ"ל. ומבואר כאן שלא יהא גובה המיטה יותר מג' אצבעות או עכ"פ מד' טפחים, ואמר מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שאין מכאן קושיא על מרן החזו"א, משום שכסא גבוה ד' טפחים הוא בערך גובה של כסא רגיל.

וכן בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ח) כתב שהחזו"א לא דקדק שהשרפרף שישב עליו בתשעה באב יהיה נמוך משלושה טפחים.

וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק ט"ו הע' 25) והגר"ש אלישיב זצ"ל (הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' קע"ג, אשרי האיש פרק ע"א סעיף ט"ו) שאין צריך לדקדק שגובה הספסל יהיה פחות משלושה טפחים, אלא העיקר שיהיה נמוך מהרגיל.

ובספר אדני פז (עמ' כ"ו) כתב שאפשר לישב על גבי עץ שאינו גבוה טפח, והו"ד במועד לכל חי (סי' י' אות ל"ה) ובבן איש חי (ש"א פר' דברים אות כ') ובספר מעורר ישנים (עמ' קכ"א) ובספר ילקוט הגרשוני (סי' תקנ"ט ס"ק א') כתבו שהשיבה צריכה להיות פחות מג' טפחים, אך שאר הפוסקים לא הזכירו דבר זה ומוכח שאין קפידא בזה וכמשנ"ת.

(ג) ומדברי המשנ"ב נראה שרק מי שקשה לו יכול לישב על כסא נמוך, אך לכתחילה עדיף שלא לישב על כסא נמוך.

אך שמעתי מידידי הג"ר יהושע אייזנשטיין שליט"א, ששאל בזה את מו"ר (שליט"א) זללה"ה, ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה שהמנהג לשבת על כסא נמוך, וחזר ושאל, שבמשנ"ב נראה שזה רק בדיעבד, ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה, הרי הוא יושב בתוך ג' טפחים סמוך לקרקע, ואם כן זה כלבוד, ונחשב שיושב על גבי קרקע, וחזר ושאל, שהרי החזו"א לא הקפיד שגובה הכסא יהיה פחות מג' טפחים, ואמר לו מו"ר (שליט"א). זללה"ה דאין הכי נמי שנכון שאצלנו לא דקדקו בתוך ג' טפחים.

ואפשר דכוונת מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שאם גובה הכסא הוא פחות מג' טפחים הרי הוא כלבוד ומותר לכל אחד דומיא דשק או כר קטן, אך אם הוא יותר מג' טפחים הוא בכלל כסא נמוך, שמעיקר הדין מותר לישב עליו, אך מ"מ ראוי לא להקל בזה אלא למי שקשה לו.

ד) ולענין סעודה המפסקת, כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק י"ז) שאדם חלוש יכול להניח כר תחתיו, ונראה שמי שאינו חלוש אין לו להקל בזה.

ובטעם החילוק בין תשעה באב לסעודה המפסקת, יעוין בספר קרא עלי מועד (פרק ו' הע' ס') מה שביאר בזה.

סימן נ"א

נטילת ידים במוצאי תשעה באב

שאלה: האם יש ליטול ידים במוצאי תשעה באב ג"פ כל היד כיוון שלא נטלו בבוקר.

תשובה: א) כתב מו"ר (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (סי' כ"ז אות ל"א) "העידו שבמוצאי ט"ב לפני מעריב

החליף הפוזמקאות ורחץ נעג"ל וואסע"ר ולבש מנעליו ונכנס למעריב", עכ"ל.

(ב) ויעוין עוד במורה אצבע להחיד"א (אות רל"ט) שכתב, אחר ערבית והוא לילה ירחץ כל ידיו ופניו וילבש מנעלים של עור ויברך ברכת הלבנה וכו', וג"כ נראה מדבריו שיש ליטול כל היד במוצאי ת"ב, אלא שהוא כתב זאת לאחר תפילת ערבית.

וכן מובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה תפלה עמ' רמ"ט) שנהג ליטול ידיו במוצאי ת"ב, והובא עוד בשמו (שם עמ' רי"ח) שאמר שהסיבה שלא נוטלים ידים קודם מעריב, משום שסומכים בדיעבד על מה שנטלו בבוקר עד קשרי האצבעות, וגם הואיל ויש שמקדימים להתפלל ערבית מבעוד יום, לכן מקפידים לא ליטול ידים אלא לאחר מעריב, וכן נהג הגרי"י פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל ח"א עמ' שע"א) ליטול ידיו במוצאי תשעה באב, והגר"ש דבליצקי זצ"ל נהג ליטול ידיו במוצאי תשעה באב קודם מעריב.

(ג) ויעוין בבן איש חי (דברים אות כ"ח) שכתב, יש מתחסדים ליטול ידיהם בנטילה גמורה אחר חשכה במוצאי ת"ב בשביל שביום לא עשו נטילה גמורה אלא עד קשרי האצבעות, וכן אנו נוהגים, אך אין זה חיוב משורת הדין, עכ"ל.

(ד) ויל"ע מדוע באמת אין זה חיוב מעיקר הדין, ומאי שנא מכל בוקר שאנו מחמירים כהדעות שצריך ליטול את כל היד, כמבואר במשנ"ב (סי' ד' ס"ק ט').

ונראה, דהבן איש חי לשיטתו, שכתב (תולדות אות ב' בשם מהר"י צמח) שמה שנוטלים ביוה"כ ובת"ב עד קשרי האצבעות אינו משום דסומכים על הדעות שמספיק עד קשרי האצבעות [ואם זה היה הטעם צ"ב דהרי סו"ס אינה רחיצה של תענוג, וכמו שהקשה הפמ"ג סי' ד' א"א סק"ז], אלא שביוה"כ אין הרוח רעה שולטת כ"כ, ובתשעה באב אינה

מקפדת על דבר מועט כזה, כי כל היום הוא שלה בעוונותינו הרבים. ואם כן לכא' זה טעמו של הבן איש חי, שגם במוצאי תשעה באב אין צריך ליטול כל היד, כיון שמצד הרוח רעה מספיק ליטול עד קשרי האצבעות ביוה"כ ובת"ב, אך לפי"ז להפוסקים שכתבו שהטעם משום שאנו סומכים על הדעות שכל השנה מספיק עד קשרי האצבעות, אפשר דמעיקר הדין יש ליטול ידיו.

וע"ע בלוח ארץ ישראל שכתב שבמוצאי ת"ב נוטלים ידים ג' פעמים, ולכא' נראה שנקט שהוא מעיקר הדין.

סימן נ"ב

שתיית יין ההבדלה במוצאי ת"ב

שאלה: האם בהבדלה במוצאי תשעה באב שחל ביום א', יכול לשתות את הכוס בעצמו, או שיש ליתן לתינוק.

תשובה: (א) כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ו ס"ק ג') בשם הדגול מרבבה, שבמהרי"ל משמע שמותר לשתות את יין ההבדלה בעצמו ואין צריך ליתן לתינוק, וכ"ה בשונה הלכות (שם דין ג').

והטעם לזה, כתב בשעה"צ (ס"ק ז') בשם הדגול מרבבה, שאע"פ שבתשעת הימים כתב הרמ"א (סי' תקנ"א ס"י) שאם יש תינוק יתן לתינוק, מ"מ לילה זה קילא.

ב) וכל הנידון הוא רק לדעת הרמ"א, אך דעת השו"ע (שם) שמותר לשתות יין הבדלה וברכת המזון, והטעם לזה ביאר המשנ"ב (ס"ק ס"ז) דבכהאי גוונא לא קיבלו עלייהו שלא לשתות יין, כמו לענין שאר סעודת מצווה, ובטעם הרמ"א ביאר המשנ"ב (ס"ק ס"ח) שהוא משום שאפשר למיטעמיה (לתינוק), משא"כ בשאר סעודת מצוה.

ומרן החזו"א נהג בזה כדעת השו"ע [וע"כ בלא"ה אין נפק"מ לענין מוצאי תשעה באב] כמו שכתב מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א (ס' י"ט אות ט"ז) שהחזו"א במוצאי שבת חזון היה טועם קצת ואח"כ נתן לאסור לשתות ולא הידר אחר קטנים שישתו, והיה משקה משיירי הכוס לקטנים וגם לגדולים, וע"ע בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ה) ובספר קרא עלי מועד (עמ' ד') מה שהביאו ממרן החזו"א בזה.

דיני זכר לחורבן

סימן נ"ג

שמיעת שירים בזמנינו

שאלה: האם אפשר לשמוע שירים בזמנינו.

תשובה: (א) כתב השו"ע (סי' תק"ס ס"ג) וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר שלמח בהם, וכתב המשנ"ב (ס"ק י"א) דבכלי אסור אפילו שלא על היין לדעה זו.

וכתב הרמ"א, ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר, או בבית המשתה.

והובא כל זה בשונה הלכות (שם דין ח').

ב) ובקובץ בנתיבות ההלכה (קובץ מ"ד עמ' 511) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה, האם מותר לשמוע טייפ ושירים, והשיב **"המנהג היום להקל ומחמירים רק במה שכתב הרמ"א להחמיר"**.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קס"ו) כתב שיש להחמיר בזה, אך כתב (שם ח"ג סי' פ"ז) שאין למחות ביד המקילים בזה.

והגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר (הליכות שלמה תפלה פי"ג הע' 71) שלבני תורה המדקדקים במצוות ראוי לחוש לא לשמוע קלטות של שירים, אך מדינא הורה (בנתיבות ההלכה שם עמ' 444) שיש להקל בזמנינו לשמוע קלטות של שירים משום שהעצבים חלשים ושומעים קלטות כדי להירגע.

וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בנתיבות ההלכה שם עמ' 457) שמעיקר הדין יש להקל כהרמ"א, אך בעל נפש יש לו להחמיר שלא לסמוך על הרמ"א בזה.

סימן נ"ד

האם שוכר צריך לקלוף אמה על אמה

שאלה: אדם ששוכר דירה, והשכיר לא שייר אמה על אמה זכר לחורבן, האם מוטל על השוכר לקלוף.

תשובה: א) בספר שערי ציון (ח"א עמ' קמ"ט) נשאל מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשאלה זו, והשיב **"לא יקלוף בלי רשות בעה"ב"**.

וע"ע בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' קמ"ח) שהביא בשם מרן החזו"א, שמוטל על השוכר לקלוף, אך אינו רשאי לעשות זאת בלי רשות המשכיר.

ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים סי' ק"ס סק"ה) שגם אם המשכיר אינו מרשה לו, בכל זאת השוכר רשאי וחייב לעשות אמה על אמה, אך הוסיף, שאם המשכיר מקפיד על כך ויצטרך לריב עמו בגלל זה, או שהמשכיר יחייב אותו לצבוע את הבית מחדש בתום תקופת השכירות, אינו חייב לקלוף.

וע"ע בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' ע"ג) שכתב גם כן שמוטל על השוכר לקלוף כיון שהוא חובת הדר.

ב) אמנם בשו"ת מגדל השן (סי' ס"א) כתב, שמעיקר הדין אין השוכר צריך לקלוף, כיוון שאין זה ביתו שלו אלא רק שכור לו לצורך שימוש, ועוד, שאם המשכיר בנאו ע"מ להשכירו, יתכן שגם הוא לא היה מחוייב לשייר, כיוון שהוא דרך משא ומתן לייפותו כדי שיקפצו עליו שוכרים, אך סיים, שלא כתב זאת אלא על דרך המדומה ולמעשה יש להחמיר.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ"ו) כתב ג"כ שהשוכר אינו צריך לקלוף כיוון שאין זה ביתו, ועוד שגם המשכיר לא היה מחוייב לשייר, כיוון שהחוב הוא דווקא בבית שדר בו, אבל בית שלא דר בו אינו נחשב ביתו.

וכל זה, כאשר אינו מסייד את הבית מחדש, אבל כאשר מסייד שוב, כתב בשו"ת מגדל השן (שם) שחייב לשייר אמה על אמה, דאפילו בשוכר בית מעכו"ם כתב הפרי מגדים (סי' תק"ס א"א סק"ב) שאם מסייד שוב צריך לשייר אמה על אמה.

סימן נ"ה

אמה על אמה בחדר שאינו ד' על ד'

שאלה: האם צריך להשאיר אמה על אמה זכר לחורבן בחדר שאין בו ד' אמות על ד' אמות.

תשובה: כתב בספר שערי ציון (ח"א עמ' קנ"ד) בשם מו"ר (שליט"א) זללה"ה, שצריך לשייר אמה על אמה בכל חדר וחדר, פרט לחדר שאין בו ד' אמות על ד' אמות שבו אין צריך לשייר, ולכן במטבח

ביתו של מו"ר (שליט"א) זללה"ה לא שייר אמה על אמה, כיוון שאין בו ד' על ד'.

סימן נ"ו

מה צריך לקרוע בכותל המערבי

שאלה: האם יש לקרוע בכותל המערבי את הבגד העליון או את כל בגדיו.

תשובה: (א) דעת הרמב"ם (תעניות פ"ה הי"ז) שצריך לקרוע את כל בגדיו עד שיגלה את ליבו.

ודעת הראב"ד (שם) **והרמב"ן** (תורת האדם סוף שער הקריעה) **והרא"ש** (מו"ק פ"ג סי' מ"ג) **והריטב"א** (מו"ק כ"ו א') שאין צריך לקרוע אלא רק את הבגד העליון.

(ב) **השו"ע** (סי' תקס"א ס"ד) פסק כדעת הרמב"ם שצריך לקרוע כל בגדיו, והביא זאת מו"ר (שליט"א) זללה"ה בשונה הלכות (סי' תקס"א דין ג').

אך אמר מו"ר (שליט"א) זללה"ה (קרא עלי מועד פי"א ט"ז) שהמנהג להקל ולקרוע רק את הבגד העליון, וכן נוהג מו"ר (שליט"א) זללה"ה בעצמו (אלא פרק נ"ד אות ו').

וכן כתב הגרי"מ טיקוצ'נסקי זצ"ל בספר ארץ ישראל (סי' כ"ב ס"ד) שהמנהג לקרוע רק בגד אחד, וכן כתב בעל האמרי אמת מגור זצ"ל (אוסף מכתבים סי' ס') בשם זקני ירושלים, שקורעים רק בגד אחד, וכן הורה הגרי"י קניבסקי זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ח) שאפשר להקל ולסמוך על הראב"ד משום שספק דרבנן לקולא, וכן כתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מנחת שלמה סי' ע"ג אות א'), שהמנהג הוא כדעת

הראב"ד, וכן כתבו הגר"י פישר זצ"ל (אבן ישראל ח"ח סי' מ"ג) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"א סי' של"א).

ג) ולענין טלית קטן, דעת הנצי"ב (שו"ת משיב דבר ח"ב סי' ק"ט) שאין צריך לקרוע, ויש חולקים, ולמעשה אמר מו"ר שליט"א (קרא עלי מועד שם הע' י"ד) שאין נוהגים לקרוע טלית קטן.

סימן נ"ז

האם מועיל להוריד החליפה ולקרוע את החולצה

שאלה: האם אפשר להוריד את החליפה קודם שמגיע למקום המקדש ולקרוע את החולצה, ואח"כ ללבוש את החליפה.

תשובה: בספר קרא עלי מועד (פי"א הע' י"ז) הביא ששאל כן את מו"ר (שליט"א) זללה"ה, ואמר מו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין זה ברור שהחולצה חייבת בקריעה, דאפשר שאין זה בגד חשוב דהוי כבגד זיעה, וא"כ גם אם יקרע את החולצה יתכן שלא קיים את המצווה, וממילא כשיחזור וילבש את החליפה יתחייב לקרוע את החליפה. וכע"ז כתב בשמו בספר פתחי חיים (עמ' מ"ד).

ומטעם זה היה נוהג מו"ר זללה"ה בכל פעם שהיה הולך לכותל המערבי [שלא בחול המועד], לקחת עמו חליפה ישנה כדי לעשות בה קריעה.

מאידך, דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל (קונטרס אחר כתלנו אות ט"ז) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"א סי' של"א) שמותר לכתחילה לעשות כן.

סימן נ"ח

קריעת בגד שאינו שלו

שאלה: המשאיל בגד לחבירו, והשואל רוצה לילך לכותל המערבי, האם מן הראוי לבעל הבגד להסכים לו לקרוע או לא, וכן אשה ההולכת לכותל המערבי, האם מן הראוי לבעלה להסכים לה לקרוע את הבגד ששייך לו.

תשובה: (א) כתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות קפ"ה) דחייב הקריעה בכותל המערבי הוא חובת גברא שחל עליו תיכף אף אם אינו לובש בגדים, רק שאין לו אפשרות לקיים את החיוב עד שילבש בגד שיוכל לקרעו.

ולפי זה נראה שלכתחילה אין לילך לכותל המערבי עם בגד של חבירו שמקפיד עליו שלא יקרע, כיוון שהרי מתחייב לקרוע ורק הוא אנוס מלקרוע, והוי מכניס עצמו לאונס.

וכך באמת דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ישא יוסף או"ח ח"ג סי' קמ"ט), הגר"ש דבילצקי זצ"ל (אחר כתלנו אות כ') ומו"ר הגר"ח קניבסקי (שיבדלחט"א) זללה"ה (קרא עלי מועד פי"א הע' ז') שמן הראוי שלא לילך לכותל המערבי עם בגד של חבירו, ועדיף שלא ילך.

ב) ולפי זה נראה שמן הראוי להסכים לחבירו לקרוע, כיון שאם לא יסכים לו לקרוע, א"כ חבירו יכניס עצמו לאונס, ועל כן מן הראוי שיסכים לו לקרוע, ויצטרך אח"כ לשלם לו על כך כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' ש"מ סל"ד), אך ודאי שאינו מחוייב להסכים לו לקרוע, וע"כ אם זה טירחא בשבילו לחפש אח"כ לקנות בגד חדש [בכסף שיקבל מחבירו] אינו צריך להסכים לו.

ג) וכן לגבי אשתו ובני ביתו, דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (קאא עלי מועד שם הע' מ"ו) שאע"פ שאם מקפיד שלא יקרעו אסורים לקרוע, מ"מ צריך

ליתן להם בגד ישן שיוכלו לקרוע כמו שצריך לתת להם כל צרכם [ומבואר בדבריו גם כן שנקט שזה חובת גברא ואם אינו יכול לקרוע הוא אנוס ולא פטור, כיוון שאם הוא פטור, א"כ מה הענין לתת להם בגד ישן שיוכלו לקרוע, ומדוע נחשב בכלל צרכיהם, אלא ע"כ שהם מחוייבים לקרוע ורק אם אינו נותן להם הם אנוסים, ולכן צריך ליתן להם כדי שיוכלו לקיים הדין].

סימן נ"ט

קניית בגד לפטור מקריעה

שאלה: מי שחבירו מבקש ממנו לקנות את בגדו כדי להיפטר מקריעה בכותל המערבי, האם מן הראוי לקנותו או לא.

תשובה: (א) כתב השו"ע (יו"ד סי' ש"מ סל"ד) האומר לחביהו השאילני חלוקק שאבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת, קורעו ומאחהו ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו, ואם לא הודיעו הרי זה לא יגע בו.

ומבואר בדברי השו"ע [והוא בברייתא מו"ק כ"ו ב'] שאם הבעלים יודע שהוא הולך לאביו כשהוא חולה, א"כ בסתמא הוא מסכים לו לקרוע, ולכן חייב לקרוע ולשלם, וכל שכן אם יודע במציאות שאביו עומד למות, שמשאיל לו על דעת כן שיקרע, ואם כן גם השואל בגד מחבירו ומודיע לו שהולך לכותל המערבי מחוייב לקרוע ולשלם.

ואם כן כל שכן שכאשר מקנה את הבגד לחבירו ודאי שחבירו אינו מקפיד על כך ומחוייב לקרוע.

ואף אם הקונה יאמר שהוא מקפיד שלא יקרע את הבגד, מ"מ ודאי שבליבו אינו מקפיד, כי הרי יודע שבלא"ה הבגד לא יחזור אליו אלא יתנו לו בחזרה, ואע"פ שדברים שבלב אינם דברים, מ"מ הוא

בליבו ובלב כל אדם שאינו מקפיד באמת אלא אומר רק כדי לפטור את חברו מקריעה.

ב) וכ"כ בספר קרא עלי מועד (פי"א הע' מ"ה) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי (שליט"א) זללה"ה, שאביו זצ"ל הוכיח כן מהדין המובא בשו"ע הנ"ל, שכאשר הבעלים אינו מקפיד הוא מחוייב לקרוע [וכן הובאה ראייה זו בשמו בספר תולדות יעקב עמ' קכ"ד]. והוסיף מו"ר (שליט"א) זללה"ה (תורת המועדים סי' תקס"א ס"ק י"א) שאפילו שחבירו יגיד שהוא מקפיד עליו שלא יקרע אי"ז כלום, דאנן סהדי שאינו מקפיד.

וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מעדני שלמה עמ' ס') וכן כתבו בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ח) ובספר מועדים וזמנים (ח"ז סי' רכ"ז) ובשו"ת פאת שדך (ח"א סי' נ"ז) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סי' תפ"א) והגר"ש דבילצקי זצ"ל (אחר כתלנו אות כ"א) שהקנאה זו אינה מועילה ומחוייב לקרוע.

ואם כן ודאי שאין לסייע ביד העושה כן, ואין לקנות ממנו את הבגד, כיוון שעל ידי זה הוא טועה לחשוב שפטור מקריעה, ובאמת הוא חייב בקריעה.

ג) ושמעתי שפעם היה אחד שהקנה להגרש"ז אויערבך זצ"ל את בגדו, והסכים לקנות ממנו, ולאחר שקנה אמר לו שהוא אינו מקפיד ומסכים לו לקרוע. וכעין זה שמעתי על הגר"ח גריינימן זצ"ל.

ועם הגר"ג נדל זצ"ל היה מעשה, שאחד הקנה לו את בגדו, ואמר לו שאינו מקפיד ומסכים לו לקרוע, ולאחר שקרע אמר לו שישלם לו דמי קרעו כמבואר בשו"ע הנ"ל, וכל זה כדי להראות לו שלא התכוין באמת להקנות ברצינות.

וע"ע בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' כ"ט) ובספר אשרי האיש (פרק ע"ג אות י"ג) ובספר הליכות אבן ישראל (עמ' שצ"ג) מה שכתבו בזה.

סימן ס'

אם ראוי לאב לאסור על בנו לקרוע

שאלה: האם האב יכול לכתחילה לאסור על בנו לקרוע בכותל המערבי כיוון שהחולצה שייכת לאב.

תשובה: (א) בספר קרא עלי מועד (פרק י"א הע' ז') כתב הגר"ב ספטימוס שליט"א, שהיה פעם בירושלים ורצה ללכת לכותל המערבי ולא היה לו בגד מיותר שאפשר לקורעו, וביקש מאחר שישאיל לו חליפה וחולצה משלו שהוא ודאי מקפיד שלא יקרע אותם, ואח"כ סיפר את זה למו"ר (שליט"א) זללה"ה ושאלו אם זה היה עצה נכונה, ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה, היית צריך להביא בגד שלך ולקרוע, ואמר הגר"ב ספטימוס שהבגד שהיה עמו לא יכל לקרעו כי הוא לובש אותו כל יום, ובגד אחר ישן לא היה איתו רק בביתו בתפרח, ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה, תלך לכותל פעם אחרת, ואמר הגר"ב ספטימוס שאינו יודע מתי יזדמן לירושלים בפעם הבאה ורצה בפעם הזאת להתפלל בכותל, ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה, היה לך לחזור לביתך ולהביא חליפה כדי לקרוע בכותל, ואמר הגר"ב ספטימוס שזה לא היה בכדי שיעשה כי כבר היה ערב שבת אחה"צ ואין שהות ליסע מירושלים לתפרח וחזור, ואמר לו מו"ר (שליט"א) זללה"ה, אם כן מוטב שלא תלך לכותל המערבי.

וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (ישא יוסף או"ח ח"ג סי' קמ"ט) והגר"ש דבילצקי זצ"ל (אחר כתלנו אות כ') שאם לובש בגד של אחר שמקפיד שלא יקרע עדיף שלא ילך לכותל.

והטעם לזה הוא כמו שכתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות קפ"ה) שחיוב קריעה זה הוא חובת גברא שחל עליו תיכף אף אם אינו לובש בגדים, רק שאין לו אפשרות לקיים את החיוב עד שילבש בגד שיוכל לקורעו, וכפי שנתבאר לעיל (סי' נ"ח).

ואם כן, אם האב רוצה שבנו ילך לכותל המערבי, ודאי שמן הראוי לתת לו רשות לקרוע את בגדו.